

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORTID OG NUTID

TIDSSKRIFT FOR KULTURHISTORIE
OG LOKALHISTORIE

UDGIVET AF

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING

VED

R. L. BALSLEV

FORENINGENS SEKRETER

UNDER MEDVIRKNING AF

GUNNAR KNUDSEN og CHR. AXEL JENSEN

NIENDE BINDS 2^{DET} HÆFTE

FOR 1931 II

KØBENHAVN
H. HAGERUP'S FORLAG

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

1932

DANSK FOLKEMUSEUMS VIRKSOMHED

I FINANSAARENE 1928—29 OG 1929—30.

I forrige Aarsberetning er Spørgsmaalet om den forestaaende Ordning af Museets Bygningsforhold og af Frilandsafdelingens Udformning berørt, og det er fremhævet, at Drøftelsen har drejet sig om to forskellige Principper for en endelig Ordning: Dansk Folkemuseum maatte enten forenes med sin Frilandsafdeling, der i saa Fald maatte flyttes til en mere central Plads, eller anbringes i Forbindelse med Nationalmuseets danske Samlinger. Den første Tanke, der oprindeligt er opstaaet hos Museets Grundlægger, Bernhard Olsen, og som bl. a. dikteredes af Ønsket om at søge at gøre Museet saa vidt muligt selverhvervende, genopvasktes, da Folke- og Frilandsmuseets Embedsmænd i Fællesskab fremsatte den af Museumsinspektør Kai Uldall udkastede Plan om at forene disse administrativt sammenhørende Museer paa Statens Grunde mellem Roskildevej, Frederiksberg Have og Haveselskabets Have¹). Tanken om at lægge Folkemuseet uden Frilandsafdelingen sammen med Nationalmuseet var stærkt fremme, da Kastelsplanen forelaa, idet der paa Kastellets store Grund havde været gode Muligheder for at udforme frit beliggende Bygninger efter de særlige Vinduesforhold og i det hele de mange bygningstekniske Krav, som Folkemuseets Samlinger stiller.

I Marts 1929 fremsatte daværende Undervisningsminister Bykov Lovforslag om at opføre Nybygninger til Folkemuseet paa »Materialgaarden«s Grund mellem Frederiksholms Kanal og Vester Voldgade, altsaa i umiddelbar Nærhed af Nationalmuseet, og der forelaa forskellige Bygningsudkast af kgl. Bygningsinspek-

¹) Planen er aftrykt i: Betænkning til Lov om Nationalmuseets Bygningsforhold, afgivet af Folketingets Udvalg den 28. Februar 1928.

tør K. Varming og Architect A. Rafn. Forslaget kom ikke til Drøftelse inden Ministeriets Afgang faa Dage efter, og i det nye Ministerium ønskede Undervisningsminister Borghjærg i Princippet at følge den ved Frederiksbergplanen givne Retningslinie. I nøje Samarbejde med Museets Embedsmænd blev paa Ministerens Initiativ udarbejdet en Plan til Folke- og Frilandsmuseets Anbringelse paa den Staten tilhørende Arsenalø ved Havneløbet mellem København og Amager. Museumsinspektør, Architect H. Zangenberg udarbejdede Bebyggelsesplaner for Frilandsmuseets Park samt, efter Museumsinspektør Uldalls Udformningsprincipper og Beregninger, en Grundplan til Museumsbygning, der nøje var afpasset efter de specielle Krav med Hensyn til Museets forskellige Samlinger, og det var Hensigten, at denne Grundplan skulde danne Grundlag for en bunden Architectkonkurrence¹⁾. Beklageligvis viste det sig, at Arsenaløplanen mødte saa stærk Modstand fra Havnevæsen og Industri, der hævdede, at Arealerne ved Havneløbet maatte ligge til Disposition for disse, at man vistnok maa vige derfor. — Man kan saaledes sige, at med Hensyn til Folke- og Frilandsmuseets presserende Fremtidsordning har Toaaret været rigt paa Begivenheder, men desværre fattigt paa Resultat. Forhaabentlig vil Regering og Rigsdag i den nærmeste Fremtid tage Sagen op til endelig Løsning.

FRILANDSMUSEETS VIRKSOMHED.

Medens Museets Ledelse har ventet paa en Afgørelse af Spørgsmaalet om Frilandsafdelingens Flytning eller Udvidelse og Reorganisation paa den gamle Plads ved Lyngby, har der selvsagt ikke kunnet foretages større Arbejder i Museumsparken. Men skræmmet af den Hastighed, hvormed de for Museet betydningsfulde Bygningstyper forsvinder eller ombygges Landet over, har man imidlertid ikke turdet standse selve Bygningserhvervelserne. Museet er herved midlertidigt kommet ind paa det Princip at erhverve Bygninger, som i en nær Fremtid stod overfor

¹⁾ Aftrykt i: Forslag til Lov om Ordning af Folkemuseet og dettes Frilandsafdeling, fremsat i Folketinget 14. Marts 1930.

Nedbrydning, og lade dem henstaa paa Stedet, indtil en Flytning før eller senere kan foretages. Forholdet har sine uheldige Sider. De gamle Huse overtages oftest i forfalden Tilstand, og Ejeren ser dem helst fjærnet straks for at vinde ny Byggegrund.

Mellem de Bygningstyper, som staar paa Frilandsafdelingens Udvidelsesprogram, er en saakaldt Parallelgaard, et tolænget

Fig. 1. Stuehuset i den erhvervede Parallelgaard »Østerbroen« i Elling ved Frederikshavn.

Anlæg, hvis Længer ligger parallelt overfor hinanden paa hver sin Side af en Gaardsplads. Denne Bygningstype, som bygningshistorisk set indtager en Plads mellem den ældre, enlængede Type og den yngre tre- eller firelængede Gaard, kan ikke savnes, saafremt Frilandsafdelingen skal vise Ændringerne af den gamle danske Bondegaaards Grundplan fra den ældste paa-viselige Form til det firelængede Anlæg, som under og efter Udsiftningstiden dannede Toppunktet af en Udvikling. Parallelgaardens tidligere Udbredelse kan paavises saa godt som hele Landet over, men i vore Dage er Typen omtrent helt udryddet.

Kun Nord for Limfjorden har den hersket i saa sen Tid, at flere Eksempler derpaa endnu er at se, selvom disse ved Ombygning og Tilføjelse af en eller to Længer oftest har tabt sin typiske Grundplan. Spor af en Parallelgaard er truffet paa den sydfynske Ø Bjørnø. Et andet særdeles smukt Eksempel er den Side 75

Fig. 2. Huset i Taagense, Østlolland.

nævnte Hedegaard ved Vemb Syd for Limfjorden, som nu tilhører Museet og vil blive bevaret paa Stedet som Hjemstavns-museum. Som Resultat af tidligere Aars Undersøgelser i Thy og Vendsyssel havde Museet udvalgt en Parallelgaard i Faartoft til fremtidig Erhvervelse og Overflytning til Frilandsmuseet; men da Museet ikke saa sig i Stand til at fremskaffe de nødvendige Midler paa det Tidspunkt, Ejeren ønskede de gamle Bygninger afløst af nye, maatte man desværre give Afkald. Det er dog nu lykkedes at skaffe en Erstatning i en Parallelgaard fra Elling Sogn mellem Frederikshavn og Skagen. Gaarden, hvis Navn er Østerbroen, bestaar af Raaling (Stuehus) i Syd og en Ladebyg-

ning i Nord, hvis ene Ende rummer Stalden. Begge er Udskudsbygninger, opført af Bindingsværk (Fig. 1). Til Gaarden har tidligere været knyttet en Vandmølle ved den tæt Syd om Gaarden løbende Elling Aa.

Som Repræsentant for Bygningsskikken paa den lollandsk-falsterske Øgruppe er købt et Husmandshus i Taagense i Syd-

Fig. 3. Huset i Stenstrup, Sydfyn, skænket af Læge Johs. Spöhr.

østlolland. Det enlængede Hus, hvis oprindelige Inddeling og Ildsted er bevaret, er opført af Bindingsværk og har Udskud i Gavl og langs den større Del af den ene Langside. Typisk for den lokale Byggeskik er bl. a. Gavlskjulet, den fremskudte Overgavl, hvorunder Plov, Harve og andre Redskaber har Plads. Af særlig Interesse er den modsatte Gavls Udskud, hvis Vægge lukkes af sammenstablede Kampesten, ligesom et Stengærde, og hvis Stolper, »Suler«, bærer Tagremmen i en naturlig Tvege, en Konstruktion, der er overleveret fra Tiden forud for det egentlige Bindingsværks Fremkomst (Fig. 2).

En Modsætning til det fattige Hus fra Lolland er det sydfyn-

ske Bindingsværkshus fra Landsbyen Stenstrup, som Museet har haft den Glæde at faa tilbudt som Gave fra Læge Johs. Spøhr, smst. Bygningen er ved en Dørhammerindskrift dateret 1684 og er enlænget med mindre Uds kud i Langsiden. Det rige Bindingsværk og de knægthbyggede Gavle, ligesom i det hele Husets Hygge og beskedne Skønhedsværdi gør det til en velkommen

Fig. 4. »Hesteladen« eller Kirkestalden i Bregninge paa Ærø.

Forøgelse i Frilandsafdelingen. Selvom det ikke kan betegnes som nogen egentlig Bondebygning, hører det som Præsteenke- eller Kapellanbolig hjemme i Billedet af den gamle danske Landsby (Fig. 3).

Endelig er ved Køb erhvervet en saakaldt »Hestelade« fra Landsbyen Bregninge paa Ærø, efter at det havde vist sig ugørligt at faa denne Bygning bevaret paa Stedet. Smaa bygninger af denne Art har under Navne som »Kirkestald«, »Hestelade« og lign. tidligere hørt til i adskillige Kirkebyer og rummede Staldrum, hvori tilkørende Sognebørn kunde sætte deres Heste under Gudstjenesten. Undertiden fandtes der ogsaa et Opholdsrum med

Ildsted for Præsten eller Kirkegængerne, og der synes at være visse Tegn paa, at slige Bygninger i en fjærnere Tid kan have spillet en Rolle som Herberger. Kun faa er nu pletvis bevaret i Landet, især paa Als, Bornholm og enkelte Steder i Jylland. Fig. 4 viser den nu nedrevne Hestelade i Bregninge, fotograferet ved Kirketid. Foran paa Vejen ses et Par af de fraspændte Vogne.

Paa Grund af de særlige Forhold er iøvrigt kun mindre væsentlige Ting at notere fra Frilandsafdelingen. Til Kongevejens tiltrængte Udvidelse har Museet efter Ekspropriation maattet afgive en Strimmel Jord langs Vejbanen. Museet, der paa Grund af sin Beliggenhed kun kan holdes aabent om Sommeren, har hidtil været tilgængeligt fra Kl. 1 til 6 saavel Søn- og Helligdage som Hverdage, men efter at flere Klager og Anmodninger var fremkomne, er Aabningstiden paa Søn- og Helligdage bleven udvidet til 10—7. Det viser sig dog stadig, at større Besøg ude i Lyngby kun kan ventes paa Sommersøndage med godt Vejr og først noget ud paa Eftermiddagen. Opvisninger i Museums-parken er saavidt muligt arrangeret hveranden Søndag. Museet skylder Foreningen til Folkedansens Fremme, Københavns Højskoleforenings Folkedanserhold, Brede Skole samt St. Knud Hertugs Legere Tak for Bistand ved Opvisninger af Folkedanse og Sanglege samt for Opførelsen af St. Knuds Spil.

LANDSUNDERSØGELSER.

De systematiske Undersøgelser af *gamle Bygninger paa Landet* er i 1928—30 blevet foretaget saaledes, at Størsteparten har været viet Indretningen af Beboelseshusene ved Landets gamle Bøndergaarde. Hvor der har været Lejlighed dertil, er dog ogsaa Udhuslængerne blevet inddraget i Opmaalingsarbejdet. Undersøgelserne er foretaget væsentligst i Egne, hvortil Museet har haft et alt for ringe Kendskab, og hvorfra intet eller et ganske ubetydeligt Materiale har været indsamlet i tidligere Tider, forinden Museet i 1920 paabegyndte sine aarlige Undersøgelser.

Da Museets Midler og Medarbejdere er for faa til, at en fuldkommen systematisk Undersøgelse og Ransagelse af alt, hvad der maatte være af Interesse i de forskellige Egne, har kunnet

foretages, har Museets Medarbejdere maattet indskrænke sig til at opmaale og fotografere de betydningsfuldeste Bygninger, og at indhente Oplysninger om den ældste og oprindelige Inddeling af disse Bygninger i Stuer og Kamre, Køkkener og Bryggerser m. m. Særligt har Opmærksomheden været henvendt paa Antallet af Ildstederne og disses Beliggenhed, da dette Spørgsmaal betyder saa overordentlig meget for Udredningen af Boligudviklingens Historie. Undersøgelserne er blevet foretaget af Inspektør, Architekt H. Zangenberg, der har modtaget særlig værdifuld og velvillig Bistand af Museumsbestyrer H. P. Hansen i Herning, og som lønnede Medhjælpere ved Opmaalingerne har desuden Architekterne Kindberg fra Køge og K. Thorsen fra Rønne, samt Typograf W. Häuser fra Assens været medvirkende.

For at fastslaa den ældste kendte Form paa det fynske Stuehus og dettes senere Udvikling, foretoges, som en Begyndelse til dette Arbejde, en ret omfattende Opmaalingsrejse i Juni—Juli 1928 til Vestfyn. Den fynske Stuehusgrundplan har i det 19de og vistnok allerede i Slutningen af det 18de Aarhundrede gennemgaaet meget store Forandringer, hvorved den gamle Byggeskik i de fleste ældre Stuehuse er blevet udvisket, og det Indre af Beboelseshuset er blevet ændret efter Ejernes Skøn om, hvad der tjente dem bedst, alt uden større Hensyntagen til gammel og nedarvet Tradition. Ændringerne synes ikke at være foretaget efter nogen bestemt udviklet Plan eller Skik, og det var derfor ret vanskeligt at gennemskue Nydannelserne og at faa fastlagt den ældre Tradition, især da denne var saa lidet forudkendt. Men i Hovedtrækkene maa Undersøgelsen dog siges at være lykkedes, og en foreløbig, kortfattet Redegørelse for den ældste kendte og den yngre Indretning af det vestfynske Stuehus er blevet offentliggjort¹⁾.

Som i de foregaaende Aar stillede den Carlsen-Langeske Stiftelse paa Gammel Køgegaard i 1928 sig velvillig over for Museet, der fra Stiftelsen modtog et Tilskud til en Rejse i Østsjælland. Denne Rejse blev foretaget i Efteraaret 1928, hvorved en Del

¹⁾ H. Zangenberg: Vestfyns gamle Bøndergaarde, i Turistforeningens Aarbog 1929, p. 163 ff.

gamle Gaarde, især i Hedeboegnens Landsbyer, blev maalte og fotograferede, og desuden maalttes en gammel Gaard i Herfølge Syd for Køge, og en i Sandvig i Mern Sogn. Denne sidste Gaard var særligt vel bevaret og var af største Interesse for Museet, idet der fandtes Stald i Stuelængen. Ved Undersøgelsen af denne Gaard, saa vel som ved Tilsendelse af en Grundplan af en Gaard fra Togeby, samt ved Oplysninger om, at det ældgamle Træk med Staldindretning i Stuelængen havde eksisteret i samtlige Gaarde i Togeby i Mern Sogn, ydedes Museet virksom Støtte og værdifuld Hjælp af Kontorbestyrer H. Hansen fra Togeby. Ved Rejsen i Hedeboegnen kom Museet i Forbindelse med Husejer Carl Larsen i Ousted, der velvilligst har meddelt Museet betydningsfulde Oplysninger om den gamle Hedeboestue og om ældre Gaarde i Egnen Vest for Roskilde¹).

Undersøgelserne af Boligskikken i Landets ældste Stuehuse fortsattes i 1929 ved en Rejse til Jylland, hvor der blev maalt en Del Bygninger i Egnene Vest for Fredericia og omkring Skanderborg, endvidere paa Djursland (Grenaaegnen), i Himmerland og paa den jyske Hede omkring Herning. Ved denne Undersøgelse af østjyske Stuehuse blev den Forskel, der findes mellem Stuehusene Nord og Syd for Aarhus, yderligere uddybet, og i store Træk kan det vistnok fastslaaes, at Stueskikken i Skanderborg-Horsens Egnen (Bjerger Herred) falder ret nøje sammen med Boligskikken i dennes ældste kendte Form paa Vestfyn, medens Stuehusene Nord for Aarhus for en stor Del samstemmer med de ældste bevarede Hedegaarde i Egnen omkring Herning, Viborg og hen mod Randers. I Grenaaegnen og i det sydlige Himmerland gør imidlertid et særligt Træk i Byggeskikken sig gældende, idet Stuehusene her kun har een Skorsten, hvorom alle Ildsteder er samlede, hvorimod Beboelseshusene i det nordligere Himmerland og det vestlige Djursland har Ildstederne delt i to Grupper, hver med en Skorsten. Det var dog ved Rejsen, der kun var af kortere Varighed i disse Egne, ikke muligt at fastslaa

¹) En væsentlig Del af Resultaterne fra Rejsen i Hedeboegnen er blevet fremsat i en Afhandling i Historisk Samfunds Aarbog »Fra Københavns Amt« 1928, S. 273.

nogen geografisk Grænse for de to Typer, der opstaar ved disse Ildstedsgrupperinger, og det er maaske tvivlsomt, om en saadan bestemt Grænse overhovedet kan drages¹⁾.

Da Museets bornholmske Materiale og tidligere Undersøgelser ikke var saa omfattende som det kunde ønskes, foretoges i Juli—August 1929 en Rejse til Bornholm, hvorved et større Antal af Gaarde og Huse blev opmaalte og fotograferede, især i det østre og det sydlige Herred. Boligskikken i de bornholmske Gaarde er ret ensartet i de bevarede gamle Gaarde, og Beboelseshuset har en vis Tilknytning til det fynsk-østjydske Stuehus, men ved Arkivstudium har det kunnet fastslaas, at der forud for den nu kendte gamle Boligskik ligger en ældre, som synes at være forsvundet eller i hvert Fald stærkt ændret i Løbet af det 18de Aarhundrede. Ved et Foredrag, der ledsagedes af Lysbilleder, og som blev holdt af Architect Zangenberg ved det 6. danske Hjemstavnstæвне paa Bornholm i 1928, blev de væsentligste Træk vedrørende den ældre Boligskik omtalt²⁾.

Som en yderligere Udvidelse til det indsamlede Materiale paa disse større Rejser, har Maler S. Knudsen i Glud Sogn 1928—29 udført et for Museet overordentligt værdifuldt Opmaalings- og Undersøgelsesarbejde ved en Række anelige Gaarde i Glud, Raarup og Skjolde Sogne i Bjerger Herred i Østjylland. Gaardene er ikke alene blevet opmaalte, men ved indhentede sikre Oplysninger, og ved nøje Undersøgelser paa selve Stedet, som S. Knudsen har kunnet foretage i Kraft af hans store Kendskab til Egnens Byggeskik og til Bindingsværkets Konstruktion, har det været muligt at klarlægge Gaardenes oprindelige Grundplaner, hvad der yderligere har forøget Værdien af dette Arbejde.

Endvidere er der blevet fortaget enkelte Undersøgelser af Gaarde paa Sjælland (Pedersborg ved Sorø samt Røsnæs) og i Jylland, hvorfra Museet havde modtaget Opfordring til at un-

¹⁾ For Undersøgelserne i Himmerland er der i Hovedtrækkene gjort Rede i en Afhandling af Architect H. Zangenberg: »Gammel Byggeskik« i »Skivebogen 1930«.

²⁾ Et Resumé af Foredraget er senere blevet offentliggjort i den trykte Beretning om dette Stævne.

dersøge Egholm Mølle i Tørring Sogn, Vest for Horsens og desuden et Hus med svært Egebindingsværk i Mollerup (beset af Inspektør J. Olrik), samt Hem Skovgaard i Vorladegaard Sogn. Syd for Mossø, og en Gaard i Brigsted i Søvind Sogn. Begge de sidstnævnte, der var fortrinlige og typiske Gaarde for deres Egn, blev senere gennemmaalte og fotograferede. Disse Opfordringer, saavel som Optegnelser om Byggeskik, der i 1928 er tilsendt Museet af Johanne Olsen i Budsene paa Møn, har været Museet yderst velkomne, da de ikke alene er Museet til værdifuld Hjælp, men ogsaa er et Vidnesbyrd om Befolkningens Interesse for Museet og dettes Arbejde.

Museet modtog desuden i 1929 Opfordringer til at bistaa Hjørring Museum ved Opførelsen af den erhvervede Del af Sindal Præstegaards Stuehus, som skulde genopstilles paa Hjørring Museums Grund, samt at bistaa Indsamlings-Komitéen for Bevarelsen af Nørre Hedegaard i Vemb ved denne Gaards Istandsættelse og Indretning som Hjemstavnsgaard. Den ønskede Hjælp og Vejledning ydedes af Inspektør, Architekt H. Zangenberg. Ved tidligere Undersøgelse i Begyndelsen af 1928 havde Architekt Zangenberg gjort sig bekendt med Sindal Præstegaard, hvis ældste Del, de 9 østligste Fag, bestaaende af sjældent og anseligt Bindingsværk, synes at være blevet opbygget efter en Brand i 1678. Det gamle Stuehus blev nedrevet i 1928 for at give Plads for et nyt, og den ovennævnte ældste Del købtes da af Lederen af Vendsyssels historiske Museum i Hjørring, Tandlæge Friis, der senere stillede Tømmeret til Raadighed for Museet i Hjørring, og for en Bevilling af Ny Carlsbergfondet blev den erhvervede Del i 1929 opført som et særskilt lille Bindingsværkshus, som nu er taget i Brug af Museet.

Nørre Hedegaard i Vemb blev allerede i 1923 undersøgt og maalt af Architekt Zangenberg for Museet. Det er en Gaard med to parallelle Længer og en vedliggende lille Smedje. Den ene Længe er indrettet til Beboelse med en lille Stald til Trækstude, og den anden Længe til Kohus og Lade. Før Undersøgelsen i 1923 var den Tanke opstaaet hos Egnens Beboere at faa Bygningerne fredet paa Stedet, og ved en Indsamling, der dog først

tog rigtig Fart i Begyndelsen af 1929, lykkedes det et nedsat Forretningsudvalg for Indsamlingskomitéen at erhverve Gaarden, og om Efteraaret samme Aar paabegyndtes derefter en haardt tiltrængt Instandsættelse paa Tag og Fag af Gaarden, ledet af Architect Zangenberg. Den er nu overtaget af Folkemuseet.

Det har været Museet en særlig Glæde at efterkomme disse Opfordringer og saaledes medvirke ikke alene til Bevarelsen af disse gamle Bygninger af kulturhistorisk Interesse, men ogsaa til deres Forbliven enten paa selve Stedet eller i den Egn, der tidligere har været deres Hjemsted.

Undersøgelserne af *Folkedragter og Folketekstiler*¹⁾ fortsattes i 1928 af Inspektør Frk. Elna Mygdal. Dette Aar gik Turen først til Fyn, hvor Odense Amt blev undersøgt; først Odense Museum, dernæst Tommerup, Verving, Hjelmerup, Naarup, Bregnemose, Kjøl, Etterup, Rørup, Sletterød, Paddesø, Smidstrup, Marslev, Gribsvad, Fjeldsted, Ryskov, Aarup, Orte, Skydebjerg, Kerte, Øksnebjerg, Harritslev, Hækkehølle, Rold, Smidstrup, Bordesø, Vissenbjerg, Otterup, Anderup og mange andre Steder. Endelig besøgte Bogense, hvis Samling besaas, samt Middelfart Museum. Desværre er kun lidt bevaret, og det, der findes, kan foreløbig ikke samles til en Kvindedragt, dertil er de erhvervede Stykker for uensartede. Ikke engang Fyns Folkemuseum ejede i 1928 en samlet fynsk Kvindedragt, skønt det ligger midt paa selve Øen, saa man kan ikke undre sig over, at Dansk Folkemuseum ikke har kunnet samle en. Men det er Skade, ogsaa af Hensyn til de mange Forespørgsler, som Museet faar fra fynsk interesserede Folkedansere²⁾. Fra Museumsforstander Johs. Olsen, Svendborg, er modtaget Oplysninger om fynske Dragter. — Endvidere strakte Undersøgelserne sig til Vejle Amt. Kolding Museum blev

¹⁾ Som et Resultat af Studier, dels i Museets Samlinger, dels af Ting i Privateje paa Amager, i Forening med Biblioteks- og Arkivstudier, udkom i Februar 1930 1'ste Halvbind af Elna Mygdal: *Amagerdragter, Vævninger og Syninger* (Danmarks Folkeminder Nr. 37, 1).

²⁾ Elna Mygdal: Lidt om Dragterne i Nordvestfyn, i Turistforeningens Aar-bog 1929, p. 187 ff.

gennemgaaet, og Undersøgelser blev gjort i Trelde, Kirstinebjerg, Herslev, Smidstrup, Pjedsted, Børkop, Skærup, Stubdrup, Ny Højen, Jerlev, Sæbberup, Jelling, Ilved, Ø. Snede, Grindsted Museum, Vrigsted, Klakring, Nørby, Glud Museum. Desuden gennemsaas Vejle Museum, og Besøg aflagdes hos Evald Tang Kristensen paa Mindebo. Endelig besøgte Endelave og Stensballe Museum i Aarhus Amt. — Medens det lykkedes at faa konstateret to Former paa Hovedtøj i Vejle Amt, er der iøvrigt her som paa Fyn desværre ikke bevaret nok til at kunne give Billedet af en hel Kvindedragt, saa ogsaa Vejle Amt betegner mangelfuld Viden for Museet. Det er saa meget mere beklageligt, som en ganske vist noget sen Interesse for Dragterne for Tiden er ret levende dér paa Egnen. Man vil gjerne sy dem efter, haandvæve, brodere og hvad ellers er fornødent. Men foreløbig er der heller ikke af interesserede Privatfolk fundet tilstrækkeligt Studiemateriale. Jylland er som Helhed svagt repræsenteret i Museets Dragtsamling, og Udsigten til at faa denne Mangel oprettet er desværre ikke stor.

Ved Siden af Undersøgelser af Dragter og Bygninger er der ved Museumsinspektør K. Uldall foretaget *andre Undersøgelser*, saaledes af Jordværker, væsentlig de især fra Jylland kendte, digeindfattede Stude- og Faarefolde og de forskellige Gildespladser, der under Navn af Pinseboder, Gildesgaarde, Dansehøje og lign. har været kendt adskillige Steder i Landet¹). Endvidere af ældre Tidens primitivere Gravmindeformer, især de saakaldte Gravtræer og Gravrammer af Eg, der som flade Planker eller Rammer eller runde og kisteformede Stammer, forsynet med Indskrift og Snitværk, anbragtes paa Gravene²).

Til den tidligere paabegyndte *Optagelse af levende Billeder* paa Smalfilms af gammeldags Arbejder og Skikke opnaaedes fra og med Finansaaret 1929—30 en treaarig Bevilling paa Fi-

¹) Kai Uldall: Dansehøj, Pinsebod og Gildesvold, i *Fortid og Nutid*, 1930, p. 131 ff., 170 ff.

²) Samme: Gravtræ og Gravramme, i *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark*, 1931, p. 45 ff.

nansloven paa 2500 Kr. om Aaret. Indenfor denne Aarsberetnings Tidsrum er derfor optaget en Række Films, hvoraf skal nævnes Børnenes Midsommerfest ved den til Majtræ svarende »Mids'mos'kvost« i Sæd ved Tønder, forskellige Arbejdsmetoder i Tøndereggen, Knipling i Hjerpsted, Jydepottetilvirkning i Elkjær ved Grindsted af Danmarks sidste »Jydepottekone« Mathilde Nielsen, Haandstrygning af Mursten (Ladby), Tørveæltning med Vogn (Ørslev ved Vordingborg), Rugbrødsbagning i Frilandsovn samt Slagtning og Kærning m. m. (Kjølvråa ved Karup), Folketyper og Husflidsarbejder i Fjends Herred, Markeder i Vordingborg og i Ørbæk paa Fyn, Høst med 16 Mejere paa Rad (Gl. Kirstineberg, Falster), Fastelavnsridning paa Drejø og Tøndeslagning af Gaardejerne i St. Magleby paa Amager m. m. Ved Optagelserne har Museet især modtaget Hjælp af Jeppe Aakjær, Lærer H. Mathiesen, Sæd, Museumsforstander H. P. Hansen, Herning, og Godsejer A. Hillerup, Gl. Kirstineberg. Ogsaa af Jeppe Aakjær selv er der optaget Films, bl. a. paa Fødegaarden i Aakjær.

SAMLINGERNES TILVÆKST.

Museets Samling af *Genstande fra de gamle Haandværkerlav* er forøget med to Numre. I københavnsk Antikvitetshandel er købt en konsolformet Hængehylde med udskaarne Rococoornamenter, forgyldt og malet paa Kridtgrund. Det er kun oplyst, at Hylden stammer fra Aarhus; men da den bærer en Cartouche med kronet, forgyldt Kringle, holdt af to kronede Løver, maa den utvivlsomt have hørt hjemme i et Bagerlav. Fra Garvernes Svendelav i København opbevarer Museet fra ældre Tid Lade, Velkomst, to Bægre samt en Sølv- og en Tinkande. Hertil er nu kommet en anden Tinkande med graveret Dekoration af to krydslagte Skaveknive, et Oksehoved og to opspringende Løver. En Opkøber har hjembragt Kanden fra Berlin. Indskriften: *Garver Svennenes Ølkande Anno 1800* og Tinstemplet ^{COM} 1796, betegnende Kandestøber Christopher Ostermann, Mester i København 1796, vidner om Kandens oprindelige Hjemsted i Danmark.

Til Samlingen af *Haandværkerredskaber* er bl. a. kommet et stort Antal Høvle, især en hel Del Profilhøvle fra Kgs. Lyngby og fem smukt udskaarne Høvle med nyklassiske Ornamentter fra Odense.

Af *Instrumenter til Maal og Vægt* kan nævnes en bred Messing-lineal med indgraverede Skalaer og Indskrift: *Linea Metallica — Anno 1705 — Linea Ferraria — in Plano — in Corpore*, to Bismere og et Etui af Malm med skaalformede Vægtlodder, det sidste skænket af Fru Henriette Petersen, Kbhvn. Desuden en Sekstant af Ibenhølt og Messing, et Kompas samt et Par kolorerede Evighedskalendere m. m., indkommet med Auktionsdirektør Winslöws omfattende Gave af Ure og Instrumenter.

Tilgangen af *Bygningsdele* fra Købstæder har været minimal. Nævnes kan kun et Trapperækværk af Smedejern fra det 18de Aarhundredes senere Del, stammende fra »Berlingske Tidende«s Ejendom i Pilestræde, København, og skænket ved Redaktør Sv. Poulsen.

Samlingen af *Jærnovne* er udvidet med en fra Humlebæk stammende Ovnplade med Relief af Jesus og Samaritanerinden ved Brønden, skænket af Ingeniør Bildsøe, Teknologisk Institut. Pladen er et tysk Renæssancearbejde og hidrører fra Jærnovnernes første Tid i Danmark, da de norske Jærnværker endnu ikke beherskede det danske Marked paa dette Omraade. En Plade med det danske Kongevaaben, der er støbt paa et af de norske Jærnværker c. 1730—40, har siddet i den københavnske Ejendom Graabrødretorv 15 og er modtaget som Gave fra Vaskeriejer Carl Hansen. Købt er en Ovnvase af Jern med drevet Arbejde i nyklassisk Smag, Festons og Medailloner. Medens Ovnsamlingen omfatter et fyldigt Udvalg af gamle Jærnovne, er Fajenceovnene sparsomt repræsenterede, og man har hidtil manglet simple *Kakkelovne af glasseret Ler*. Ejendommeligt nok har Ovne af sidstnævnte Materiale været sjældne i det 18de Aarhundrede, skønt rige Fund af glasserede Kakler med Reliefornamentik i Renæssance og Barok viser, at danske Pottemagere tidligere har fremstillet og afsat Kakkelovne i stor Udstrækning. Ved Slutningen af det 17de Aarhundrede har de norske Jærnovne været foretrukne

og har fortrængt de mindre holdbare, egentlige Kakkelovne fra de mere velstillede Hjem, medens de primitive Potteovne, bl. a. opsat af Jydepotter, endnu en Tidlang fandtes i Smaakaarshjem. Kun i Holsten benyttedes Lerkakkelovne i stor Udstrækning. I Slutningen af det 18de Aarhundrede dukker den keramiske Ovn-industri atter frem, men nu som en fremmed og kunstig Plante, der ikke ret kunde naa frem til almindelig Udbredelse. Allerede tidligere havde de større Fajencefabriker dog fremstillet enkelte kostbare Ovnopsatser, især Fabrikerne i Stockelsdorff og Slesvig By samt Blaataarnsfabriken i København. Men det var først henimod Aar 1800, at man efter svenske og finske Forbilleder og af Hensyn til Mangelen paa Brændsel søgte at indføre Ovne af glasserede Lerkakler og med brændselsbesparende Varmekanalener. Ovnfabriken paa Vesterbro etableredes 1787 i det nuværende »Sorte Hest« og spaltedes senere i kortvarige Virksomheder paa Kristianshavn og Hestkøbgaard ved Birkerød. Teglværket ved Herregaarden Hesbjerg paa Fyn averterede 1810 med glasserede Kakkelovne og begyndte senere paa Fajencefabrikation, ligesom Gudumlundfabriken og den lille Fajencefabrik ved Antvorskov ogsaa leverede Kakkelovne. Den eneste Ovnfabrik, som — naar undtages Kählers 1839 etablerede Fabrik i Næstved — viste sig levedygtig gennem en længere Aarrække, og hvis Ovne er fremstillet i saa stor Udstrækning, at de endnu kan ses i Fabrikens Opland, er den i Flækken Christiansfeld ved Haderslev anlagte Ovnfabrik. Fra Slutningen af det 18de Aarh. fremstilledes her Ovne af forskellige Former, sammensatte af glasserede, oftest marmorerede Lerkakler, der kunde have Reliefornamenter. Museet paa Koldinghus ejer en lille Samling af disse Christiansfelderovne, og Dansk Folkemuseum har nu erhvervet to. Den ene er skænket af Ældsteraadet for Menigheden i Christiansfeld ved Urmager Niels Ebbesen og har gule Kakler med grøn Marmorering samt rundbuet Frontespice med fliget Rococoornament i Relief (Fig. 5), den anden er af yngre Type med marmorerede Kakler med ovalt Perlebaand i Relief.

Ældst af Nyerhvervelserne af *Møbler fra Købstads- og Herregaardshjem* er et ejendommeligt lille Egetræschatol paa Bordfod,

hvis pæreformet udvidede Ben forbindes ved et buet Kryds. Chatollets Fyldinger kantes med forkryppede Lister. Møblet synes at stamme fra Begyndelsen af 1700-Tallet, og den paamalede Indskrift, M. H. i Dobbeltmonogram og Aarstallet 1743, viser næppe de første Ejeres Navnetræk. En Antikvitetshandler havde fundet Chatollet i en større Bondegaard paa Langeland, men skønt Bondegaardsmøblerne paa denne Ø ofte i højere Grad end de fleste andre Steder har nærmet sig Købstadskulturens Former, kan dette dog ikke regnes for et Almuemøbel. En Vitrine af Eg paa høj Bordfod med to \times to Skuffer under to Fløjdøre, hver med seks Glasruder, hidrører fra c. 1725—50, og det samme gælder en Dragkiste. Hvis plane Sider har Dekorationer i kinesisk Stil, efterliggende kinesisk Lakarbejde. De brogetmalede Barokmøbler repræsenteres ved et stort Klædeskab af Fyr med Fløjdøre mellem tre Pilastre med profilerede Kapitæler, grønmalet med rød og brun Staffering. Købt er et Orgelskab med blyindfattede Glasruder, malet grønt med forgyldte Rococoornamenter

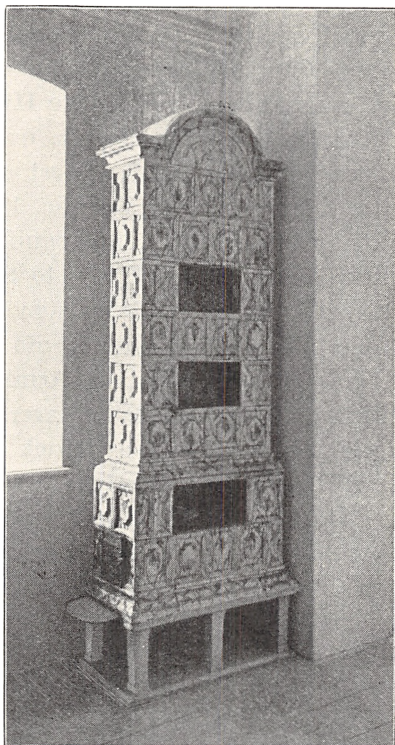

Fig. 5. Glasseret Lerkakkelovn, tilvirket i Christiansfeld, skænket af Ældsteraadet.

over ældre, blaat Farvelag. I den svejfede Frontespice ses mellem Rocailierelieffer to Vaabenskjolde, der henviser til Konferensraad Jhs. Benzon til Sohngaardsholm og Hustru Frederikke Sophie de With, gift 1742. Ved Giftermaal 1773 er Orglet senere kommet til Herregaarden Overgaard ved Randers. Desværre er selve Orgelværket fjærnet. Et Thebord med svejfede Ben og ud-

skaaret Rococoornamentik bærer Fajenceplade og skal derfor nærmere omtales neden for mellem de indenlandske Fajencegenstande. Af en Række Stole, hvoraf ingen er ældre end fra 1700-tallets sidste Aarti, viser den ældste, som er afgivet fra det nu nedbrudte Kvindefængsel paa Christianshavn, en Efterligning af Hepplewhitemané, og har Rygtremmer, der spreder sig vifteformet opefter. Et Par sortmalede Empirearmstole med broncerede Ornamenter og en spinkel Stol med drejede Ben og Sprosser, nu rødmalet over ældre Hvidlakering med Guld, staar hvad Form og Udførelse angaar, over andre, nyanskaffede Stole fra Aarene omkring 1800. Yngst er en højrygget, udskaaret Stol i fransk Nyrococo fra Tiden c. 1840. Af større Empiremøbler kan kun anføres et stort, mahognifineret Chatol med Indlægning af gult Træ og indrettet med to Skriveklapper for siddende og for staaende Person, saaledes som det omkring 1805 var stærkt paa Mode. En mahognifineret Sofa med svagt svejfede Ben, fladbuget Ryg og runde, polstrede Armlæn med Metalrosetter fortil paa cirkelrund Mahogniflade bærer paa Bagsiden Laksegl med Frederik den Sjettes Navnetræk indenfor Omskriften: ALTONA FABRIC WAAREN SIEGEL.

I Museets kronologiske Samling er Empiretiden repræsenteret, ligesom der ogsaa ses et sparsomt Udvalg af Indbogenstande fra den efterfølgende Stilperiode, Nyrococoen. Men ad Aare vil de senere Epoker komme til. Der kan derfor være Grund til allerede nu at erhverve et Udvalg af Genstande, der har været typiske for danske Købstads- og Herregaardshjem i det 19de Aarhundredes anden Halvdel. Selvom saadanne Museumsgenstande foreløbig maa holdes magasinerede, bør Erhvervelsen deraf ikke udsættes til et saa sent Tidspunkt, at Anskaffelsen bliver baade vanskeligere og kostbarere og Erindringen om Datidens Hjemindretning og Modeluner tilmed gaar i Glemme. Museet nærer det Haab, at Erhvervelser af denne Art vil komme som Gaver, f. Eks. hvor gamle Hjem opløses, naar Museets Ønsker derom først bliver almindelig kendt. Fra Boet efter afdøde Viceadmiral F. Uldall er saaledes allerede ved ligeledes afdøde Ingeniør Ernst Uldall, Fredensborg, modtaget adskillige Indbogenstande,

Pudemøbler, Lamper, Vaser, Nipssager m. m., typiske for et velhavende, københavnsk Hjem i 1870—80erne, og Arvingerne efter Byskriver Knox i Svendborg har indsendt andre Møbler.

Af *mindre Indbogenstande*, der for en Del er indgaaet som Gaver, skal nævnes to Klokkestrænge, en perlebroderet fra 1850erne, foræret af Frk. Schlichtkrull, København, og en broderet med Korssting paa Kanevas, skænket af Pastorinde Ellen Kaae, Charlottenlund. Auktionsdirektør Winsløw har udvidet sin i tidligere Aarsberetning omtalte Gave med flere Stueure, bl. a. et Par Nat-ure til at oplyse bag Skiven, og adskillige Værker til Stueure af forskellig Konstruktion. Af de Garnaasske Elfenbensfigurer er det yderligere lykkedes at erhverve to, saaledes at Museet nu ejer tre af disse smaa Statuer af norske Bønder i forskellige Egenes Dragter. Den ene viser en Bonde fra Voss og er skaaret af Elfenben, den anden, af Hvalrostand, forestiller en Fisker, muligvis fra Manger i Nordhordland. Det kan nu betragtes som givet, at Nordmanden Jørgen Christensen Garnaas ikke blot har skaaret det af Frederik den Femte bestilte Sæt Elfenbensfigurer, hvorefter Billedhugger Grund huggede Nordmandsdalens Billedstøtter i Fredensborg Slotspark, men ogsaa andre, mere eller mindre komplette, Sæt til Privatfolk¹⁾. — Købt er et mahognifineret Theskrin med indlagte, mønstrede Lister af gult Træ.

Et *Skilderi*, malet paa Glas med Signaturen 1726 HHB (sammenskrevet), forestiller Jesus i Gethsemane Have. Et oliemalet Dameportræt fra Aarene kort før 1800 i samtidig Ramme skal efter Sælgerens Opgivelse stamme fra Herregaarden Nysø ved Præstø. Tre Silhouetter i Rammer viser smaa Genrebilleder af Livet i et Borgerhjem i Tiden omkring 1800, bl. a. Kvinder med Filérarbejde og Kniplebræt. Rentier Th. Krøger, Hellerup, har foræret en farvelagt Blyantstegning af en lille Pige og Brystbillede af to Mænd, pousserede i Voks og malede, alt fra Empirens første Aar. Købt er smaa malede og forgyldte Gipsrelieffer af Frederik den Tredie i Rustning samt af Frederik den Femte og

¹⁾ Kai Uldall: De Garnaasske Figurer, i Fra Arkiv og Museum, Serie 2, Bd. 2, p. 31 ff.

hans to Dronninger, Louise og Juliane Marie, muligvis Arbejder af Gibseren Domenicus Gianelli, som i Aaret 1758 kom til København som Medhjælper ved Arbejdet paa Frederik den Femtes Rytterstatue og senere fik Ansættelse som Kunstakademiets Gibser. I 1780erne averterer han i Adresseavisen med sine Buster og Relieffer, bl. a. af danske, kongelige Personer, og i det hele har Gipsrelieffer af Kongehuset, saaledes en Serie med Titlen »De oldenborgske Konger«, været meget udbredt i anden Halvdel af det 18de Aarhundrede.

Museets Samling af ældre dansk *Sølvtoj* har fra gammel Tid været meget spinkel, og man har i de senere Aar maattet lægge Vægt paa at supplere den. Mellem det nyerhvervede Sølvtoj¹⁾ er, takket være et Tilskud fra Ny Carlsbergfondet, to af Rococotidens Pragtstykker (Fig. 6), nemlig to store Kaffe-kander, den ene med svejfede Knæk og Københavns Stempel 1755, udført af Guldsmeden Nicolai Langemann, den anden med flade Knæk, drevne Rocailleornamenter og Stempel, der viser hen til Guldsmed Christian Høvring i Randers. De graverede Navne, Clemmen Møller - Maren Anders Datter, ledsages af Dateringen 1764. De to Kander viser den typiske Forskel mellem det elegante Københavnerarbejde med de svejfede »Knæk« og de mere tunge, men med største Omhu gennemarbejdede, »fladknækkede«, provinsielle (jydske) Former. — Et beskednere Arbejde med det ukendte Stempel WP er et Bæger med plumpt graverede Barokblomster i cirkelrunde Bladkranse, der har hørt hjemme paa Fyn, sandsynligvis paa en Bondegaard i Bogenseegnen. Et andet, punslet Bæger, der skal være kommet fra Viborgeggen, bærer Aarstallet 1682 i ovalt Felt med Bladkrans og Navnene JEPPE HANSØN F - OLIVA NIELS DAATTER R - 1682. Stemplerne er Aalborg Bymærke 1653 og Herman Guldsmeds sammenskrevne HG. Som Gave fra Frk. A. Lange, København, har Museet modtaget adskillige Familiesager, deriblandt en Del Sølvtoj, saaledes et Sølvbæger med graverede Ejerbogstaver M. N. L. 1762, betegnende Giverindens Oldefader,

¹⁾ Jfr. Jørgen Olrik: Nyerhvervede Sølvsgager fra Tiden ca. 1700—1775 i Dansk Folkemuseum, i Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1929, p. 41 ff.

Forpagter Niels Lange paa Jullund ved Køge, og med den københavnske Guldsmed Gerhard Hass' Stempel. Endvidere en Pancheske, udført af Guldsmed Hans Jac. Møller, Mester i København 1806, en Potageske fra Slutningen af det 18de Aarhundrede, stemplet *W P*, en Kageske med linseformet, gennembrudt Blad (Stempel København 1805 *M L*, betegnende Meyer eller Marcus Nathan Levi), to Thesier fra Empiretiden, fire Spise-

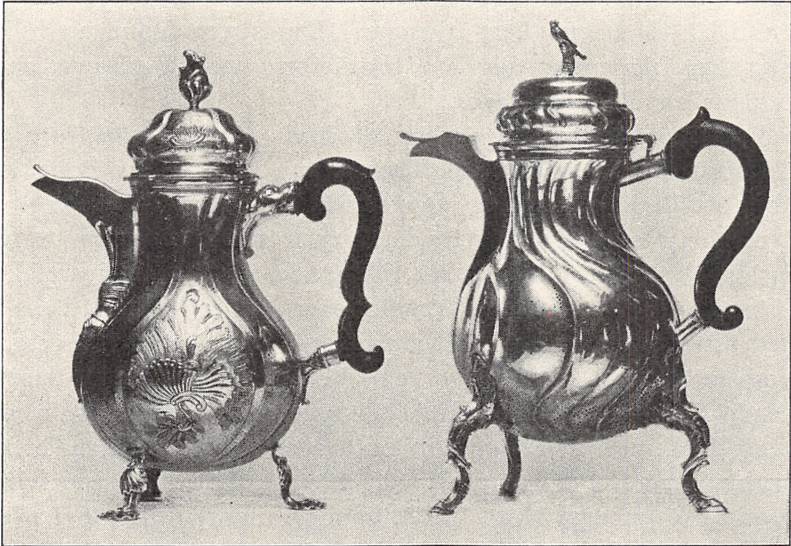

Fig. 6. To Sølvkaffekander. Den t. v. udført af Guldsmed Christian Høvring i Randers ca. 1765, den t. h. af Guldsmed Nicolai Langemann i Kbhvn. 1755.

sker med Rococogravure (Guldsmed Børge Lemmiche, København 1767), seks Theskeer af tidlig Empiretype (Mestrene Franciscus Kozlowsky 1798 og P. L. Kyhl ca. 1825 i København) og en Barneske (Mester Anders Holm, København 1801). — Dommer Knud Sinding har skænket en Marvske af den sædvanlige Form med et halvcylindrisk Blad i hver Ende (Mester Friderich Mørch i København 1788), Frk. Joanne Konerding, København, et Saltkar med Ske og en Brødbakke af presset Arbejde fra 1800-Tallet. Købt er et Par ustemplede Lysestager fra Begyndelsen af 1700-Tallet med balusterformet, ottesidet Skaff, hvælvet profi-

leret Fod og radiale Rifflinger. Ligeledes en Pancheske med drevne Louis XVI-Ornamenter i Form af Blomsterlænker, opfæstede over Medailloner. Stemplerne ^{STS}₈₂ henviser til Guldsmed Sivert Thorstensson i København. En Jærnkniiv med snoet Sølvskaft, hvorpaa ses krusede Bladrænker med barokke Blomster og Frugter i Relief, maa dateres til Tiden ca. 1700. Ny-erhvervet i Handelen er ogsaa to Hovedvandsæg. Det ene, udformet med kraftige Rocaillesving, har efter sin Indskrift: *Bd. Mr. S. D. - Mondrup* hørt hjemme i Landsbyen Mondrup i Viborg Amt, det andet, der har Hjærtform med Topkrone, skal stamme fra Skelskøregnen.

Blandt forskellige Erhvervelser af *Bord- og Køkkentøj* fra Borgerkulturen kan nævnes en Themaskine af Messing, opbygget med profilerede Sider og gennembrudt Acantus- og Blomsterslyng over svejfede Dyrefødder. Varmtvandsmaskinen bærer Aarhus Bystempel 1763 og har tilhørende, svejftet Messingbakke. Af samme Metal er et lille Muskatrivejærn fra 1700-Tallet i Æske med tilspidset, pæreformet Tværnsnit, lodrette Sider og graverede Blomsterkviste. Malmstøbt er en lille, fra Sønderjylland stammende Form som en Krebs. Af Tinsager skal anføres et cirkelrundt Fad med utydeligt Londonstempel ca. 1750; Randen er stærkt dekoreret med graverede Blomsterkurve, Rococosving m. m., hvorimellem læses Dobbeltmonogrammet *CB—HH* mellem korslagte Palmeblade. Desuden er et enklere, rundt Tinfad med Ejerbogstaver *HOS—EMD* og en Aalborgkandestøbers Stempel ^{cPs}₁₇₃₉ skænket ved Hr. R. Sørensen, København, der ogsaa har overladt Museet to Tinsmørkander af lav, cylindrisk Form med Laag og Hank som et Krus og med Afstøbninger af Medailler fra 1739 og ca. 1760. En ganske enkel, oval Spølkum af Kobber i fladknækket Arbejde fra Tiden ca. 1750 er købt paa Steensen-Leths Auktion i Silkeborg. Kommunalærerinde Fru Thyra Mortensen, København, har foræret tre »Frimurerbrændevinsglas« af norsk Tilvirkning fra Slutningen af det 18de Aarhundrede, stammende fra Jægerspris, Fru Antonie Jensen, København, en lille Samling Skeer, Gaffler, Knive, Smørstikke m. m.

fundet ved Grundgravning paa Toldbodvej. I jysk Antikvitets-handel er købt en lille Bog, sandsynligvis Katalog for en Probenreuter ca. 1850, med farvelagte Tegninger af forskelligt Husgeraad, Værktøj, Beslag og l.

Af *Fajencer* fra danske Fabriker er købt et aflangt ottesidet, fladt Fad med blaa Dekoration, nemlig i Bunden en Kumme, hvori hæver sig en Træstamme eller Klippe samt store Fantasi-blomster i ostindisk Smag paa lange, tynde Stilke med smaa, helt farvelagte, ovale Blade; Randborten er Netværk, afbrudt af Lambrequins. Fadet er signeret med sammenskrevet *B L* og maa tilskrives St. Kongensgade-fabriken i dennes senere Periode. Fortlings Fabrik i Kastrup er repræsenteret ved en defekt Smørkande af Form som en Artiskok paa Underfad med Bladkant. Fabriken i Lund paa Mors ved et cylindrisk, haanddekoreret Krus, silhouetagtigt bemalet med to symmetrisk placerede Fugle paa Kviste med store Fantasi-tulipaner. Kruset, som Museet har haft den Glæde at modtage som Gave fra Stiftskasserer Dahl i Viborg, bærer den malede

Fig. 7. Blaadekoreret Krus af Morsø-fajence, skænket af Stiftskasserer Dahl, Viborg.

Signatur fra Fabrikens anden Periode, ca. 1780:
$$\frac{L}{\frac{AM}{K}}$$

(Fig. 7). Fra Morsfabriken stammer ligeledes den lille, uglaserede Flødekande, som senere omtales i Forbindelse med Folkekik og Overtro (Fig. 14), muligvis ogsaa en usigneret Thedaase med manganviolet Blomstkvistdekoration, der svarer til Dekorationen paa det i forrige Aarsberetning p. 208 omtalte Vaagekonehus. Daasen er skænket af Fuldmægtig L. T. Hagen, København. Muligvis kan et usigneret Skriveskrin med frembu

Bakke, mangandekoreret med senbarokke Blomstkviste og Rococosvaj, ogsaa henføres til Fabriken paa Limfjordsøen¹⁾.

Fig. 8 viser en særdeles imponant, brogetdekoreret Opsats, som dog ikke er bevaret i fuldstændig Skikkelse. Paa en med Profilering, Rocaillerelieffer og Gennembrydninger prydet Bakke

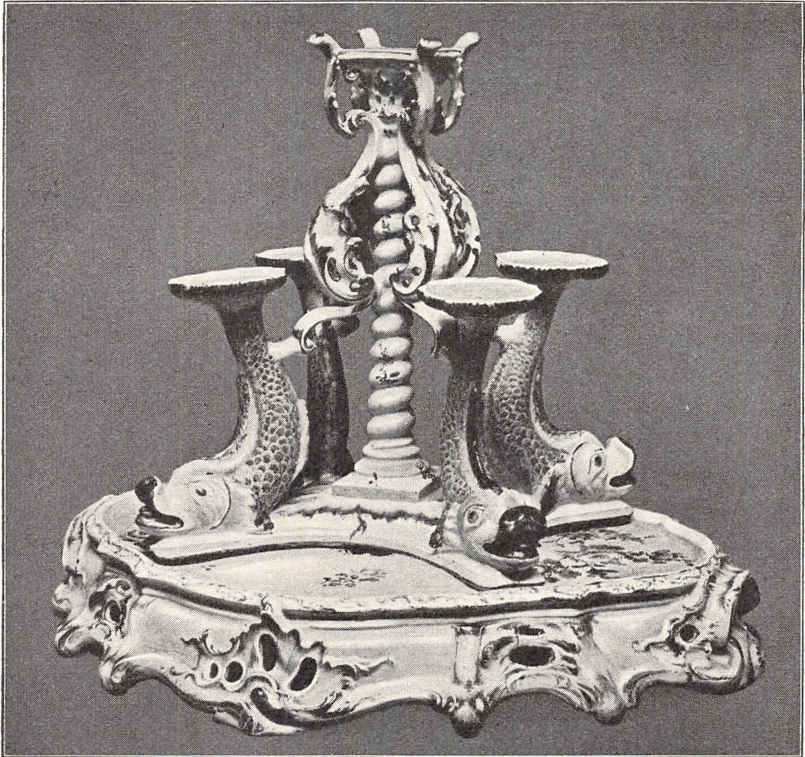

Fig. 8. Brogetdekoreret Fajenceopsats, tilskrevet Fabriken i Eckernførde.
Gave fra Ny Carlsbergfondet.

med malede Blomster staar en Opsats, sammensat af en snoet Midtsøjle og fire symmetrisk stillede Delfiner, der har baa-ret Skaale eller lign. Ny Carlsbergfondet har skænket Museet denne store Fajence, der ikke bærer Signatur, men — til Trods

¹⁾ Jfr. K. Uldall: Fajancefabriken ved Gammellund paa Mors, i Historisk Aarvog for Mors 1931.

for stærke Ligheder med Arbejder fra Flørsheimfabriken — kan tilskrives Fabriken i Eckernførde. Herfra stammer ogsaa et stort Bakkebordsblad med blaa Dekoration af Rocailleværk, Hjørnegitre, Ranker og Blomsterkviste udenom en Hyrdescene. Mellem Ornamenterne læses Signaturen *O:E:B:L. 1767*, betegnende Otte, Eckernførde, Buchwald, Leihammer.

En Prøve paa Slesvigfabrikens Spisestel med manganviolette Strøkviste er et af Antikvitetshandler Ludvig Hansen skænket,

ualmindelig stort, ottekantet Fad med Signaturen

$$\begin{array}{c} S \\ \hline R \\ \hline CI \end{array}$$

(Sammenskrevet)

Af Rendsborgfabrikens straafarvede Fajencer i engelsk Smag fra 1780erne er indgaaet et Par søjleformede Lystestager med riflede Skafter, Bladkapitæler og kvadratiske Sokler, samt en oval Terrin af buget Form med Reliefbort og Bladsving, alt forsynet med det indstemplede Fabrikmærke, de sammenskrevne Bogstaver *RF*.

En interessant og noget gaadefuld, usigneret Fajence, der er købt ved Tilskud fra Ny Carlsbergfondet, er et Bakkebordsblad med matblaa Dekoration og af en usædvanlig, særlig langstrakt Form med stærk Hjørneafrunding. Fladen prydes med en Midtgruppe af Skaal, som Kunstneren har søgt at gengive perspektivisk, med Roser, Æbler, Blommer og Jordbær m. m. indenfor Strøblomster og Strøfrugter. Bordet, hvori Pladen er anbragt, skal være opkøbt paa en Herregaard i Vendsyssel, og Fajencen maa henføres til en af Fabrikerne i Hertugdømmerne, muligvis til Criseby. Af tvivlsom Herkomst, maaske fra Kielfabriken, er ogsaa et stærkt restaureret, aflangt ottekantet Dækkefad af tung, barok Form med plastisk udformet Rocaillehaandtag og blaa Dekorationer af ostindiske Landskaber, ordnet i Grupper med Bygninger, Broer og Smaaklipper, og Netværksbort, afbrudt af Blomstkvistkartoucher.

De senere danske Fajencefabriker møder frem med forskellige mindre Fabrikater. En høj, kvadratisk Blomsterkumme af straafarvet Fajence med fremspringende Acanthusreliefbort for neden, paatrykte gulbrune Lerrelieffer af Apollo, Minerva m. fl. og et

mørkebrunt Randbaand, hvori en Mæanderbort er udsparet, er usigneret, men kan ved Sammenligning med de paa Gudumlundfabriken af Museet (1931) udgravede Skaar bestemmes som en Vare fra denne nørrejske Fabrik fra Aarene omkring 1805. Et usigneret brogetmalet Skriveskrin med fremskudt Pennebakke har gennembrudt For- og Bagside, Reliefmedaillon af en Søofficer samt Bladbaand og gule jordbærlignende Bær. Skrivetøjet har Lighed med Kellinghusenarbejder, men er opkøbt paa Antvorskov Teglværk og kan meget godt stamme fra den lille Fajencefabrik, der i faa Aar omkring 1810 var i Gang paa Antvorskov. Søofficeren maa opfattes som et Udslag af Stemningen under Krigen med England. Et rundt Sandhus med gul Over- side og manganviolette Strøkviste, afgivet fra det nedrevne Kvindefængsel paa Kristianshavn, maa ogsaa i sin Tid være købt paa en af de smaa Provinsfabriker. Til den lille Fajencefabrik, etableret 1814 ved Herregaarden Hesbjerg paa Fyn, maa henføres mindst fem Tallerkener og Fade, dels med broget og dels med blaa Dekoration. De er alle kommet fra Fyn og har stærkt beslægtede Blomstkviste, Frugter, Landskaber og andre Prydmotiver. Fajencer af denne Gruppe har allerede tidligere været at se i Folkemuseet, saa vel som paa Museet i Odense, men har hidtil været betragtet som Arbejder fra Stockelsdorff og Kellinghusen¹⁾. — Købt er ogsaa en Del Fade, Skaale og Tallerkener af Kellinghusentilvirkning, bl. a. en med K. signeret Tallerken med broget, flygtigt malet Fantasilandskab. En Bord- eller Vægflise synes, efter sin brogede Dekoration af Bladmæander i gult, diagonalt Bælte paa manganrødet Bund, at være malet paa samme Fabrik. — Af Søholmfabrikens sene Arbejder er at nævne to Kagefade og en Sukkerskaal.

Hollandske er et Par jævne Fade fra Fyn, tysk et Krus med en Høstmand med Segl og Rheinsbergfabrikens Mærke, samt et andet Krus med Indskriften: Dronningens Skaal, henholdsvis fra Hyllinge og Bogø. Engelsk Eksportgods er en Del straafarvede Varer, en Lysestage og nogle Tallerkener, deriblandt ogsaa

¹⁾ En foreløbig Redegørelse for Hesbjergfabriken og dens Varer, K. Uldall: Hesbjerg Fajencefabrik. er trykt i Fyns Tidende 3. Maj 1931.

fem af Fru Thyra Mortensen skænkede Tallerkener med paa-trykte Prospekter af Frederiksborg Slot, og endelig nogle 1800-Tals Figurer og Grupper af simple, brogetmalet Fajence.

Porcelænssamlingen er udvidet med enkelte københavnske Fabrikata, og af disse maa særlig fremhæves den som Fig. 9 afbildede, ovale Frugtskaal med svungen Overkant, gennembrudte Sider og brogede Dekorationer med Guld. En anden, udekoreret Frugtkurv, af oval Form med Fletværksmønster for oven og neden og Sider, dannet af to bølgende, sammenslyngede Baand,

Fig. 9. Frugtskaal af brogetdekoreret københavnsk Porcelæn.

er nær i Slægt med Flora Danica Servicets Kurve. Til en Møller i Københavns Omegn har Fabriken aabenbart malet det cylindriske Hankekrus, der bærer en hollandsk Vejrmølle og Indskriften *IEWPE 15 Nov. 1803*. Lidt ældre er en Terrin med blaat Musselmønster, Kanttandsnit og bladformede Hanke. — Af udenlandsk, europæisk Porcelæn kan kun noteres en dyb, brogetdekoreret Meissentallerken og et Par Nipsfigurer i Nyrococo. Resten er af »ostindisk« Oprindelse. Særlig pompøs er den her afbildede, brogetdekorerede, kinesiske Laagbolle med Underfad fra Tiden ca. 1775 (Fig. 10). Videre kan nævnes en oval Bakke, et ottekantet Fad og fire flade Tallerkener, hvis Dekorationer viser forskellige Prøver paa de kinesiske Porcelænsmaleres Blomst- og Landskabsdekorationer fra det 18de Aarhundrede. Hertil slutter sig ogsaa en Kaffekande af konisk Form fra Tiden ca. 1725—50

og et tøndeformet Krus med rococoagtig Dekoration af Landskab, Cartoucher og Strøblomster. Det yngre Sølvlaag bærer Mesterstemplet *IM*, hvilket maaske betyder Guldsmed Jørgen Mønster i København 1782—1818.

Af Genstande til *Belysning og Ildfrembringelse*, hvoraf der, ved Siden af det i den kronologiske og topografiske Samling udstillede,

Fig. 10. Punchebolle med Laag og Underfad af kinesisk Porcelæn, brogetdekoreret med Guld.

er tænkt ordnet en særlig Samling, der kan illustrere Belysningsmidlernes og Ildfrembringelsens Udvikling gennem Tiderne, er erhvervet en Prismelysekrone af Glas fra Aarene omkring 1800 med lysblaa Midtskaal, spirformet Midtstang og seks klare Glasarme. En grønmalet Astrallampe og nogle senere Former af Olie- og Petroleumslamper er modtaget som Gaver fra Viceadmiral Udalls Dødsbo, Skovrider Ratken Find og Snedkermester Lars Møller. Blandt Indkøbene er en særlig pyntelig argandsk Staalampe af sortflakeret Blik med paalagte, pressede

Messingornamenter i klassisk Smag. Lampen, der har bevaret sin gamle Kuppel af Matglas med Vinrankeornamentik over den ringformede Oliebeholder, skal stamme fra Rendsborg. Fra Aarhusegn er to Lysestager, og jysk er ogsaa en Glødeskaal af Jydepotteler til en Fedtlampe, medens en stor Portlygte vistnok har siddet paa en sjællandsk Herregaard. Nogle Lysesakse, Lyseforme og Fyrstaal kan ogsaa nævnes.

En Del mindre *Genstande til personligt Brug* er især indkommet som Gaver. Foruden det Side 84 og 95 nævnte er saaledes fra Frk. A. Lange, København, modtaget forskellige Smaaskrin, Daaser, Réticule til Sysager, Portemonnaier, Lommeur m. m. fra 1800-Tallets tidligere Del. Skovrider Ratken Find har skænket et Guldreperur med Kæde og vedhængende Signet, der har tilhørt Giverens Oldefader, Skibskaptajn Conrad Ratken. Andre Gaver skyldes Museumsinspektør Chr. Axel Jensen, Frk. Bregendahl, København, Pastorinde Kaae, Charlottenlund, Fru Kai Birket-Smith, Ingeniør Brandt og Teknologisk Institut. Snusdaaser af Ben og Papmâché er foræret af Kunsthandler Mohrbutter, København, og Frk. Karen Therkelsen, Skovtoft ved Vejle, ligesom en rund Skildpaddedaase med Sølvbeslag og tidlig Rococogravure er købt i Odense. En Mappe med broderet Splitflag og Indskrift: »Med Gud for Konge og Fødeland« er i sin Tid købt paa en Bazar til Fordel for de saarede Soldater 1848 og er nu overladt Museet af Dødsboet efter Fru Sophie Henriksen, f. Hansen, København. Indkøbt er to Skrin af Træ, det ene nøddetræsfineret og indlagt med Baandarabesker i Régencestil med symmetriske Acantussving, det andet, der har skraat Laag med Sypude, er ligeledes nøddetræsfineret og forsynet med barokke Blomster og Frugtkurve i gul, brun og grøn Indlægning. En sirlig lille Farvelade af de fra Empiretiden kendte Papparbejder er dekoreret med Blomster, hvis Navne skjuler Pigenavnet Marie. Giveren, Frk. Franciska Blom, København, oplyser, at Æsken er foræret af Lærerinde paa den fynske Herregaard Arreskov, Marie Suadicani, til Huslæreren sammesteds, den senere Birkedommer i Trolleborg Birk Henrik Stoltenberg Blom. Til kvindelig Haandgæring hører Gaver fra Fru Holm (Spinderøk), Frk. Char-

lotte Mygdal (Trækkenaal af Sølv) og Hr. P. Vincentz (Russepind af Messing til at glatte Garn med).

Andre har skænket *Dukketøj og Genstande til Spil og Leg*, nemlig Fru Henriette Petersen (Dukkevogn), Fru Borch (Dukke i Festdragt), Fru Christiane Holm (Dukke) og Konservator P. Linde. Fru Orlogskaptajn Lowzow, f. Komtesse Bille Brahe Selby, har foræret en stor Dukke, der i 1830erne har spillet en Rolle i en rørende lille Kærlighedshistorie¹⁾.

Samlingen vedrørende *Tobak* er forøget med et Par Piber, hvoraf en Merskumspibe, der har tilhørt den i 1841 afdøde Niels Jensen Tækker paa Fanø, er skænket af Overlæge Brinch, Spangsbjærg Sanatorium. Endvidere med Tobakspung, Pipekradser og Clichéer til Tobakskarduser.

Af Genstande, der har været knyttet til *Myndigheder, Kommuner og lign.*, skal nævnes et Politiskilt fra Tønder, et ovalt Messingbrandskilt med det danske Vaaben, Brandsprøjte og Aarstal 1827 og Stempel B. C. Gaver er indleveret af Hr. Bergenholz (Pengeseddel 1809) og Hr. Vincentz (Fanespids: Chr. 5).

Til de *kirkelige Genstande* hører en oval Ligkisteplade af Messingblik med bred, drevet og gennembrudt, barok Blomsterbort, Kaas' og Banners Vaabner og lang versificeret Gravskrift over Margrete Cathrine Kaas, født paa Hjortholm 1680, død paa Vestergaard 1701. Pladen er indkøbt i københavnsk Antikvitetshandel, men det er ikke vanskeligt at konstatere Hjemstedet, Fodslette Kirke paa Langeland (Fig. 11).

Befordringstøj. En Stadsvogn fra Tiden ca. 1840 og en anden fra ca. 1860 er købt fra Alkestrup, og en tohjulet Barnevogn er skænket af Hr. Rasmussen, Roskilde. Et af de snart sjældne Studetøjer af Stavtræer med bøjleformede Halmpuder er kommet fra Vostrup Syd for Ringkøbingfjord. Et Par Kofferter fra 1700-Tallet, den ene fra Herregaarden Skjoldenæsholm, samt et Par Vadsække er indgaaet som Gaver fra Landsarkivet for Sjælland og Skovrider Ratken Find.

Fra Jagtens og Fiskeriets Omraade er kun købt et Skeblink af Sølv, der omkring 1800 har været benyttet i Viborg Sø.

¹⁾ Hertha Gram: Noveller (København 1927), p. 5 ff.

Mellem de af Frk. A. Lange skænkede Familiegenstande er ogsaa en Del *Smykker* fra 1800-Tallet, nemlig to Guldarmbaand, det ene glat med spinkel Spiralranke, det andet leddelt med en som Træstamme formet Reliefvolut, to Guldfigerringe med Stene, et Par Guldørenringe, en Guldbroche af Lyreform, Guldmedaillon med Urtekræmmer J. Chr. Langes Daguerreotypi, to

Fig. 11. Ligkisteplade af Messingblik over Margrethe Cathrine Kaas, død 1701.

Ursigner, et Bæltespænde af Sølv i Nyrococo og et Par Skospænder. Forskellige Smykker af Haar er foræret af Pastorinde Ellen Kaae, Charlottenlund, Fru Marie With, København, samt af Fru Karen Therkelsen, Skovtoft ved Vejle; sidstnævnte har ogsaa givet et Sølvkaabespænde. Arbejder af denne Art, hvortil Haaret først skulde koges, var en Del i Brug i det 17de Aarhundrede og synes ogsaa at have været i Mode omkring 1760, men tog dog først ret Fart efter 1800, da adskillige Folk i Hovedstaden, f. Eks. Juvelerer J. Buntzen, tog Tilvirkningen op i stor Stil.

Fig. 12. Silkekjole fra 1780erne.

Tekstiler og Dragter fra Købstads- eller Herregaardshjem. Det er lykkedes Museet ved Køb at erhverve en særdeles pragtfuld Silkekjole fra 1780'erne (Fig. 12). Den er af en kraftig gullig rød Bundfarve med brocherede Ramager i grønt og gult, blaåt og lila. Skørtet har fortil Garneringer af Stoffet; dertil hører en Manteau eller Simarre, det er et Liv, der foran gaar lidt ned over Bæltestedet og er forsynet med en Brystsmæk, medens det bagpaa fra Skulderen har brede Læg, som gaar helt ned til Kjolens Kant. Ærmerne gaar lidt ned over Albuen og har dobbelte Engageanter (Rynkestrimler af Tøjet). Kjolen er komplet og særdeles velbevaret og giver en god Prøve paa Tidens Smag. Den viser endnu det 18. Aarh.s Pragt, selv om Moden allerede dengang havde undergaaet nogen Forenkling, som fortsættes under Revolutions- og Empiretiden. — Et andet interessant Stykke, der dog desværre er et Brudstykke, er en Del af et broderet Skørt, omtrent fra Midten af 18de Aarh. (Fig. 13). Bunden er af graagrønt Silketøj. Broderiet danner en Bort forneden.

Fig. 13. Udsnit af broderet Skørt fra Midten af 18. Aarhundrede.

En større og en mindre Buket findes højere oppe. Det er store, stiliserede Blomster, bredt og kraftigt behandlede i Formen og af megen dekorativ Virkning med deres vel afstemte grønne, brunrøde og lilarøde Farver. Det har i flere Generationer været brugt til Kristentøj paa en Gaard i Ejlbjby Lunde paa Fyn og er af

Gaardens nuværende Ejer, Peter Mikkelsen, skænket til Museet sammen med nogle mindre Ting. Der er dog ingen Tvivl om, at det oprindeligt har været en Del af et Rococorskørt, vel i sin Tid baaret af en fornem Dame fra et fynsk Herresæde. Museet er meget glad for denne Gave, som repræsenterer en Genre, der ikke før fandtes i Samlingen. — Ved Køb er erhvervet et Kristentøj fra Tiden omkring 1800. Det er i Bærekaabeform, af crèmefarvet Atlask, besat med Silkeagramaner dannende Bølgelinie langs Randen. Udenfor Bølgelinien er paasyet udklippede broderede Barokblomster, kraftige og virkningsfulde i Tegning og Farve. Alleryderst i Kanten er en Blonde i Ordets oprindelige Betydning, nemlig en Knipling af naturfarvet — blond — Silke. Saadanne var flygtigere og løsere gjort end de samtidige Hørtraads Kniplinger, og Blonde blev derfor først en Betegnelse for en ringere Art Knipling, senere Betegnelse for en hvilken som helst, selv den sletteste Efterligning af Knipling. — Som Gave har Museet fra Fru Drejer (Stefansgade), der ogsaa har skænket andre Ting, modtaget en meget morsom stor Straahat fra Empiretiden. Den er antagelig af Florentiner Arbejde, og udgør et velkomment Supplement til et haandvævet ægte Kashmir Langshawl, som er skænket af Pastorinde Kaae. Indiske Shawler siges at være bragt paa Mode af Madame Récamier under Konsulatet. De blev senere under Navn af Franskshawler fabrikeret i Europa. Begge Dele passer godt til Museets Samling af hvide Empirekjoler. Denne er bleven forøget med en hvid Konfirmationskjole, som har tilhørt Kammerherreinde Maren Christine Undall f. Staal, f. 1. Dec. 1791 i Fredericia, d. 1878 i Viborg. Kjolen er en Gave fra Frk. Bregendahl, fra hvem Museet ogsaa har modtaget en Barneskjorte med sorte Korssting paa Krave, Haandlinninger og langs Slidsen. Skjorten er syet i Norge til en dansk Dreng og har tilhørt Kammerherre Laur. Chr. Undall, f. i Kbh. 1783, gift med ovennævnte M. C. Undall, død 1861 i Viborg. Hans Fader var Kommandør af sjællandske Jægerkorps paa Kronborg. Sønnens norske Dragt skal efter Familietraditionen have været Grundlaget for Kompagniets Uniform! — Dragtsamlingen er endvidere bleven forøget med 2 Par Damestøvler

og et Par Sko, forfærdiget af P. L. Petersen i København til Udstillingen i London 1851. Med Fodtøjet, som aldrig har været brugt, fulgte et Certifikat fra Udstillingen. Det er en Gave fra Fru Gerda Thomsen, Kbh. — Silkebrocherede Brudesko fra 1778. Kanevasbroderi til et Par Morgensko, og et Par smaa broderede Kanevas Barnesko er skænket af Frk. Franciska Blom. Barne-skoene har tilhørt Svend Grundtvigs Hustru, og Smagen i Skoene viser med al ønskelig Tydelighed Forskellen mellem det 18de Aarhs. Elegance og det 19de Aarhs. Borgerlighed, ja man kunde næsten sige Hjemmegjorthed. Kanevasbroderiet til Skoene er fra 1832. Kanevasnaalen uden Spids var da nylig kommet i Handelen. — En Brystsmæk af Silkebrokade er skænket af Antikvitetshandlerske Fru Andrea Jensen, og en af Sølvmor med Guldbroderi m. m. er erhvervet ved Køb. Smækken var i det 18de Aarhs. Glansperiode et af Dragtens Hovedpunkter, som man særlig kælede for. Jævnfør »Barselstuen« 2. Akts 3. Scene:

1 Dame: »Men hvad synes Jer om hendes Smække?«

2 Dame: »Jo vist, det var en Original af en Smække«.

Boet efter Viceadmiral Uldall og Hustru har skænket forskellige Damedragtdele fra nyere Tid, saasom Damehatte, Haarpynt, Halvhandsker, samt 2 Boleroer, en Mantille m. m.

Tekstilsamlingen er desuden blevet forøget med nogle Prøver af en pragtfuld Silkevest fra ca. 1780. Paa blaa Bund er brogede Ramager. Desværre er det kun Brudstykker, men det viser Silkevæveriets høje Standpunkt baade kunstnerisk og teknisk. Det er en enestaaende Dygtighed, der er udvist baade af Væver og Patronmager (den Tegner, som paa Mønstret angav Traadenes Krydsning). For at undgaa, at denne Færdighed bredte sig, blev ifølge M. Dreger disse Tegnere i Lyon, der var Silkevæveriets Arnested, holdt meget strengt afsondrede, næsten i en Art Fangenskab, men Ophævelsen af det Nanteske Edikt 1685 bidrog til at sprede en Del af dem, og dermed Vævekunsten, ud over andre Lande i Europa. — Et Lagen og 2 Pudevaar er erhvervet ved Køb. De er syede henholdsvis 1789 og 1796 og har Barokranker med Udfyldning af Grunde af mange forskellige Slags syet i fin hvid Hørtraad paa fint Hørlærred. Det er de samme

Grunde som anvendtes saavel i kulørt Silke som Traad, og i grovere Udførelse brugtes de — vel afpassede efter Materialet — saavel til broderede Agehynder som til Hedebosyninger. — Endvidere er købt et Sengeomhæng med Tæppe og Kappe trykt i brogede Farver med et fra Pompeii hentet Mønstermotiv. Det menes at stamme fra Overgaard ved Randers.

Til den i Omfang beskedne Samling af *Genstande fra Bylagene* er ogsaa indenfor dette Toaar gjort Erhvervelser. En »Bysens Kæp« eller Oldermandsstok med 11 Gaardmænds Navnebogstaver

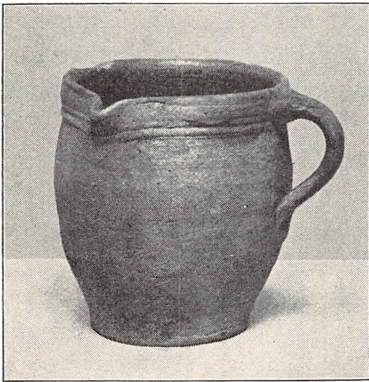

Fig. 14. Lerkande fra Tiden ca. 1780, fundet i en Grav paa Øster Assels Kirkegaard, Mors. Gave fra Førstelærer Touborg, Øster Assels.

fra Ejby i Københavns Amt er skænket af Gaardejer Jul. Christiansen. Et Horn af udenlandsk Okse skal efter Sælgerens Udsagn have været brugt som Byhorn i Boeslunde, medens et andet Byhorn, der er købt af en københavnsk Marskandiser, siges at være kommet fra Fyn. Det er beklageligt, at slige lokale Minder bringes i Handelen eller paa anden Vis fjernes

fra Hjemstavnen uden at være fulgt af paalidelige Oplysninger.

Genstande, hvortil der har været knyttet særlige *Skikke eller*

Overtro, hører til de sjældnere Erhvervelser, men Nyheder er dog ogsaa at notere paa dette Omraade, og i det kommende, nye Folkemuseum vil der kunne opstilles en lille Samling af saadanne Ting. Førstelærer Touborg i Øster Assels paa Mors har som Gave indsendt en lille Flødekande af uglasseret Ler, fundet i en Grav paa Øster Assels Kirkegaard, og utvivlsomt tilvirket ca. 1780 paa den ovenfor omtalte Fajencefabrik ved Herregaarden Lund (Gammellund) i samme Sogn. Giveren gør opmærksom paa, at man i ældre Tid paa Egnen havde den ogsaa andetsteds fra kendte *Overtro*, at visse Sygdomme kunde kureres, naar man gav en Død den Syges Urin med i Kisten. Det er meget

muligt, at den lille Kande er kommet med i Graven af denne Grund, men Beholdere og andet Gravgoods fra forholdsvis ny Tid kan ogsaa være medgivet af andre Aarsager. Saaledes kendes fra mange Egne af Landet Skikken at give en Kvinde, der var død som frugtsommelig, Sytøj og Vand med i Graven, for at hun senere kunde sy Barnetøj og faa Barnet vasket eller døbt; savnede hun disse Ting, vilde hun gaa igen for at lede efter dem. Fund af Flasker og lign. i gamle Grave er ingenlunde helt usædvanlige. — Om Skikke ved Aarets Fester minder en Rumlepotte, som blev brugt af Drengene til at brumme eller »rumle« for Dørene med Nytaarsaften. Den er skænket af Gaardejer C. Lorenzen, Sød ved Tønder. Endvidere en lille Samling københavnske Fastelavnsris af den Form, der endnu i dette Aarhundrede var almindelig — en Stang paa Trefod med Papirblomster paa Staaltraadsarme —, men som nu er fortrængt af andre Former og saa grundigt udryddet, at Museet kun har kunnet sikre sig nogle ret simple. En i københavnsk Antikvitetshandel falholdt lille Fane af Træ, udsavet i gennembrudt Arbejde, hvori læses R A 1789, kan bedst forklares som et Processionstegn fra et Sommer-i-By-Tog og har efter Typen at dømme snarest hørt hjemme paa Lolland eller Falster. Beklageligt nok ledsagedes Genstanden ikke af nogensomhelst Tradition om Hjemsted eller Benyttelse. — Fra Stedstrup Old i Holbæk Amt stammer tre saakaldte »Daabsmønter«, nemlig danske Sølvmonter, præget i Aarene 1652, 1658 og 1694 og benyttet som Daabsgaver gennem Tiden. Saadanne Mønter opbevaredes som en Slags Lykkeskilling, og det var almindelig Tro, at slikt gammelt Familiesølv kunde beskytte Spædbørn mod Forbytning af Underjordiske eller andet ondt. Om gammel Daabsskik vidner ogsaa to tegnede og malede »Fødselsminder«, som en Antikvitetshandler i Nykøbing F. havde erhvervet paa en Auktion i Østlolland eller paa Falster, og som engang paa Væggen i en Bondestue har erindret om Anne og Hanne Nielsdatters Fødsel i 1846 og 1848. Skolelærere, men ogsaa omvandrende Tegnere, prentede den Slags Mindetavler for Bønderne ved Fødsel og hyppigere ved Dødsfald. En Del haandkolorerede og mønsterklippede Bindebreve

stammer fra forskellige Egne og Tider. Det ældste er 1699 stilet til en Forpagterkone paa Voergaard i Vendsyssel Ane Jørgensdatter Hald, tre andre fra Aarene 1799 til 1832 er fra Fyn, og et femte, der er skænket af Overlæge Brinch, Spangsbjærg Sanatorium ved Esbjerg, er ifølge Familietradition og Indskrift sendt af 14 unge Karle til Hedevig Tækker i Sønderho paa Fanø 1864.

En Ønskekvist til at vise Vand med, brugt i det nordlige Sverige, er skænket af Støberikonsulent F. A. Krog, Teknologisk Institut, og er i Modsætning til de tvegede Pilekviste, der sædvanligvis benyttes i Danmark, af Røn og formet som en ret svær, kort Stang, som skal bæres balancerende paa en Finger.

Som omtalt i forrige Aarsberetning har Museet i de senere Aar lagt en vis Vægt paa at supplere Samlingen af *gammelt Indbo fra Landbohjem*. Selvom Museet ikke saaledes som de lokale, kulturhistoriske Museer ude i Landet i Detailler skal kunne belyse de mange forskellige Faser eller Særpræg, vor gamle Bondekultur har haft at opvise i Landets forskellige Egne, saa maa det dog falde som det centrale Museums Opgave at gengive det over Landet vekslende Kulturpræg i Hovedtræk. Folkemuseets Samlinger maa kunne vise, hvorved Jylland skiller sig fra Øerne, hvad der har været typisk for Fynbo eller Falstring i Modsætning til Sjællænderen, og hvorledes Skellet har ligget mellem den solide østjyske Gaard, den fattige Hedebondes Hjem og Vestkystens stormhærgede Jordbrug. Efter saadanne kulturelle og geografiske Grænseskel maa Folkemuseets Landbosamling opstilles i den kommende Bygning, og i Overensstemmelse med dem maa Nyerhvervelserne indgaa. Dertil kommer ogsaa de særlige Krav, som Frilandsmuseets Bygninger stiller om gammelt Indbo og gamle Redskaber fra den Egn, hvorfra hver enkelt Bygning er hentet.

Fra A m a g e r foreligger kun faa og lidet væsentlige Nyerhvervelser, et Par Vindepinde med skaarne Ornamenten, en Løb af gennembrudt Arbejde og et Par andre Smaating.

S j æ l l a n d er som sædvanlig særlig stærkt repræsenteret ved Genstande fra Københavns og Frederiksborg Amter, et Forhold, der i mindre Grad skyldes Museets Bestræbelser end den Om-

stændighed, at disse to Amter nu engang ligger Museet og de københavnske Antikvitetshandlere nærmest. Fra Lille Lyngby i Nordsjælland er købt et Stolpeskab af Fyr med Navnebogstaverne A A S — 1729 og malede barokke Frugtklaser samt senere Rosedekorationer. Med Skabet fulgte et Bordendestykke med lignende Frugtklaser og Louis XIV-Guirlande. Husmand Ole Hansen Olsen sammesteds har skænket forskellige Genstande. bl. a. Lejle, Kærne, Hegle, Skættefod og blyndfattede Ruder, ligesom Gaver er modtaget af Murermester Georg Jensen og Overportør A. M. Nielsen, begge i Kongens Lyngby, og fra Fru Carls, Farum. Museet har søgt at tilvejebringe en Samling af de halm-bundne Løbarbejder, som tidligere har været fremstillet som Husflid i mangfoldige Former — Kurve, Krukker, Stole, Senge, ja selv Døre og Ligkister — Landet over, og har i Jylland ladet optage levende Billeder af Tilvirkningen¹). I ældre Tid foregik Sammensyningen af de runde Halmbaand, der blev trukne gennem et »Løbhorn« eller en Flaskehals, med flækkede Vidier, medens der i nyere Tid bruges Tækketraad eller lign. Af nordsjællandske Løb er nu anskaffet flere, saaledes fra Skævingeegnen og fra Slangstrup. Museets Samling af det sortglasserede, nordsjællandske Lertøj med Reliefornamenter er bleven forøget med en Ølbolle med sortbrun Glassur, prydet med Tandsnit, høl-gende Ranker og Laagknop af Form som en Lanterne, holdt af to opspringende Løver. Fra Horns Herred er kommet en krus-formet Drikkekande af Tin med graverede, barokke Tulipaner og Christian den Syvendes Navnetræk. Stemplet, ^{C O M} 1795, henviser til Kandestøber Christopher Ostermann, der blev Mester i Hovedstaden nævnte Aar. Endvidere et rundt Kobberfyrfad fra Skibby og et Par af Kommunelærerinde Fru Thyra Mortensen, København, skænkede Vaffeljern fra Jægerspris.

Hedeboegnen og de nærmere Hovedstaden liggende »Københavnsbønders« Omraade har kun bragt forholdsvis lidt. En Ranglealen af Træ med Karvesnit, Staffering og Bogstaverne

¹) Den fuldstændigste og smukkeste Samling af Løbarbejder findes i Her-ning Museum.

R N S — F O — 1800 er skænket af afdøde Fru E. Mozart-Jensen, en Hornlygte er fra Maaløvkanten, og et stort Lerkrus til Tyndtøl, brunsort glasseret og forsynet med blomstbærende Ranker og to Ørehanke, viser Indskriften: Peder Jeppesen, Jyllinge. — Fra Karlslunde er købt en 64 cm. høj Løb af buget Krukkeform med Ørehanke til Opbevaring af Korn eller Gryn (Fig. 15), og fra Havdrup er som Gave fra Gaardbestyrer Emanuel Andreasen indsendt Bimler, Drikkekande og Madbomme. Hertil kommer

Fig. 15. Halmløb til Korn eller Gryn fra Karlslunde.

en Drikkekande af Egestaver og et Par karvesnitprydede Banketærskler fra Ejby samt et Par Sykurve af malet Træ og Vidiefletning fra Jersieegnen. Kurvene bærer kvindelige Navnebogstaver og Aarstallene 1785 og 1817. En brunmalet Skabseng med Pilastre og Gipsornamenter opgives at være indkøbt i Roskildeegnen.

Sognene Vest for Roskilde, i Voldborg Herred, har givet mere, og der er ved Anskaffelser herfra tænkt paa Inventar til Frilandsmuseets endnu ikke genrejste Gevningegaard. Fra

selve Gevninge By hentes to Armstole, hvoraf den ene har blaa Staffering paa rødbrun Bund og paa Rygbrætterne Karvesnitsrosetter og Dateringen 1845. Videre en trekantet Hængehylde, saakaldt Pyramide, lidt Husgeraad og et koloreret Nürnbergerkobberstik i Ramme, m. m. Fra Nabosogne kan nævnes et blaamalet Hængeskab med brogede Blomsterdekorationer, dateret 1827, et Stolpe-skab, Mangletræ med egenartet Ornamentik, Hegle med malet og udgraveret Dæksel fra 1798 (Fig. 16) og Flødeske med Christian den Syvendes indskaarne Monogram. Fra Vester Saaby stammer bl. a. et Bordendepanel, grønt med broget Dekoration

i tre Fyldinger, malet omkring 1800 og visende Mosesbarnet i Nilen, Moses foran den brændende Tornebusk og Salomons Dom.

Køgeegnen. Den som Fig. 17 afbildede Fyrretræskiste med rød, hvid og sort Ornamentik og Dateringen 1838 paa grønmalet Bund er hentet fra Strøby i Stevns Herred. De velbevarede Malinger giver en udmærket Prøve paa Landsbykunsten i Frederik den Sjettes Dage, og selve Kisten har Interesse som et — ganske vist meget sent — Mellemed mellem Slagkisten og Dragkisten. For neden har den en lang Skuffe, og en kort, høj Skuffe findes ved hver Side for oven, hvor de indvendige Læddiker plejer at

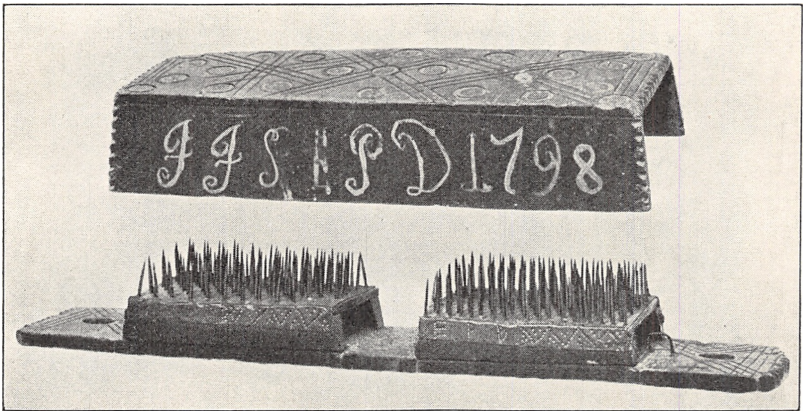

Fig. 16. Hegle fra Roskildeegnen med Dæksel.

sidde paa Laagkister. I samme Landsby har et indkøbt Hængeskab med Rosemaling 1806 haft hjemme, medens en trekantet, aftrappet Hængehylde skal være kommet fra Storehedingegnen. Gaardejer P. A. Petersen, Lille Linde, har foræret Plejle og Øllejler.

Holbækegnen. Ved Siden af noget Husgeraad, hvoraf kun skal nævnes et drejet og rødmalet Grødfad — en af de Husgeraad-sager af Træ, der nu er ligesaa sjældne, som de engang var almindelige —, er modtaget en Gangstol i firsidet Rammeform med forskydeligt Bræt med et rundt Hul til Barnet, og en firsidet Sykurv af Bøg med skraa Sider, gennembrudt af hjerteformede Huller, som bærer Vidnesbyrd om Kærestegave.

En lille, ejendommelig Sengehest, mærket I H S — A S C D — ANNO 1771 og nogle delvis karvesnitprydede Pølsehorn fra 1780 kommer fra Slagelseegnen. Vestsjællandske er ogsaa nogle Smaating, bl. a. en jærnsmedet Koklokke, nogle Jærnstager og et Mangletræ med Rytter, Hjort og andre Dyr, skaaret i Flad-snit 1789, alt fra Rude i Holsteinborg Sogn, samt en firsidet, skraakantet Træbakke med Aarstal 1760 fra Agersø.

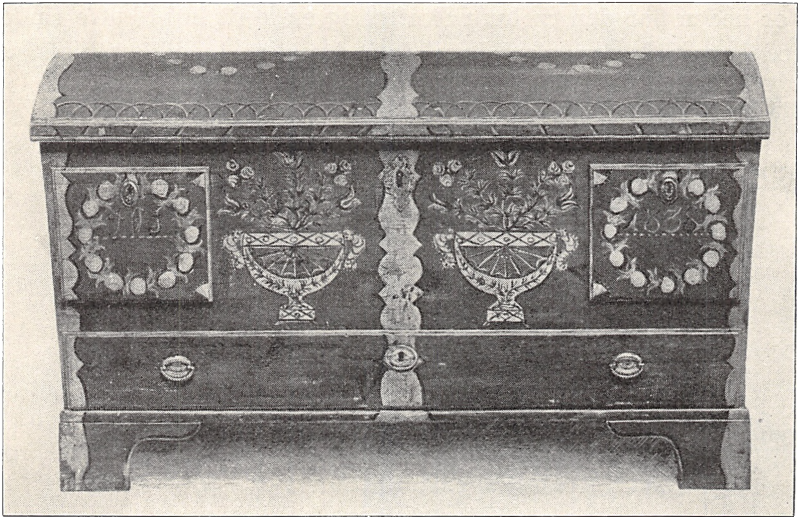

Fig. 17. Grønmalet Laagkiste med Skuffer og brogede Ornamentter.
Strøby, Stevns.

Fra de sydligere Egne af Sjælland noteres Løb af oval Form (Æggekurv), et lille brogetmalet Hængeskab med Ranker og Roser, malet 1824, begge fra Vordingborgs Opland, en Fyrretræskiste fra Præstøegnen med malede Blomsterkurve og Aarstallet 1831 i hjerteformet Felt mellem Blomsterduske, samt endelig en Hængehylde af Fyr i udgravet Arbejde med Hjærter og Spiralslyng om et Kærestepars Forbogstaver J O G — M P D og Indskriften: ANO 1751 --- FRØT GUD OG ERE KOGEN(!). — En aflang Kasse med Skydelaag, rosemalet Aar 1846, er givet af Snedkermester Lars Møller og er sandsynligvis sjællandsk.

Øerne Syd for Sjælland har hidtil været yderst daarligt repræsenteret i Landbosamlingen, og de, der kun havde Lejlighed til at bedømme disse Landsdele ud fra, hvad Dansk Folkemuseum kunde vise, maatte, uden Kendskab til de betydelige Samlinger i Maribo og Nykøbing F., faa et misvisende Indtryk af disse Landsdele. Man har, saa vidt det har kunnet lade sig gøre, arbejdet paa at rette denne Mangel. Fra Bø og er bl. a. købt en spaanflettet Seng og nogle Manglebrætter med forskellige Snitværksmotiver, og lignende Prøver paa den lokale Træskærerflid er anskaffet fra Møn sammen med nogle andre Smaasager. Vidnesbyrd om Hjemmekulturen i Falsters Landsbyer aflægges forskellige indkøbte Møbler. Fra Gedesby i Sydfalster er kommet et højt, malet Skab med renæssanceagtig Æggstavsgesims og brogede Urtekoste i Vaser paa Dørene. Paa Rammetræet læses K M D — 1825. Desuden et Hængeskab med beslægtet Gesims og Staffering fra 1804 og to brogetmalede Fyrretræskister med Ejerbogstaver og Aarstallene 1816 og 1827 indenfor kronede Kranse eller Felter. Noget Husgeraad er fra samme Sogn, ligesom enkelte Vævespjæld og Manglebrætter, dels med Karvesnit og dels med Blomster eller andre Motiver i udgravet Arbejde, er fra Gedesby. Væggerløse, Vaalse og Egnen om Stubbekøbing. En trapezformet med Svaj og Tunger udsavet Hængehylde er fra Vaalse, den som Fig. 18 afbildede Skættefod med

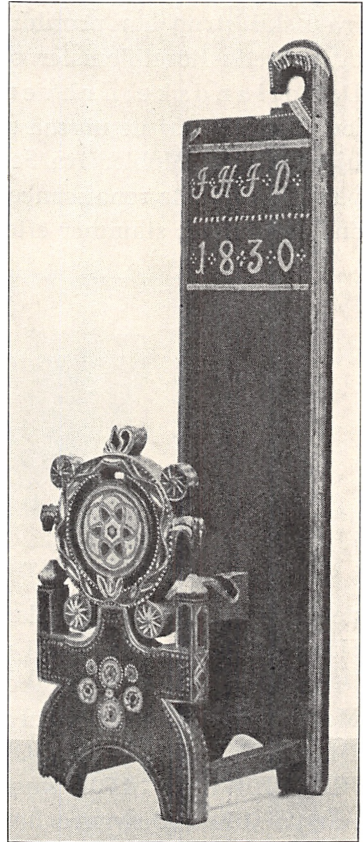

Fig. 18. Brogetmalet Skættefod fra Rabjærg paa Falster.

rød og blaa Staffering samt det paa Fig. 19 viste, drejede Træfad, der er malet grønt med rødt, har haft Hjemsted i Rabjærg. Gaardejer Hans Jørgen Larsen i Maglebrænde har skænket en Praasestage af Jærn paa Træfod. Et særdeles smukt Stolpeskab fra Eskildstrup har profildrejede Stolper, røde, knækkede Lister og brogede Rosetblomster og Tulipaner paa blaagrøn Bund. — De lollandske Erhvervelser er færre i Tal, men mellem dem er et af de nu saa sjældne, for det velsituerede Landsbyhjem typiske Møbler fra Senbarokkens Tidsalder at anføre. Det paa Fig. 20 viste renaissanceprægede Egetræsskab, som er købt af en Privatmand, stammer efter paalidelig Opgivelse fra Lolland, og

Fig. 19. Drejet Træfad fra Rabjærg paa Falster.

det viser sig ogsaa, at beslægtet Snitværk findes paa et lollandsk Hængeskab i Museet, og at et tilsvarende Skab fra Øen staar i et Privathjem. Mellem Skabets Fladsnitsornamentik findes Jesu Monogram og Indskrifterne: AF JORDEN ER WI — PAA JORDEN BOER WI — AF JORDEN ÆDER WI — TIL JORDEN BLIFVER WI — 1704 samt Citater af Salme 79 og 118 og atter Aarstal 1705. Desværre har Skabet mistet sin Fod og sin Staffering. Fra Frk. Maria v. Rosen har Museet som Gave modtaget et Hængeskab af Eg fra Sundby i Østlolland; dets renaissanceagtige Snitværk med Vinrankeornamenter synes at datere Skabet til Tiden om 1660, medens den senere, brogede Maling bærer Aarstallet 1858. Fra Thoreby er indkøbt forskelligt, bl. a. en Asketræsarmstol med udsavede Rygbalustre med Hjerter og Aaret 1840, fra Fejø en smukt udskaaren Stoleryg fra 1823.

Samlingen fra Bornholm er ogsaa meget spinkel, og af nyt

foreligger kun et lille Hængeskab med lodret Rifling, givet — sammen med et Billede fra ca. 1860 visende en Kone i Øens Dragt — af Hr. Niels Pedersen, København.

Det er stadig ikke lykkedes Museet at opspore nogen fuldstændig Panelstue fra en gammel fynsk Bondegaard, og det tegner

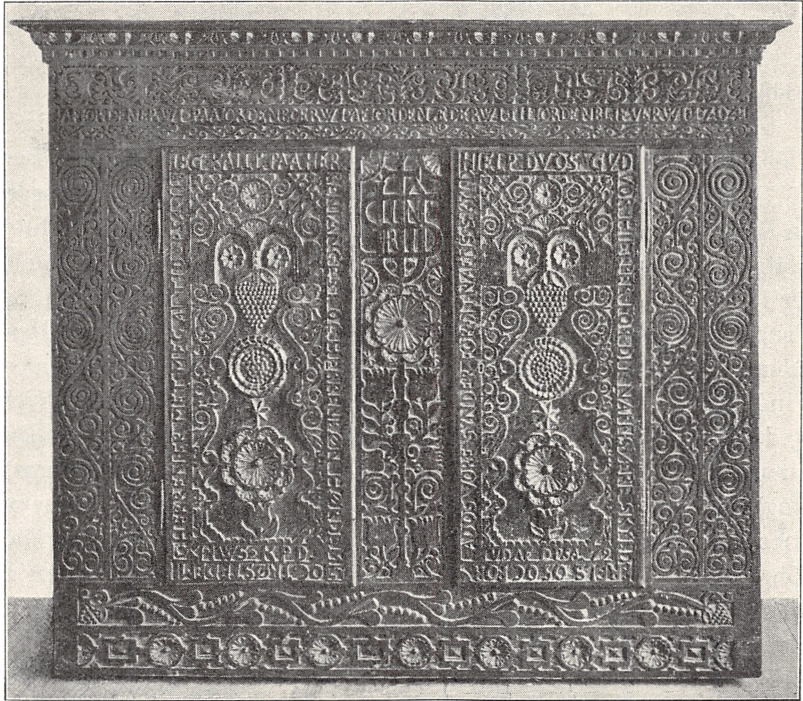

Fig. 20. Egetræsskab med Fladsnitsskæringer, 1704—05, fra Lolland.

til, at saadanne Stuer, der dog tidligere har været at se paa Øen, maa savnes i Dansk Folkemuseum. Alkovepaneler paa en enkelt Væg kan endnu træffes paa Fyn og Smaaøerne, men de stammer som Regel fra temmelig sen Tid. En saadan Alkoveforside i ud-savet og gennembrudt Arbejde med symmetriske Svaj, der løber ud i barokke Blomster og kroneformet Figur, er erhvervet fra Fjelsted i Vends Herred. Tre Fyrretræsskabe er indkøbt i Antikvitetshandel i Odense paa Grund af deres brogede Stafferinger,

som giver et godt Begreb om Landsbyernes jævne men smagfuldt beherskede Hjemmekunst. Det ene, et stort, dobbelt Klædeskab, har rocailleagtig Blomsterdekoration, delvis ophængt i blaa Sløjfer. Et andet Dobbeltskab bærer Roser og Tulipaner samt Indskrift S M S — 1745 — I H R D, og det tredie Skab, der blot har en stor Fyldingsdør, prydes af bølgende Ranker med barokke Rosetblomster og har to forskellige Ejerpars Navnetræk: C P S — A M N D — ANNO — 1769 og det senere paamalede P N S — 1806 — K H D.

Til en fynsk Storstues Udstyr hører et sammesteds indkøbt Fyrretræsklappbord fra 1700-Tallets tidligere Del med Ben af Fjæle, udsavet i Svaj. Fuldmægtig L. T. Hagen har foræret en drejet Træbuddike fra Fyn. Fra Kissendrup stammer en lille, potteformet Laagskaal af sortbrunt glasseret Ler med Ornament i højt Relief formet som Rækker af runde Knopper, Agern og Frugter; Topgruppen viser en Ko, der malkes af en Pige. Desuden er erhvervet en Kandepotte af brunglasseret Ler fra Helnæs, Vindepind med Raslekugle fra Marslev Sogn, Garnvinde fra Fjeldet, Skættefod med Aarstal 1801 fra Odenseegnen, og en Del Smaasager fra Krarup, skænket af Lærer H. C. Frydendahl, smst. Nogle kalligraferede og kolorerede Forskrifter med Citater af Jobs Bog, Alfabet m. m. daterer sig fra Bæring, Puge Mølle, Kærby og Kjøstrup 1799, 1803 og 1809. Fra Langeland er et ejendommeligt Dekorationsstykke af brogetglasseret Ler, et Hængekar af Form som en Prædikestol.

Efter at det forløbne Toaars Nyerhvervelser er kommet til, er Museets Samling af Genstande fra Østjylland bedre i Stand til at vidne om den gamle, solide Hjemmekultur, der var typisk for denne Landsdel. Fra Tunø ved Samsø stammer to Vævespjæld, hvoraf det ene bærer en Mands Forbogstaver: I I S F P T 1813 (Jens Jensen eller lign., født paa Tunø), samt en brogetmalet Hængehylde af usædvanlig Form, rimeligvis hjembragt af en af Øens Søfarende. — Paa de malede Dekorationers Omraade staar Randerseggen ret højt. Herfra, nærmere bestemt fra Omegnen af Trustrup, Djursland, er et stort, blaamalet Klædeskab med røde Lister og spinkle Blomsterranker i rødt,

blaat og grønt paa hvide Fyldinger. Under Gesimsen læses en noget senere paamalet Indskrift: 18 — R H S B — M Esp. D B — 37. Desuden en Dragkiste af nyklassisk Form med broget rococopræget Maling paa blaat og en Opsats dertil med Skabs-

Fig. 21. Dragkiste fra Hollandsbjærg ved Randers, lysgrøn malet med brogede Ornamenter.

døre som et Chatol, mærket 18 -- R H S B — 37, aabenbart ved senere Tilføjelse. Djurslandsk er ogsaa en af Fru M. Ulrich skænket Egetræsvugge med rundbuede Fyldinger og Fladsnits-skæringer i almueagtig Renæssancestil fra ca. 1650—75, samt en Armstol af Bøg med Karvesnitsornamenter paa Rygbrætterne. Den paa Fig. 21 viste Dragkiste af Eg, der skal være købt i Hol-

landsbjærg, har broget Rococomaling i hvide Felter paa lysgrøn Bund. To Hængeskabe er indkommet fra Aarhuseggen, et fra Ajstrup fra 1791 og et fra Hads Herred fra 1803, begge brogede, det ene med Baroktulipaner, det andet med Hjærter og forskellige Blomster. Et hvidlakeret Thebord, der maaske oprindeligt har staaet i Købstad eller Herregaard, er købt i Illerup. Pladen har mangandekorerede Fajencefliser. I Favsing, Vejle Amt, er indkøbt en grønmalet Egetræskiste med underliggende rødt. I det sentbarokke Jærnbeslag ses i drevet og gennembrudt Arbejde Maane, Hjul, Hjærter samt en Engel og et Par Menneskefigurer. Af mindre Genstande fra de samme østjyske Egne skal nævnes et Par Mangletræer, et Vævespjæld (skænket af Fru Mette Kathrine Keilstrup i Jelling), Garnhaspe og Vindepind (fra Grenaaeggen, skænket af Fru Marie Jensen, Gentofte), Urhus fra 1823, Kridthus af Messing, Æske med Karvesnit, udgravet i en Egeklods 1761, og en Glasflaske af Form som en Gris. En Skættehaand fra Dørup bærer den ejendommelige Indskrift: S H M W K S J G D L T S S P D J, der efter Sigende skal tolkes som: Slaa haardt min Ven, kom snart igen, drej Lokken tit, saa spilder du it. En Uro af Halm og udklippet Glanspapir er lavet af en Mand fra Aarhuseggen efter gammelt Mønster derfra. Ejendommeligt nok falholdt han saadanne Uroer paa Strøget i København i Julen 1929, skønt Op-hængningen af disse ikke her i Landet, saaledes som andetsteds, særlig knyttet til Julen. En lille Samling Mad- eller Barsel-spande viser Prøver paa jysk Pottemagerarbejde (Fig. 22). I det mindste en af dem synes at være tilvirket i Pottemageregnen omkring Sorring.

Ved Indkøb og Gaver er der gjort en Del Erhvervelser i Egnen omkring Hammel. Gaardejer Mads Skov i Granslev har foræret Tenstol, Mælkekrukke af Ler, Tværøkse, Valkebræt m. m., Gaardejer Hans Kock, sammesteds, et øjensynlig meget gammelt, jærnsmedet Næsebaand (»Niesøel«) til Stude og et Hængehjørneskab af Eg med Fladsnit og broget Staffering af Vase med Roser samt Navnebogstaverne N P S K 1789, betegnende Niels Pedersen i Knudstrup. Gaardejer Carl Jensen, ligeledes i Granslev, Skættefod fra 1847 og tilhørende Skættehænder. I Skjød er indkøbt en

brogetmalet Dragkiste med Brunmarmorering og Blomster, medens Gaardejer Hans Thomsen, Sparregaard i samme By, har givet Praasestage og adskillige Redskaber. Assistent Marinus Nielsen, Hammel, staar som Giver af et Mangletræ med Rilleornamenter fra Venge. To malede Armstole, købt paa Ry Nørskovauktionen 1929, stammer formentlig fra Silkeborgegnen.

Fig. 22. To Barselspande af glasseret Ler. Den til venstre fra Æbeltofteggen, den til højre fra Stjær.

Viborgeggen og Salling. Fra Haasum er erhvervet et blaamalet Klædeskab af en for Salling særpræget Type med et øvre Rum med Klap. Udformningen er enkelt nyklassisk og Dekorationen brogede Blomster. En ualmindelig stor Maltløb, den samme, som omtales i Jeppe Aakjær: Fra min Bette-Tid, er ved Jeppe Aakjærs Mellekomst foræret til Museet af Gaardejer Laust Laursen, den nuværende Ejer af den afdøde Digters Fødegård i Aakjær. Tækkeskovel og Valkefjæl, der har tilhørt Aakjærs »Gamle Ywer«, er skænket af Husmand Jacob Iversen, Vridsted, Fjends Herred. Fra Over Viskum kommer en Ølkovs af Sorringarbejde, fra Vejrum en Halmuro som den ovenfor omtalte,

købt af en af de faa, der endnu giver sig af med at lave saadanne Arbejder.

Fra Mors har Museet sikret sig andre Prøver paa slig gammel Husflid ved Køb af Sime- og Halmviskararbejde. Fra Thy og Vendsyssel er kun kommet et Studeprangerskrin og et Par Smaating, bl. a. Dynemønsterpinde med Garn som Gave fra Fru Ole Jensen, Heden i Understed Sogn. — Vestjylland. En Egetræskiste med fire rundbuede Fyldinger og Fladsnit i barok Renæssance, marmormalet i senere Tid, stammer fra Tiden ca. 1650—75 og har haft hjemme i Ringkøbingegn. En lille, spinkel, drejet Træbismær til Traadvejning kommer fra Vostrup i Lønborg Sogn, og en usædvanlig stor Jydepotte, brugt til Gildesmad, samt en Øltragt af Jydepotteler fra Vardeegnen. Faaretøjr af Revlingris, som nu er saa godt som afskaffet overalt, er købt af en Faareholder i et Jordhus paa Heden. I Kobbermøllen ved Flensborg er ifølge Stemplet D & G (Danielsen og Gørrisen) tilvirket en fra Lintrup ved Holsted erhvervet Sengevarmer med indpunsllet Tulipanvækst i Urtepotte. — Overlæge Brinch, Spangsbjærg Sanatorium, har foruden det Side 94 og 102 nævnte foræret en gammel Vandfarvetegning af Niels Jensen Tækkers Hus i Sønderho paa Fanø.

Sønderjylland. En Vugge med svejftet og tunget Frontespice over Hoved- og Benende er købt ved København, men skal have hørt hjemme i Tyrstrup ved Haderslev. Fra dette Nabolag (Mølby) kommer ogsaa et højt, brogetmalet Stueur med Baandslyng og Roser. Kassen bærer Aarstallet 1793 og Skiven Signaturen: London 1793. I Kvistrup paa Haderslev Næs skal have staaet et i Antikvitethandelen indkøbt Bord af særlig gammel Type, der næsten virker middelalderlig. Pladen hviler paa to brede, lodretstillede Fjæle, der for neden er udsavet i Svaj og for oven danner Kortsider i et Kisterum med Laage under Pladen. — Fra Hr. Anton Frederiksen, Seggelund Dam ved Haderslev, er modtaget forskellige Redskaber m. m. som Foræring, og herfra er købt en Hestegang. Auktionsdirektør Winsløw, København, og Kunsthandler H. Ferlov har foræret Kistebilleder, trykt i Haderslev ca. 1800. — Fra Aabenraas Omegn er to store Klædeskabe med brogede Malinger. Det ene har blaa- og brunrødt

marmorerede Pilastre, svær, svajet Krongesims med udskaaret Rocailleværk og i øvrigt malede Rococokartoucher og ophængte Rosenkviste. Paa det andet har Krongesimsen Tandsnitsinddeling, Halvsøjlerne er snoede, og der findes en ældre Arabeskmaling, som delvis er overmalet med Blomsterduske og Baandsløjfer. Et tredie Skab med Dateringen 1766 og et lille Hængeskab fra 1826 er indkøbt fra Als og viser andre malede Dekorationsmotiver. En Himmelseng fra 1820, stammende fra Angel, er en Gave fra Fru Skoleinspektør Hansen, Holte. Fra Flensborg-egnen er et Mangletræ, der i Stedet for Skæringer og Hestehaandtag har brogede Plantedekorationer og profildrejet Haandgreb. — Vestslesvigsk er et Klædeskab i almueagtig Louis XVI-Stil, kronet af Balustrade med Gitterværk, fra Døstrup, en »Klue'stag« fra Sæd ved Tønder, nemlig en af de Springstokke, hvormed man i Marsken sætter over Grøfterne, og en af Gaardejer C. Lorenzen i Sæd skænket Rygningsplov til at skære Græstørv med. Ved Erhvervelsen af disse og andre Redskaber er der optaget levende Billeder af Benyttelsen.

Museets Samling af *Dragtdele og Tekstiler fra Landbohjem* er bleven forøget med nogle Dragtdele fra Fyn, blandt andet en rød strikket Trøje og nogle Kjoleliv fra Bjerge Herred i Odense Amt. Med Sorg saa Museets Udsending Skørtet til et af Livene sidde som Møbelbetræk i Gaardens Stadsstue. Et rødt og et grøntribet Stoffeskørt og nogle Smaadele er erhvervet i Skovby Herred. Det er ikke muligt at stille disse Dele sammen med de førnævnte til een Dragt, hvad der er saa meget mere beklageligt, som Museet ingen Dragt har fra Fyn. Den eneste til 1928 kendte hele fynske Dragt findes paa Middelfart Museum, og der er Forklædet endda ældre end den øvrige Dragt. Det er et Empireforklæde, der er lavet til at sidde op under Armene, og det er for langt til at fæstes om Livet paa Bæltets normale Sted. Desuden er fra Bjerge Herred erhvervet en kort slagformet Kaabe, Hovedtøj og en Skindfrakke fra ca. 1800, medens der fra Vends Herred er indgaaet en brun Stoffes Trøje med kulørte Blomster, en smaa-mønstret Vest samt en rød Toplue, der ved Hjælp af et Par i Samlingen værende Skindbukser foreløbig udgør Museets eneste

Fig. 23. Mandsdragt fra Fyn.

Dragt fra Fyn (Fig. 23). Foruden mindre Dragtdele, saasom Forklæder, Tørklæder, Hovedtøjer m. m., er erhvervet 2 Stykker Sengeomhæng med trykt, hvidt Mønster paa blaa Bund, samt et Stykke af et Omhæng med paatrykt graasort Mønster paa hvid Bund. Fra Svendborg Amt er købt et Haandklæde med Hulsomme og flettet Trænd, samt et Par hvide, uldne Strømper med Rudemønster. — Fra Vejle Amt er købt en Del Hovedtøjer og mindre Dragtdele til Kvindedragt, men desværre er det heller ikke dér lykkedes at erhverve Stykker, der kan sammensættes til en hel Dragt. Derimod har Museet haft den Glæde, som Gave fra Fru M. Kyed i Børkop at modtage en hel Mandsdragt med rød, strikket Toplue, rød, mønstret Trøje, 2 tværstribede Veste og brune Fløjls Bukser. Den stammer fra St. Velling i Smidstrup Sogn, Vejle Amt. — Skænket er af Gaardejer Laugesen, Trelde, et graagrønt Kjoleliv, af Frk. Skytte, Kolding, en rød, broderet Hue fra Trelde, af Fru Smidt,

Smidstrup pr. Fredericia, en sort Fløjls hue med Guldknipling. Fra Fru Petersen, Børkopgaard, er modtaget et hvidt tambure-

ret Tørklæde, fra Fru Lomholt, Villa Gimle, Skaarup Sogn, 2 Daabshuer, fra Fru Petersen, Jerslev Kro, en broderet Huenakke. Endvidere er et sort Silkeliv en Gave ved Fru Hald, Vrigsted.

Fra Heden paa Sjælland er købt et Par særdeles gode Skjorter og Særke med forskellig Udsyning, samt forskellige enkelte Dele af Mandsdragt. Et Par hvide, mønstrestrikkede Kvindevanter fra samme Sted er en Gave fra Fru Mozart-Jensen, Farumgaard. En Samling Træsko fra Kgs. Lyngby er skænket af Murermester G. Jensen, smst. Desuden er forskellige Hvidsømsarbejder fra Vest- og Midtsjælland erhvervede. Disse er ikke saa rige som Arbejderne fra Østsiden af Sjælland, men Hvidsøm omtrent paa samme Maade som Hedens har dog været udført der, hvorimod Fyn væsentlig kun har Hulsømme og Trændfletning. Jylland har saa godt som ingen hvid Udsyning haft paa Lærred. Fra Sjælland er endvidere erhvervet 3 Agehynder med kulørt

Uldgarnsbroderi fra Tiden 1797 til 1817. Fra Falster er købt nogle Dragtdele, bl. a. Linhætter, som Museet intet Eksemplar

Fig. 24. Nordfalstersk Kvindedragt, skænket af Fru Rasmussen, Stouby.

ejede af, og Museet har haft den Glæde at modtage som Gave fra Fru Rasmussen, Stouby, Væggerløse, Falster, en Nordfalsterdragt med flere Hovedtøjer (Fig. 24). — Fra Sønderjylland er købt en Samling Læreklude og forskellige Smaadele, saasom Hovedtøj og lignende samt en flosvævet Stolehynde. Sønderjylland er det eneste Sted i Landet, hvor Flosvævning vides udført, og bevarede Stykker findes. Derfra er ogsaa erhvervet et Stykke Rylagen med Pyramus og Thishes Historie. Rylagen er det gamle danske Navn for de sønderjydske Vævninger, som Tyskerne kalder »Beiderwand«. Dette Ord bruges ofte i dansk Sprog, hvad der ingen som helst Grund er til, da vi har en god dansk Betegnelse. Saa meget mindre er der Grund til at bruge Ordet, som Beiderwand ogsaa kan betyde almindeligt Hvergarn. »Ry« er af samme Rod som »ru« og betyder noget ujævnt eller groft. Mønstermotiverne i Rylagen er taget fra Damask- og andre indviklede Vævninger. Museet ejer f. Eks. 2 nederlandske Damaskservietter fra det 17. Aarhundredes første Halvdel med Fremstilling af Pyramus' og Thishes Historie.

Blandt de erhvervede *Smykker fra Bondehjem* maa nævnes 3 Par Snøremaljer med tilhørende Naal og Kæde af forgyldt Sølv med paalagt Filigranornament. I Naalen er foruden Navn indprykket 1831. De stammer fra dansk Amager. Desuden er fra Midtsjælland erhvervet et Kaabespænde, 3 Livbaandsspænder, et lille sølvforgyldt Spænde i Hjærteform med 2 Fugle, der holder en Krone over Hjærtet, samt 2 Par Skospænder. — Fra Fyn er købt 2 Dusin klare, rosetgraverede Knapper foruden en Del store Knapper. — Endvidere er købt et Par Spænder, hvormed man paa Als hægtede Forklædeliningerne sammen bag paa. Spænderne bestaar af 2 mod hinanden vendte Løver, der har en Kæde og Krog til Lukning. De har sikkert deres Oprindelse fra de 2 Løver i det slesvigske Vaaben. — Fra Læsø er købt 2 Brystbukler, de saakaldte »Braaser«.

Foruden det allerede nævnte er Gaver modtaget fra:

Hr. Aagesen, Snedker O. J. Andersen, Enkefru Andersens Dødsbo ved Hr. O. M. Andersen, Frk. Nic. Bie, Frk. Franciska Blom, Frk. Bregendahl, Fru Dreier, Kunsthandler H. Ferlov, Fru Kristine Forman,

Kunsthandler Grosell, Fuldmægtig L. T. Hagen, Boet efter Frk. Nathalie Hansen, Frk. Holm, Museumsinspektør Chr. Axel Jensen, Frk. A. Lange, Museumsdirektør M. Mackeprang, Fabrikfirmaet Th. Marstrands Eftf., Frk. Else Mohrbutter, Snedkermester Lars Møller, Boet efter Landinspektør, Kapt. Norgaard, Frk. Ida Olsen, Boet efter Hof-sadelmager Lauritz Petersen, Fru Fuldmægtig Petresch-Christensen, Hr. Niels Petersen, Fru Philipsen, Læge Viggo Stochfleth, Konditor H. Sørensen, Boet efter Viceadmiral F. Uldall ved Ingeniør E. Uldall, Elektriker Alfr. Valentiner og Auktionsdirektør Winsløw, alle i København. Desuden Skovrider Ratken Find, Rungsted, Murermester Georg Jensen, Kgs. Lyngby, Frk. Marie Hansen, Gjevninge, Hr. C. Christensen, Roskilde, Hr. Vincentz, Slagelse, Opsynsmand Thomsen, Vordingborg, Fru Rasmussen, Stouby, Falster, Fru Marie Cathr. Hansen, Ryskov, Snedkermester Rasmussen, Fangel, Fru Cathrine Jespersen, Paddesø, Gaardejer Peter Mikkelsen, Ejlbj Lunde, Enkefru Ane Cathrine Pedersen, Dongs Højrup, Museumsforstander Johs. Olsen, Svendborg, Fru Hans Madsen Clausen, Bregninge, Ærø, Frk. Christensen, Fredericia, Museumsforstander H. P. Hansen, Herning, Fru Kirsten Marie Madsen, Sønderlev, og Førstelærer Touborg, Øster Assels.

KIRKENS PROFANBENYTTELSE I ÆLDRE TID.

Af Kai Uldall.

Vor Tid kender kun Kirken som Gudstjenestens Hus. Kun rent undtagelsesvis kan en Kirkekoncert eller anden passende Handling finde Sted i en Kirke. Tidligere har Forholdet været anderledes, og der skal her fremdrages en Række Eksempler paa verdslig Brug af danske Kirkebygninger i ældre Tid.

Baggrunden for dette Emne er Middelalderens Sammenblanding af helligt og søgnt. I den katolske Tid fandt kirkelige Handlinger Sted udenfor Kirke og Kirkegaard, samtidig trængte det verdslige Liv ind over Kirkens Tærskel, og endelig herskede Skikke, hvori profant og sakralt tilsyneladende var gaaet op i en Enhed. Aarsagen til denne Sammenblanding maa for en Del søges i Middelalderens Afhængighed af førkristne Skikke.

Det kan for Nutiden være vanskeligt at fastslaa, hvor man i

Middelalderen tænkte sig Skellet sat mellem helligt og søgnt. Naar man ved Bryllup fejrede Drikkegilde i Kirken, eller naar Majgreven i Spidsen for Sommer-i-By-Toget red ind foran et Alter, var det da en kirkelig eller verdslig Handling? Der kan ikke tvivles om, at slige Skikke i deres Oprindelse var kultiske eller magiske. Forhandlingsmøder og Ting kan være afholdt i en Kirke af rent praktiske Grunde, men det maa ikke glemmes, at slige Sammenkomster etnologisk kan knyttes til Kultudøvelsen. I Middelalderen kunde man i mindre eller private Sager aflægge Ed paa Relikvier. — Ogsaa med Hensyn til nyere Tid kan det være vanskeligt at sætte Grænsen for, hvad der maa betegnes som Profanbenyttelse. Reformationstidens Kristendomsundervisning for Børnene kan, ligesom den først senere fast organiserede Katekisation for Voksne, ikke godt opfattes som ikke-kirkelig Gerning, medens den deraf udviklede Skoleundervisning i Landsbykirker her skal omtales som verdslig Benyttelse.

Ved Betragtningen af de forskellige Maader, hvorpaa Kirkerne i ældre Tid er bleven benyttet profant, kan man altsaa skelne mellem Brug, der engang havde haft naturlig Tilknytning til Helligdom og Kultus, i Modsætning til andre, der blot var fremkommet af praktiske Grunde eller mere eller mindre tilfældigt. — Endvidere kan man skelne mellem den faste eller regelmæssige Benyttelse og den mere tilfældige. I første Tilfælde *kan* Kirken have modtaget en særlig Indretning i profant Øjemed. Ved en almindelig Oversigt over Kirkernes Profanbenyttelse vil det dog næppe være praktisk at inddele Stoffet efter disse Forhold, og det skal derfor i det følgende ordnes efter Benyttelsens Art. Det bør erindres, at naar en uforholdsmæssig stor Del af de anførte Eksempler stammer fra den nyere Tid, saa skyldes det utvivlsomt Mangelen paa detaillerede Kilder fra Middelalderen.

Tilflugt og Forsvar. Jævnside med de befæstede Købsteder og de kongelige og private Borge fandtes der i Middelalderen enkelte befæstede Pladser, hvortil en Egns Befolkning kunde søge i Ufredstid med deres Gods. En saadan Fællesbefæstning eller Tilflugtsborg var saavidt bekendt ikke skabt ved Forsvarsindret-

ning omkring en Landsby, men var indrettet paa et passende Sted, hvor Terrainforholdene var fordelagtige. Befæstninger af denne Art havde et ret stort Omfang, da det ogsaa gjaldt om at beskytte Kreaturer og Heste. I Danmark kan enkelte paavises. Fra forskellig Side har man hævdet, at Kirker i større Udstrækning skulde have tjent som Tilflugtsborge, og det kan heller ikke nægtes, at i en Egn, hvor egentlig Befæstning savnedes, kunde Kirken komme i Betragtning som Tilflugtssted. Den var jo oftest Egnens eneste solide Bygning, og tilmed laa den ofte højt og frit paa en i strategisk Henseende fordelagtig Plads. Dertil kom, at Kirkegaarden med dens Mur eller Dige dannede en ydre Forsvarslinie. En vis Betydning maa man vel ogsaa tillægge Kirkens Helg og Asylret, men i større Grad er denne næppe bleven respekteret. Under Kampen ved Byen Oldenburg i Wagrien 1171 undlod Absalons Mænd at angribe den af Vize-lin udenfor Byvolden opførte Kirke, hvori Befolkningen havde søgt Beskyttelse, men en saadan Ærefrygt for Helligdommen, som i det mindste Sakso tillægger de danske Krigere, har næppe været almindelig.

Der kan anføres adskillige Eksempler paa Kirkers Benyttelse i Forsvarsøjemed. Under de af Edelfred foranstaltede Myrderier paa de Danske i England, søgte en Del af disse Tilflugt til en Kirke i Oxford, men Træbygningen blev brændt over dem. Ved Grev Gerts Indfald i Ditmarsken 1322 samlede Folk sig i Wöhrden Kirke og gjorde et heldigt Udfald, efter at Holstenerne havde sat Taget i Brand. 1333 belejrede Gert Ubby Kirke ved Holbæk og 1342 afbrændte Holstenerne (Kirke-) Helsinge Kirke paa Sjælland, ved hvilken Lejlighed mange Bønder, »forsamlede dér af Frygt«, ifølge Petrus Olai blev dræbt, brændt eller fanget. Samme Aar udstedte Aarhusbispens Banlysning mod dem, der uden rette Tilladelse befæstede sig i Kirker, og da lignende Forbud i Løbet af det følgende Hundrebaar gentoges af Erkebispens i Lund, har de uden Tvivl haft Gyldighed over hele Landet. Ifølge Hvitfeld skal en skaansk Lensmand af Navn Bydelsbak 1387 have slaaet oprørske Bønder paa en Kirkegaard. 1399 blev Breklum Kirke i Bredsted Amt antændt af de Danske, og Frisere, som havde

forsvaret sig der, omkom. Om Süderstapel Kirke ved Grænsen til Ditmarsken skal der være kæmpet 1402, 1413 brændte Ditmarskerne Mildstedt Kirke, hvor Frisere havde Tilhold, og 1415 blev Oldenswort Kirke indtaget. Den svenske Rimkrønike skildrer det Blodbad, som Erik af Pommerens Krigere anrettede efter Indtagelsen af en Kirke paa Femern 1420.

Beretninger af denne Art viser, at Kirker kunde benyttes som Tilholdssted i Ufredstider, men de berettiger ikke til at tale om Forsvarskirker som et særligt Begreb. — Vi ser fra nyere Tid, at fremmede Tropper, fjendtlige eller Landets egne, forstod at udnytte Kirker og Kirkegaarde som sikre Forskansnings- og Lejrpladser. I aabent Brev vedrørende Krigsordningen for de danske Krigsfolk 1564 bestemmer § 7: »Dersom man med Lejret bliver nogen Steds stille liggendis eller og gør noget Tog der hen, som Kirker ere, skulle de dennom ikke lejre eller tage deres Lossemente i Kirkerne eller Kirkerne opbryde eller vanære, men tilhjelpe dennom at ære, beskytte og beskærme under Livsstraf«. Christian den Fjerdes Krigsartikler af 1611 har lignende Forbud mod at slaa Lejr i Kirker, og i den danske Vise om Kalmars Erobring haanes Kong Karl, fordi han havde slaaet Lejr paa en Kirkegaard. Fra det 17de Aarhundredes Krige haves ikke saa faa Vidnesbyrd om regulære Troppers Besættelse af Kirker; kun undtagelsesvis hører vi, at Egnens Folk søger dertil. Paa dette Tidspunkt, da Landbefolkningen i militær Henseende stod relativt svagere end i Middelalderen, trak Bønderne til befæstede Købsteder, til deres Herskabs Gaard eller søgte Skjul paa afsides Steder i Skove eller Moser, hvis de overhovedet forlod Gaardene. Bøndernes Forsøg paa Forsvar i Marken vedkommer ikke Emnet.

Under Kejserkrigen befæstede jyske Bønder sig 1627 paa Ørum Kirkegaard, hvor 30 af dem blev dræbt. Ved samme Tid forsøgte de Kejserlige sig i Vejle Købstad, hvor de befæstede Kirken, som fik stor Skade derved. En Synsforretning 1630 noterer bl. a.: »Udi Taarnet, neden i Vaabenhuset, er 6 Skyttehuller igennem Muren hugget, de 3 paa den vestre Side, 1 paa sønden og de 2 paa nørre Side, som Fjenderne lod gøre og vilde bruge til at indlægge store Stykker (d. v. s. Kanoner) udi«. End-

videre inddrog den tyske Oberstløjtnant Hatzfeldt Nørre Sundby Kirke i de omfattende Skanseanlæg ved Limfjords-Overfartens nørre Bred, og de Kejserslige benyttede Sabro Kirke til Proviant-hus og indrettede befæstet Vagtpost i Morsum Kirke paa Sild.

Fra anden Svenskekrig kan anføres andre Eksempler. Brandenborgske Tropper besatte Sønderborg Kirkegaard, og ved samme Tid skal Bønder have forskanset sig i Grundhof Kirke i Angel. Paa Fyn forsøgte Bønderne et Forsvar af Gelsted Kirkegaard, og efter Krigen maatte man reparere Munkebo Kirkegaardsmur, hvori der af Soldater var brudt Huller til Gevær-anlæg. Paa Hveen forsvarede en dansk Fourageringsekspedition sig paa Kirkegaarden. Andetsteds er der blot Tale om, at Kirken misbrugtes til Kvarter, Stald eller lignende, saaledes som det f. Eks. var Tilfældet i Føns paa Fyn og i Nordborg paa Als. — Selv fra de seneste Krige hører vi som bekendt om lignende Forhold. Paa Sjælland benyttedes en Kirke for sidste Gang til Forsvar, da Generalmajor Oxholm efter Slaget ved Køge 1807 standede med sine Folk paa Herfølge Kirkegaard og blev beskudt af engelsk Feltskyts. — Under militære Operationer kunde en Kirke naturligvis ogsaa faa særlig Betydning paa Grund af sin Beliggenhed, saaledes som det var Tilfældet med Dybbøl Kirke 1864. Ved den første Tilbageerobring af Riberhus 1644 beskød de Danske Slottet med Kanoner fra Ribe Domkirkes store Taarn, og under Københavns Belejring 1523 blev der stillet Skyts paa Byens Kirketaarne.

Kunde Kirken benyttes af Omegnens Befolkning eller af Tropper som Forsvarssted, saa kunde ogsaa Enkeltmand eller en lille Hob, der af en eller anden Grund var truet paa Livet, flygte dertil. Særlig bød Taarnet paa gode Forsvarsmuligheder selv med en lille Besætning. Det kan vel være tvivlsomt, om Knud den Hellige trak sig tilbage i Albani Kirke i Odense for at forsvare sig der. Snarest søgte han dertil for at holde Bøn; men Beretningen om Mordet 1086 skildrer i hvert Tilfælde Kampen om Trækirken som langvarig og haard. Et ejendommeligt Tidshillede giver Beretningen om den tidligere Borgmester, Raadmand Jacob Jensen, i Ribe, der 1377, efter at have plyndret Raadhuset, satte

sig fast i Ribe Domkirkes store Taarn, hvis fortificatoriske Indretning skal omtales nedenfor. Fra Taarnet foretog Jacob Jensen Plyndringstog til Domkirken og Byen, og det kom til en Kamp i Kirken, hvorved den kongelige Foged blev haardt saaret. Paa Grund af denne Vanhelligelse blev Gudstjenesten i Domkirken standset en Tid og Ildgærningsmanden bandlystes. Han fik senere Lejlighed til at flygte om Natten. En lignende Begivenhed fandt Sted 1412 i Pelvorm gamle Kirke, hvorfra Ditmarskeren, Cort Wiedrich, brandskattede Eggen i længere Tid. — Da Fru Anna Meinstrup i Grevefejden blev dræbt paa Sjællands Lands-ting, stod Jomfruerne Anne og Sofie Glob ogsaa i stor Livsfare og blev kun reddet, fordi nogle Mænd hjalp dem op i Kirketaarnet. Til saadanne historiske Begivenheder svarer enkelte Sagn, f. Eks. om en Adelsmands Flugt til Ingstrup Kirke i Vendsyssel og Folkevisen om Liden Engel:

»Det var liden Engel
han ind ad Kirken mon rend,
og det var Gjøde Lovmand,
han Hovmænd efter ham monn send.«
»De skød paa Kirken i Dage,
ja vel i Dage fem,
men ej kunn de faa Kirken
til at brænd i alle dem«.

I andre Tilfælde er der ikke Tale om Forsvar, men blot om Skjul af Personer eller Gods. Om Flamlænderen Helias, Biskop i Ribe 1142 og tidligere Klokker, berettes, at han havde Modstandere og en Tid maatte holde sig skjult ovenover Domkirken Kor. Paa Hvælvne i den samme Domkirke maatte en af Byens Folk, der i Svenskekrigen 1658 var kommen i Strid med en Polak, opholde sig i nogle Uger. Kendt er Beretningen i Øm Klosterkrønike om Munkenes Forsigtighedsregler i Anledning af Dronning Juttas og Hertug Abels Voldshandlinger: ». . . bragte vi vore Klæder med Undtagelse af dem, vi gik i til daglig, og vore Fødemidler, hvoraf vi skulde leve i Fremtiden, med Undtagelse af den Smule, hvormed vi kummerligt opholdt Livet, over i den nye Kirkes Taarn for at gemme dem der af Frygt for Fjenden«. — Adskillige Jordfund af Mønter og Kostbarheder har som bekendt

vist, hvorledes man søgte at skjule Værdisager for Fjenden. Enkelte tilsvarende Fund er gjort i Kirker. I Taaning Kirke ved Skanderborg fandtes Sølvtoj med Aarstallet 1628 bag et Spændetræ i Tagværket, antagelig skjult der under Torstensons Indfald. Nogle Sølvskeer og Mønter fra Midten af 16de Aarhundrede var indmuret i Gavlen over Vaabehuset i Smørum Kirke ved København, men denne Hengemning synes ikke at have haft Forbindelse med Krigsbegivenheder. Under den anden Svenskekrig gemte Præsten Iver Gregersen Hemmet sin Families Smykker i et tilmuret Vindue i Skern Kirke i Vestjylland, og Fund af Møntbeholdninger under Gulvet eller over Hvælvingerne i Bodum, Lindum og Blegind Kirker i Jylland samt i Bellinge og Kullerup Kirker paa Fyn viser, at adskillige af hans samtidige valgte lignende Gemmested. Ifølge en Optegnelse i Kirkebogen i Todbjerg mellem Aarhus og Randers benyttede Bønderne paa Egnen Kirkerne som Gemmested for deres Gods under Krigen 1657—59.

Skjulested i Kirken hører vi ogsaa Tale om i adskillige Sagn. I Jetsmark Kirketaarn fandtes »Puse« eller »Puses Hul«, hvortil Stedets sidste katolske Præst, Niels Puus, ifølge Peder Dyrskjøt skal have retireret sig og være bleven udhungret. I Hee Kirketaarn paaviste man »Fru Ellens Kammer«, og i Karise Kirke »Fru« eller »Jomfru Mertes Kammer«. Personer som de her nævnte har dog en Tilbøjelighed til at antage mere mytisk end historisk Karakter. Fru Merte havde sin Helligkilde, i Korkamrene i Storehedinge Kirke holdt Ellekongen til, i Magleby Kirke i samme Herred hed Vaabehusloftet »Nisseloftet«, og samme Navn havde Loftet over Koret i Kagstrup Kirke. — Det vil af det følgende fremgaa, at der af flere Grunde kunde være Brug for Kamre og Opbevaringsrum i Kirker.

Vi har hidtil set, hvad skrevne Kilder kan oplyse om Kirkerne Benyttelse til Forsvar, og skal nu gaa over til at omtale, hvad Kirkebygningerne selv kan vidne om. Spørgsmaalet om man ved Kirkers Opførelse eller Ombygning har indrettet Bygningen med Forsvar for Øje, har i den sidste Menneskealder beskæftiget flere Bygningshistorikere, og med Hensyn til Opfattelsen af de

enkelte Bygninger, ligesom ogsaa i visse principielle Synspunkter, har der hersket Meningsforskel. Det maa dog nu siges at være fastslaaet, at fortificatorisk Udformning kun kan paavises ved ganske faa danske Kirker. Den ombyggede Tilstand, hvori de fleste af de paagældende Monumenter nu befinder sig, maa dog til en vis Grad gøre mange Undersøgelseresultater usikre, især naar det af Hensyn til Bygningens stadige Brug ikke har været muligt at bortfjerne dækkende Puds for at undersøge Murværket nærmere. — Da der kan henvises til speciel Litteratur om danske Forsvarskirker¹⁾, og da der allerede foreligger en kortfattet Oversigt over de fleste af disse (M. Mackeprang: *Vore Landsbykirker*), skal Forfatteren her indskrænke sig til en kort summarisk Behandling.

Ved de befæstede Kirker er Forsvarsindretningen henlagt til øvre Stokværk, medens det nederste forudsættes behersket fra oven, saaledes at der ikke, eller kun i ringe Grad, er foretaget nogen Omformning deraf. Ganske tilsvarende Befæstningsprincip træffes ved flere af de senere Herreborge fra det 16de Aarhundrede, idet man ogsaa her kan se almindelige Vinduer og Indgangsdøre uden Flankesikring i nederste Stokværk. De hidtil paaviste Forsvarskirker — vi ser foreløbig bort fra dem, hvorved kun Taarnet er befæstet — har derfor enten Vægtergang eller blot øvre Stokværk, der kunde rumme Flygtninge med deres Gods og de Forsvarere, der ikke opholdt sig nede i Kirken. Saavel ved Rundkirkerne som andre Forsvarskirker hersker dette Befæstningsprincip; men paa den anden Side er Tilstedeværelsen af øvre Stokværk uden sikre Spor af Skydeskaar, Tinder eller Væg-

¹⁾ J. B. Løffler: *Kirkerne i Lillehedinge og Karise* (Aarb. f. n. Oldk. 1894 p. 394 ff), Otto Blom: *Befæstede Kirker i Danmark fra den ældre Middelalder* (Smst. 1895 p. 1. ff.), Emil Ekhoff: *Om kyrkornas forna egenskap af försvarsverk* (Smst. 1899 p. 19 ff.), J. B. Løffler og M. Mackeprang: *Har Kalundborg Kirke haft Murkrone og Skyttegang?* (Smst. 1902 p. 37 ff.), R. Haupt: *Wehrkirchen in den Elbherzogtümern* (Zeitschr. f. d. Gesellschaft f. Schl.-Holst. Geschichte, Bd. 32, Kiel 1902, p. 224 ff.), Aage Mathiesen: *Opl. om middelalderlige Fæstningstaarne* (Aarb. f. n. Oldk. 1902 p. 45 ff.), H. F. Frölén: *Nordens befästa rundkyrkor* (Stockholm 1911), C. A. Jensen: *Lillehedinge, Storehedinge og Karise, Nye Bidrag til Spørgsmaalet om danske Forsvarskirker* (Smst. 1918 p. 1 ff.).

tergang intet Bevis for, at man staar overfor en befæstet Kirke. Som det formentlig vil fremgaa af denne Afhandling, kan ogsaa anden Profanbenyttelse have fremkaldt de særlige Forhold, og man kan ejheller betragte det som udelukket, at disse skyldes en eller anden middelalderlig Indstiftelse i Kirken. Ledøje Kirke, der synes opført i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede som Kapel eller Gaardkirke for en Sædegaard, har to Stokværk med Kapel i det øvre, og i Ribe Domkirkes store Taarn fandtes i Middelalderen Kapel saavel i første som i andet Stokværk.

Mellem Forsvarskirkerne danner de bornholmske Rundkirker en egen Gruppe. Østerlars, Nylars og Olsker har tre Stokværk, medens den fjerde, Nykirke, kun hæver sig i to. De to førstnævnte er i tredje Stokværk udrustet med en Vægtergang, hvis Ydermur oprindeligt har aabnet sig med Tinder. Olsker synes at have Skydeskaar i andet Stokværk. Af de øvrige danske Rundkirker er Selsø, Himlingøje og Hørve paa Sjælland, ligesom Valleberga i Skaane og St. Mikael i Slesvig helt eller saa godt som helt nedrevne. St. Mikael var 1196 omgivet af en Grav, men i øvrigt vides det ikke, om disse Kirker har været indrettet til Forsvar. Det maa dog betragtes som sandsynligt. Rundkirkerne i Thorsager i Jylland og Horne paa Fyn har skydeskaarlignende Aabninger i de øvre Stokværk, og Bjernede paa Sjælland har utvivlsomt svaret nøje til Thorsager, inden Kirken i den senere Middelalder fik sin nu fjærnede, bispehuelignende Tagform.

Flere Stokværk genfindes i Kirkerne i Store- og Lillehedinge samt Karise Kirke i Østsjælland, som af Chr. Axel Jensen er beskrevet som Forsvarskirker. I Storehedinge rummer Koret et øvre Stokværk med Kamre og smalle Forbindelsesgange, og derover har oprindeligt været fladt Plankedække indenfor en Kronmur; sandsynligvis har det ottesidede Skib haft en lignende Afdekning udenom Taget eller Tagkuplen. Lillehedinge Kirkes Skib hævdede sig med tre Stokværk og har muligt haft Vægtergang indenfor Murtinder. Ved Karise virker Koret som et lavt Taarn, og Skibets Langmure har fortsat sig op som Brystværn foran en aaben Vægtergang udenfor det lave, tilbagetrukne Tag. — Vægtergange, uden øvre Stokværk, er i Begyndelsen af

det 15de Aarhundrede føjet til Ribe Domkirke og i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede til Viborg Domkirke.

Ved andre Kirker er Forsvarsindretningen begrænset til Taarnet. Ogsaa her indtager Bornholm en Særstilling ved sine særlig svære, fra ældre Middelalder stammende Taarne med overhvalvede Stokværk. Skydeskaar eller skydeskaarlignende Glugger findes i Herfølge, Køge og Højelse Kirker paa Sjælland, i Stubbekøbing Kirke paa Falster, Kerteminde paa Fyn, Tranebjerg paa Samsø samt Hjortshøj og Egaa Kirker i Østjylland. Nævnes kan ogsaa Stavreby (Jungshoved) Kirke paa Sjælland, hvor et fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede stammende Skydeskaar er anbragt i Taarnet. Her gør dog særlige Forhold sig gældende, da Kirken har ligget som en Forbygning ved Jungshoved Slot. Ribe Domkirkes store Taarn var befæstet. I Slutningen af det 16de Aarhundrede og som ovenfor nævnt under Torstensonfejden 1644 omtales Kanoner derpaa; de synes at have været anbragt bag Skydehullerne i Hjørnerne af det nuværende næstøverste Stokværk.

Foruden den ovennævnte St. Mikael's Kirke i Slesvig har enkelte andre sønderjyske Kirker eller Kirkegaarde, saaledes Lysabild paa Als, været omgivet af en Grav. Spor af befæstet Kirkegaard indenfor det nuværende Danmark kan vi i øvrigt kun søge i Holmstrup og Kundby ved Holbæk, hvor Kirkegaardsmurene har smaa Glugger af Skydeskaarform.

Der kan ikke tvivles om, at *de* befæstede Kirker, der frembyder Mulighed for Tilflugt og Forsvar for en større Skare, med Rette kan betegnes som en Slags Tilflugtsborge. Rundkirkerne paa Bornholm og den østsjællandske Gruppe viser, hvorledes man har truffet sine Forholdsregler imod Overfald fra Søen. Endnu i 17de Aarhundrede levede der — ifølge Indberetningerne til Resen 1667 — paa Stevns en Tradition om, at Indbyggerne ved Søroverindfald trak sig tilbage til Kirkegaarden. Men det ses i nogle Tilfælde, saaledes f. Eks. Bjernede, at Bygherren er den derboende Stormand, saaledes at Kirken maa regnes som et Anneks til hans Gaard. — Blandt de befæstede Kirker maa de to Domkirker, i Ribe og Viborg, betragtes for sig. Det er jo muligt, at

man virkelig har tænkt sig under visse Forhold at kunne forsvare Bygningerne og deres Skatte fra de i sen Middelalder paasatte Vægtergange. Men Forfatteren er dog mest tilbøjelig til at tro, at deres Hovedopgave har været at muliggøre en almindelig Vagt-tjeneste ligesom den, der saavel i Krigs- som Fredstid blev opretholdt i Kirketaarne i Købsteder, og som vi nedenfor vender tilbage til.

Hvad de Kirker angaar, hvor kun Taarnet er befæstet, da har vi set, at en mindre Flok med Held har kunnet holde Stillingen deri. Men det maa ogsaa staa klart, at et enkelt Kirketaarn ikke afgav Plads til større Skarer af Flygtninge og Forsvarere, og at dets Forsvarsforanstaltninger paa ingen Maade gav Adgang til at beskytte selve Kirken. Derimod kunde Taarnet til en vis Grad støtte Forsvaret af den ydre Linie, Kirkegaardens Dige eller Hegnsmur.

Man vil ikke kunne følge enkelte Forfattere, der hælder til den Anskuelse, at Kirketaarne i Almindelighed skulde være opført af Forsvarshensyn. Efter Købsteders Eksempel har ogsaa Landsognene ønsket at smykke og markere deres Kirkebygninger ved at tilføje et Taarn og har i mange Tilfælde derved opnaaet samtidig at udvide Skibet imod Vest. Ogsaa af Hensyn til Klokke-ringningen betragtede man et Taarn som ønskeligt. I Ribe vedtog man saaledes 1617 at bygge Taarnet ved St. Kathrine Kirke, fordi det gamle Træklokkehus var for lavt og nedrigt, saa at Klokkerne ikke godt kunde høres af fjærntboende, og paa et andet Tidspunkt klagede nogle Sogne i Haderslev Provsti over, at Klokkerne ikke hørtes tilstrækkeligt langt bort, da de hang for lavt. Imidlertid er det jo velkendt, at Kirker kunde have Taarne uden Klokkestol, idet Klokkerne var ophængt i en fritstaaende Klokkestabel eller paa selve Kirken. Ved Siden af det rent monumentale har der utvivlsomt oprindeligt hæftet anden Fordel ved Kirkens Taarn, som det nu kan være vanskeligt at faa Øje paa. Nedenfor skal omtales, hvorledes Taarne ved større Købstadkirker, i alt Fald i 16de Aarhundrede og formodentlig ogsaa i Middelalderen, benyttedes til Udkigsposter for Vægttere. Fra Tyskland kendes ifølge v. Cohausen enkelte befæstede, fritstaaende

Vagttaarne, hvorfra Byer lod holde Opsigt med deres store Kvæghorde for i Tide at afværge Farer. Ogsaa i Danmark har Kirketaarne i urolige Tider været besat med en særlig Vagt, saaledes Ribe Domkirkes store Taarn i 1612, da man uden Grund ventede Landgang af skotske Lejetropper, og atter 1627, da de kejserlige Tropper nærmede sig sydfra. Fra senere Tid kan nævnes Kongebrev af 20. Juli 1700 til Stiftsbefalingsmændene om i Anledning af forestaaende Høst at forskaane Almuen for stærk Strandvagt men forsyne »Bavnerne og Taarnene« med Vagt. Hvor passende Bavnehøj savnedes, kan Kirketaarne muligvis have været benyttet, i det mindste anfører Forfatteren af »Krigens Skueplads«, H. O. Scheel, 1785, at Vissenbjerg Kirke ligger meget højt, hvorfor »der i Krigens Tid er holdet en Bavne«. Da Bavn oftest beskrives som Tønder med Halm, anbragt paa Stolper eller Vippe, var det næppe umuligt at anbringe den paa et Kirketaarn. Ud-hængte Fyrgryder omtales nedenfor.

Det forekommer Forfatteren mest nærliggende at betragte befæstede Kirketaarne som Vagttaarne, indrettet i Egne, hvor Erfaring har belært Beboerne om, at et fast Punkt, hvor et Vagtmandskab ikke let kunde overraskes, var at ønske (jfr. p. 132).

Vaabendepot, Ammunitionsoplag. I Forbindelse med Spørgsmaalet om Forsvars- eller Tilflugtskirker og om Vagttaarne staar Vidnesbyrd om Vaabenoplag i Kirker. Samlinger af haandstore Sten, der kun kan opfattes som Kasteskyts, er fundet i Nylars og Østerlars Kirke paa Bornholm, ligesom det er truffet i Taarnene ved Eskelhem og Lokrume Kirker paa Gotland. I Nylars er desuden fundet godt et Halvthundrede Stenkanonkugler samt mindre Kugler af Jærn og Bly, og i Klemensker Taarn en lignende Stenkugle. Det er ikke usædvanligt at finde Befolkningens Vaaben opbevaret i Kirker, selvom disse ikke er indrettet til Forsvar. Ved sin mislykkede Belejring af Tranekær Slot paa Langeland blev Valdemar Atterdag svigtet saavel af Adelsmænd som af Bønder, der var tilsagt med Kirkearmbrøster, men udeblev paa Grund af ugunstig Vind¹⁾. At der herved skal forstaaes

¹⁾ »... cum ballistis ecclesiarum« (S. R. D. VI p. 529). Ballista har tidligere

Vaaben, der opbevaredes i Kirkerne, vil fremgaa af det følgende. 1376 skænkede Lundevispen et Skydevaaben til Aakirkeby Kirke, og senere erfarer vi, at den lybske Foged paa Bornholm, Bernt Knop (1525—43), bemægtigede sig de Hager- og Kobberstykker, som fra Arilds Tid havde været opbevaret i Kirkerne til at afværge Landets Fjender med, naar noget paakom, og lod dem føre til Hammershus. 1623 omtales det bornholmske Kirkeskyts atter. To smaa Kanoner fra det 15de Aarhundrede, stammende fra Oldenswort Kirke i Sydslesvig, findes nu i Historisk Vaabensamling i København. Under Bonderejsningerne, i Anledning af Frederik den Førstes Sølvskat 1523, forsamlede en Del Bønder sig i Horslunde Kirke paa Lolland, udtog »Kirkebøssen« (d. v. s. Kirkekanonen) og kørte den ned til Karsebæk, hvor de ventede Lensmandens Ankomst. Aaret i Forvejen havde Christian den Anden i Anledning af Lybækkernes Angreb paabudt Strandvagter, i det mindste paa de sydlige Øer; samtidig fik hver Sognepræst Paalæg om at holde to gode Heste i Beredskab til at føre Skytset ned til Stranden og i øvrigt være forsynet med det dertil fornødne Redskab. Selvom Præsterne hér snarest er valgt, fordi de havde bedre Heste end Bønderne, er der utvivlsomt Tale om Kirkeskyts. 1576 fandtes gamle Jærnbøsser (d. v. s. Kanoner) i langelandske Kirker. Paa Møn skal Bønderne ifølge Paludan endnu i Svenskekrigen 1658 have bevæbnet sig med Vaaben, der var stemplet af Øvrigheden og bar Navnet Kirkeknippler (Kneffelspyd?). Af de forskellige fra det 16de Aarhundredes anden Halvdel kendte Kongebreve, som væsentlig af Hensyn til Vildtets Fredning forbyder Landalmuen at bære Skydevaaben, paabyder Brevet af 19de Oktober 1571 Bønder og ledige Karle, der havde haft Rør og Hager udi den forgangne Fejde, at forvare dem i deres Huse eller indlægge dem i deres Sognekirke.

Der kan være Grund til at bemærke, at de ovennævnte Eksempler paa Vaabenoplæg i nærmere stedbestede Kirker alle falder paa Kystegne, der har været udsat for fjendtlig Landgang. Men

været oversat som Blide. O. Blom har i Hist. Tidsskr. 5. R., V, p. 64 gjort opmærksom paa, at Armbrøst er en rigtigere Oversættelse. Der er dog utvivlsomt Tale om særlig store Skydevaaben.

det vil dog næppe være for dristigt at antage, at den gamle Bondehærs Udrustning i det mindste i visse Egne forvaredes i Kirker; dette maa have været saa meget mere naturligt, hvis disse Udrustningsgenstande ikke var privat men kollektiv Ejendom. Der maa da særlig tænkes paa de saakaldte Herreds- og Fjerdingskirker. Ovenfor har Forfatteren udtalt, at de befæstede Kirketaarne kan forklares som Vagttaarne, og her skal nu tilføjes, Vagttaarne, hvori den omboende Befolknings Krigsudrustning opbevaredes. Enkelte Eksempler paa Opbevaring af Sejl og anden Skibsudrustning i Kirker, et Forhold, der bør erindres i denne Forbindelse, omtales nedenfor.

Man kan iagttage, hvorledes Christian den Fjerde bygger paa gamle Traditioner ved Oprettelsen af sin nationale Hær. 1614—15 indrettedes den danske Militi, hvortil der blev udskrevet Fodfolk af Kronens Bønder. I Modsætning til tidligere Forhold udleveredes Vaaben nu af Kongen, hvorved man opnaaede at modernisere Udrustningen. Til Officerernes Underhold blev der udlagt Gaarde rundt omkring i Landet. De udskrevnes Antal var ikke stort, oprindelig c. 4000 Mand, men Tallet udvidedes dog senere. Mandskabet inddeltes i Kompagnier og skulde under normale Forhold blive boende i Hjemmene. I Krigsordinansen af 15. December 1615 træffes Bestemmelser om Mandskabets Uddannelse: ». . . Skal hver Kaptajn dele sine Knægte i Korporalskaber, hvert Korporalskab omkring 50 Mand stærkt, alt efter Lejligheden og eftersom Soldaterne bo nær ved hverandre, saa at de kan drilles (d. v. s. eksercere) paa belejlig Plads nær ved en Landsbykirke, hvor deres Vaaben ere gemte i et Skab, hvilket Skab vore Lensmænd skulle lade gøre paa vor Bekostning. Kaptajnen skal have Nøglen dertil og selv aabne Skabet og udtage Vaabnene, naar Knægtene skulle ekserceres og bruges, anseende at Soldaterne ingenlunde i Købstederne men paa saadanne Pladser, som ere nær de Kirker, som Vaabnene ligge i, altid skulle drilles og ekserceres, og Kaptajnerne med sine undergivne Officerer der at møde, saa vore Bønder, som til Krigsbrug ere udskrevne, med Officerernes Rejser frem og tilbage ikke det ringeste skulle betynges«.

Som det fremgaar heraf, var det ikke Sognekirken som saadan, der blev Basis for militær Øvelse, men enkelte udvalgte Kirker, der laa centralt for et Korporalskab, altsaa for et vist Antal Gaarde, der hver stillede en Mand af et Korporalskab. Alle-rede 26. August 1615 var der udgaaet Befalinger til Lensmændene om at udsé Kirker paa passende Steder, dog udpegede Kongen personlig Herstedøster som egnet for Københavns, Roskilde, Kronborg og Frederiksborg Lens Mandskab. Afstanden til Øvelsespladsen var altsaa for manges Vedkommende ret betydelig. Gennem Lensregnskaber er det gørligt at paavise andre af disse Kirker. Dragsholm Len betalte 1616 Søren Nielsen, Snedker i Nykøbing, 3 Rdlr. 24 Sk. for et Skab, han gjorde udi Vig Kirke til at indhænge Soldaternes Geværer udi. Ved samme Tid blev i Fakse Kirke indrettet Skabe til ikke mindre end 81 Mands Rustning. Paa Silkeborg Len kom der Skabe i Vinderslev og Serup Kirker, og sidstnævnte Sted maatte Skabene fornyes 1640. Bøvling Len satte Geværskab i Ulfborg Kirke 1617. Fra Kolding Len nævnes Harte Kirke, hvor Skabet blev gjort af Fyrdeller, Sparrer og Lægter, 7 Alen højt og 7 Alen bredt, og indhæftet i Muren, samt Eltang Kirke, hvis Skab blev 6 Alen højt og 5 Alen bredt, og Bredstrup Kirke, der fik et Skab af 5 Alens Højde og Bredde. Videre kan anføres Egtved, Jerlev og Andst Kirker. — Ogsaa i Købsteder har Væbningerne været tilbøjelig til at opbevare Vaaben i Kirken. Ved de kejserlige Troppers Ankomst til Thisted havde Byens Indvaanere afleveret deres Vaaben, 26 Musketter, 42 lange Fyrrør samt nogle gamle Spyd m. m., der stod i Kirkens tillaasede Sakristi.

Den Ordning, at det hjemmeboende Mandskab under normale Forhold skulde afholde Øvelser ved bestemte Kirker og opbevare deres Vaaben der, kom trods de forskellige Ændringer i den militære Udskrivning og Organisation til at gælde gennem det 17de og langt ind i det 18de Aarhundrede. Ved Oprettelsen af det nationale Rytteri 1670 og af Landmilitzen 1701 blev endnu flere Kirker indrettet til Vaabendepoter. Af Forordningerne af 1701 vedrørende Landmilitzens Indretning ses, at Mandskabet skulde eksercere hver Søndag i Tidsrummet fra 1. Maj til St. Hansdag

og fra 1. September til 1. Februar samt hver anden Søndag i de mellemliggende Tidsrum og desuden paa følgende Helligdage: Kristi Himmelfartsdag, 2den og 3die Pinsedag, Mikkelsdag, Allehelgensdag, 2den og 3die Juledag, Nytaarsdag og Helligtrekongersdag. Øvelsen skulde ikke vare længere end to Timer om Sommeren og en Time om Vinteren. Soldaterne maatte ikke tage Flint, Kaarde, Gehæng eller Taske med sig hjem, hvorfor det befalede, »at der udi hver Kirkes Vaabenhus, hvor Eksercerpladsen bliver udsét til at skulle være, skal gøres et Skab, som Geværet kan forvares udi, og saa snart Ekserceringen er forbi, skal hver Karl gøre sit Gevær (d. v. s. sin Udrustning) vel rent og det udi Over- og Underofficerernes Overværelse dér indhænge. Til samme Skab skal være tvende Nøgler, hvoraf Kaptajnen for Kompagniet beholder den ene, og den Over- eller Underofficer, som Ekserceringen sammesteds er anfortroet, den anden. Men Munderingskjolen bliver udi Karlens egen Forvaring . . .«. Skabene opsattes af Kirkeejeren eller af Amtsskriveren for Amtets Regning. Paa samme Maade skulde der til hver af Kirkerne anskaffes Træhest, Justitspæl (d. v. s. Gabestok) og Skydeskive til Skarpskydningsøvelser. Strafferedskaberne benyttedes overfor disciplinære Forseelser, f. Eks. straffedes Udeblivelse fra Øvelse første Gang med en Time paa Pælen eller Træhesten, men Redskaberne brugtes ogsaa i Kirketugtens Tjeneste. Det fremmødte Mandskab havde Pligt til at overvære Gudstjenesten og lade sig undervise i Kristendom af Degnen, og Øvelserne blev derfor afholdt umiddelbart efter Gudstjenesten, dog maatte de i Anneksogne, hvor Præsten talte sidst, finde Sted forud. Den Soldat, der af rette Vedkommende overbevistes om ikke at have hørt Prædiken Søn- og Helligdage enten i sin Sognekirke eller i den Kirke, han eksercerede ved, skulde første Gang straffes med at sidde en Time paa Træhesten. Samme Straf blev tildelt den, der udeblev fra Bispe- eller Provstevisitats, og Biskop Bircherod nævner i sin Dagbog et Tilfælde, hvor Straffen blev eksekveret 1703 paa hans Foranledning. Landmilitisen, der i alt omfattede c. 10,000 Mand, blev som bekendt ophævet 1730 men atter indført, om end i mindre Omfang, ved Forordningerne af 4. Februar

1733 og 9. December 1735. — Adskillige af Datidens Gejstlige udtalte sig til Gunst for Søndagseksercitsen ved Kirkerne, fordi den, trods uheldige Sider, havde den Fordel, at det unge Mandskab fik Lejlighed til at lære Kristendom. Andre havde dog Betæneligheder, og da man i 1738 havde taget Forslag om Øvelsernes Forlæggelse op til Overvejelse i Generalkirkeinspektionskollegiet, anførte en af Modstanderne, at Forholdet »havde bragt den gemene (d. v. s. jævne) Mand paa de Tanker, at det ej maatte være enten af Gud eller af Kongen saa alvorligen ment med Søndagen«.

Vi skal ikke forfølge den almindelige Side af Sagen længere, men gaa over til at nævne en Del af de Kirker, som i det 18de Aarhundrede blev benyttet af Landsoldater eller Ryttere. Fra Lolland kendes Fuglse Kirke. I Landet paa Taasinge holdt man 1765 Auktion over Munderingsskabet, der stod i Vaabenhuset, samt over Træhesten og Justitspælen. Ved Visitats i Kvorning Kirke noterede Biskop Lintrup misbilligende, at Mundering til et Kompagni Landsoldater laa nede i selve Kirken under Taarnet. I Kornum klagede Løjtnanten til samme Biskop over Vaabenhusets slette Tilstand; Taget var brøstfældigt og Døren manglede Laas, saaledes at Geværerne ikke kunde opbevares deri. I Solbjærg, Hellum Herred, boede c. 1760 en Kaptajn og en Løjtnant, og i Vaabenhuset var Munderingsskabe. I Skørping var Vaabenhuset behørigt aflaaet 1708, men en Tambur brød det op med en Økse, tog et Gevær og skød sig paa Kirkegaarden. Paa Homaa Kirkegaard var der Eksercerplads c. 1760, og i Søvind Kirke blev et gammelt Pulpitur med Geværskabe først fjernet 1835. Der fandtes ogsaa særlige Bænke til de Landsoldater, som bivaanede Gudstjenesten. Endvidere skal nævnes Skanderup Kirke, hvorfra Inventar blev solgt 1765 efter Rytterdistriktets Ophævelse, Sd. Vium, Erritsø, Harte og Stenderup ved Kolding samt Ketting, Egen, Vilstrup og Oksenvad. Sidstnævnte Sted var der Munderingskammer i Taarnet. Endnu i det 19de Aarhundrede ser vi Eksempler paa, at Landeværn eller Borgervæbninger kan have Vaaben i Kirker eller eksercere derved. f. Eks. fra Bornholm. 1801 var der i Maribo Strid mellem Borger-

kaptajn Engberg og Kordegn og Klokker Ussing, som havde Ret til Græsset paa Kirkegaarden og derfor vilde forhindre Børgerskabet i at holde Øvelse der. I Felsted Kirke i Sønderjylland paavises paa Loftet en Række Knager, hvorpaa Kystmilitsen skal have haft sine Geværer 1807—14, og i St. Magleby Kirke opbevares endnu en Del saakaldte »Strandspyd« til Kystforsvar.

Vi skal ikke komme nærmere ind paa den ekstraordinære Benyttelse af Kirker til Depoter i Krigstid, skønt der fra den nyere Tids Krigshistorie kunde hentes adskillige Eksempler derpaa. F. Eks. blev Kærum Kirke paa Fyn stillet til Krigsministeriets Disposition 1849 og benyttet til Oplag af Krudt og Ammunition. Kirkers Brug som Lazaretter skal ogsaa blot nævnes.

Det 17de og 18de Aarhundredes Vaabenopbevaring i Kirker har særlig Interesse som Fortsættelse af middelalderlig Brug. Det er sandsynligt, at ogsaa Mønstringer og Øvelser indenfor mindre Afdelinger allerede i Middelalderen fandt Sted ved Kirker, og at saadanne Kirker var Alarm- og Samlingspladser. At en Mønstring forud for Christian den Fjerdes Militatsorden kunde ske ved en Kirke ses af et Register over Kronens og Adelens Udbud i Kolding Len 1558, hvori »Eylv« Kirke (Jerlev?) udpegedes som Mødestedet.

Strafferedskaber ved Kirker. Vi har set, at der af Hensyn til Landsoldaternes Disciplin og Kirketugt fandtes Gabestok og Træhest ved de Kirker, hvor der ekserceredes. Disse Strafferedskaber, der i øvrigt netop ved det af Militæret givne Eksempel blev almindelige i Landsognene, kom ogsaa i Kirketugtens Tjeneste overfor Menigmand. Maaske gælder dette sidste dog kun Gabestokken. Visse Krænkelser af Gud eller Kirken, Løstagtighed og Forsøg paa Trolddomskunster straffedes med Gabestok paa Kirkegaarden. Danske Lov paabyder Rejsning af Gabestokke paa Torvet og andet belejligt Sted i Købsteder, for at forhædede, der ikke vil aflægge Banden og Sværge, og Ungdommen, der opfører sig uskikkelig paa Kirkegaarden, kan straffes deri. For Landsognenes Vedkommende regner Loven derimod ikke med Gabestokke i denne Forbindelse. Ved Christian den Sjettes

Lovgivning om Sabbatens Helligholdelse blev det imidlertid nødvendigt at forsyne Kirkerne med saadanne Tugtemidler, hvor de ikke fandtes i Forvejen. Forordningen af 12. Marts 1735 udtaler, at naar de gemene (d. v. s. almindelige, jævne) Bønder trods Præstens Advarsler ikke søgte Kirken, skulde de staa i Gabestok paa Kirkegaarden. Som Følge heraf maatte alene Baroniet Lindenberg opsætte 16 Gabestokke ved sine Kirker, og man kan vel gaa ud fra, at enhver Kirke i Landet har haft sin. Sædvanligvis udpeges Vaabenhusdøren eller et Sted paa Kirkegaarden foran denne som Stokkens Plads. Her skal nævnes en Del Kirker, hvorfra Gabestok er nævnt eller Stokkens Halsjærn er bevaret. Varde By maatte, efter at de kejserlige Tropper var draget bort, 1629 anskaffe en ny Gabestok til Kirken. En Mand, der i Julen i Kaadhed var mødt i Kirken i Kvindeklæder, dømtes 1719 ved Horns Herreds gejstlige Ret til at spændes udi Sindal Kirkes Gabestok, naar Gudstjenesten forrettes, og siden efter gudeligg Forberedelse at stande aabenbar Skrifte. To Husmandskoner paa Sjælland havde 1779 forsøgt at afsløre en Tyv ved Trolddomskunster («at lade Soldet gaa») og skulde efter Biskoppens Ønske straffes ved at staa en Time i Gabestok en Søndag før Gudstjenestens Begyndelse; dog slap de efter Kancelliets Indstilling med en Bøde til de Fattige. Videre kan nævnes Eksempler fra Vallensbæk, Sigerslevvester og Fakse paa Sjælland, Koldby og Tranebjerg paa Samsø, Hjørring St. Kathrine (nævnt 1650), Nørresundby (1632 og 1772), Hvorup (1667), Nibe, Kaastrup, Grinderslev, Hundslund, Odder og Lyne i Nørrejylland samt Ensted, Bevtoft og Varnæs Kirker i Sønderjylland. Sidstnævnte Sted var Halsjærnet lænket til Klokkestablen. Enkelte Kirker benyttede andre Tugtemidler. Tapdrup Kirke havde spansk Kappe, og Præsten paa Fejø indberetter 1809 til Kommissionen til Oldsagers Opbevaring, at der i Kirken fandtes en jernbetyngt, med Sælskind betrukken Træhat, som formentlig havde tjent som »Straffe-Hat«.

Taarnevægtene. Brandredskaber. Byens Klokke. Fra og med det 16de Aarhundrede omtales ikke sjældent Taarnvægtene,

Taarneblæsere eller Kurer i de større Købstadkirker Taarne, og allerede tidligere har man vel kendt Fordelene ved at holde en saadan Vagt, der fra sit høje Stade var i Stand til, ligesom Taarnvægteren ved en Borg, at føre en vis Kontrol med Begivenhederne i Købstaden og dens Omgivelser. Hvorledes der kunde holdes ekstraordinær Taarnvagt i Ufredstid er allerede nævnt. De faste Taarnvægttere var oftest ansat af Købstaden, og baade i Ribe og i København kan man se, hvorledes Købstadstyrelsen tillægger Kirketaarnet særlig Betydning. Et Par Aar før Overdelen af Ribe Domkirkes store Taarn styrtede ned 1594, klagede Borgmester og Raad over, at Værgerne ikke foretog de fornødne Vedligeholdelsesarbejder derpaa, endskønt Byen havde ydet Tilskud dertil, og det ses, at Brugsretten til Taarnets øvre Del i det hele tilhørte Byen.

Særlig omtalt er Taarnvægterne i Vor Frue og St. Nikolaj Kirker i København. Den første betegnedes ogsaa som Kirkens Husmand, saaledes 1622, da Universitetet, der her med noget Besvær hævdede Retten til at besætte Stillingen overfor Borgmester og Raad, indsatte en ny Mand. Han skulde hver hele Time Natten igennem, naar Kurerne havde raabt, spille en passende Salme paa Trompet og Skalmesje. Der synes paa dette Tidspunkt at være ansat mere end een Mand ved Vor Frue Taarn. Ogsaa ved festlige eller højtidelige Lejligheder kunde man blæse fra Taarnene, f. Eks. skete det i det 17de Aarhundrede i Ribe hver Søndag samt ved Landemode og paa de fire Tamperdage, naar Kannikerne samledes i Kapitlet. Stor Betydning havde Taarnvægteren som Brandvagt. Ifølge Brandforordningerne for København af 1643 og 1685 skulde Taarnvægterne, naar de opdagede en Brand, klemte med Stormklokken og om Natten hænge en tændt Lygte, om Dagen (1685) en Fane, udenfor Taarnet til den Side, Ilden var. Paa ganske tilsvarende Maade var Forholdet ordnet i Aalborg Budolfi i det 18de Aarhundrede; Lygten skulde hér være rød. I Randers St. Mortens Kirke var der over Klokkestokværket et Vægterkammer og derom til alle fire Sider en Vægtergang, hvorfra Kvartér- og Timeraab lød.

Ildsluknings- og Redningsapparater opbevaredes hyppigt i eller

ved Kirkerne, ligesom man endnu ser Brandstigerne dér. Den ovennævnte københavnske Brandforordning af 1643 bestemmer, at Brandredskaber bl. a. skal være ved Vor Frue, Helliggejst, Nikolaj og den tyske (Petri) Kirke. Størst Omfang fik Østre Kvarters Brandstation ved Nicolaj, hvor der 1743 opførtes nyt Sprøjtehus og senere indrettedes Trykværk. — Da Viborg efter den store Brand reorganiserede sit Brandvæsen 1672, vedtoges det, at der udover Redskaber paa Raadhuset i hver af Sognekirkerne skulde findes 12 Læderspande, 4 lange Stiger, 6 lange Baadshager, 6 Økser med lange Skafter og 3 Træsprøjter. 1727 anskaffede Horsens Købstad en »dobbelt Kirkesprøjte« fra København, og i Nykøbing paa Falster benyttede man endnu i 1850 Kirkens Forhal til Sprøjtehus, hvilket dog gav Anledning til Spottevers i en Avis. Indtil 1863 brugte ogsaa Egtved Kirke ved Kolding Vaabehuset til Sprøjtehus.

Stormklokken i Kirketaarnet kaldte bl. a. Borgerne til Brandslukning eller til Vaaben, og tilhørte ikke Kirken, men var Byens Ejendom. Men hvor egentlig Stormklokke savnedes, benyttede man med større eller mindre Adkomst Kirkeklokker til Alarming, ligesom det skal ske ved Mobilisering i vore Dage. Landets Kirkeklokker har i udstrakt Grad været benyttet i det verdslige Livs Tjeneste, i det mindste i nyere Tid. Især skete dette paa Landet. Paa Roskilde Landemode 1561 gentoges ældre Forbud mod at benytte Kirkeklokker til at sammenkalde til Gæstebud, Leg, Bystævne eller som Tidsangivelse, derimod var det tilladt at lade dem lyde for Ildebrand, fjendtligt Indfald og Herskabsbud (d. v. s. Bekendtgørelse eller Tilsigelse fra Herskabet), men det var meget vanskeligt at faa disse Bestemmelser overholdt, hvorfor de med enkelte Ændringer atter og atter gentoges paa Landemoder og optoges i Danske Lov 2—22—40. I Sjællands Stift, hvor Forholdene næppe har været anderledes end i andre Egne med samlet Landsbybebyggelse, henviste Landemoder Bønderne til at anskaffe Byhorn (1559) og paabød Ringere eller Degne at holde Laas for Klokkedøren (1584). Søger vi ud til enkelte Landsogne, ser vi, at Provsten ved sin Visitats i Nebbelunde paa Lolland 1590 maatte forbyde Almuen at bruge

Klokkeklemten ved Bymode eller anden verdslig Handel, og at Landsbyvedtægterne for Sønder Jærnløse 1598, Langaa 1607 samt Asfærg og Faarup 1685 taler om at kalde til Stævne med Klokker, medens Vedtægterne for Kværndrup og Ryslinge kun omtaler Klokkeringning ved Ildebrand. Undtagelsesvis kunde en Landsby dog efter Købstadens Eksempel have sin egen Byklokke, saaledes som det endnu er Tilfældet i Nordby paa Samsø, og her ser vi det omvendte Forhold, at Byklokken ringer til Gudstjenneste, fordi Klokken fra den afsidesliggende Kirke ikke ret kan høres i Byen. I den ovennævnte fynske Landsby, Langaa, vilde Fogden fra Rygaard 1649 ringe med Kirkeklokken for at sammenkalde Almuen i Anledning af en Hegnessag, men han blev overfaldet af en Mand i Byen og forhindret deri. En lignende Episode gik for sig i Stenderup 1699, hvor Kapellanen stokkepnyglede en Mand, som Paaskeaften ringede Sognemændene sammen, da de skulde saa Hør for Herskabet.

(Fortsættes.)

OVERSIGT OVER PERSONHISTORISK LITTERATUR I 1930.

MEMOIRER.

Professor i Trondhjem *K. A. Wieth-Knudsen* har udgivet »*Mit videnskabelige Livs Drama eller Universitetets Besættelsesregler og Professor L. V. Birck*« (Reitzel. 112 S.). Bogen er fremkommen som en Protest mod Universitetets Afgørelse ved Besættelsen af et Professorat, idet Forf. følte sig traadt for nær, man kan vel sige forfulgt af de statsvidenskabelige Professorer, specielt Professor Birck. Hvor meget der er rigtigt heri, kan udenforstaaende vanskeligt afgøre paa Grundlag af Forf.s Fremstilling, der vel nok kan betegnes som ensidig. Iøvrigt giver Bogen mere, end Titlen lover, idet den i Virkeligheden er en Selvbio-grafi. Der fortælles om Barndomshjemmet, Skoleaarene, hans musikalske Interesser o. m. a. for tilsidst at munde ud i det omtalte kraftige Angreb. Bogen er ret let læst, kun de udførlige

Dokumentationer virker noget trættende, men den vidner i høj Grad om, at nogen beskeden Mand er Forf. ikke, tværtimod.

Den tidligere socialdemokratiske Fører *Emil Marott* skildrer i »*Tidsbilleder. Livserindringer*« (Gyldendal. 173 S.), en nydelig og med mange Portrætter og Billeder udstyret Bog, sit Liv fra Barndomstiden i Storehedinge til de bevægede Aar 1919—20, da hans Kamp for at tilbagevinde Flensborg ved Afstemningen bragte ham i den Konflikt, der medførte hans Udtræden af Partiet. Man mærker overalt i Bogen den rutinerede Journalist, baade naar han omtaler Barndoms- og Læreaarene, og naar han skildrer Manddomsaarene indenfor hans Haandværk, i Partiets Tjeneste og i den med flere Aktstykker dokumenterede Kamp for Flensborg. Noget Kildeskrift til Socialdemokratiets Historie er Bogen ikke, naar da undtages Afsnittet om Flensborg og Partiets Holdning i denne Sag, men det har neppe heller været til sigtet. — Den gamle Redaktør af »Politiken« *Henrik Cavling* har udgivet anden Del af sine Erindringer under Titlen »*Journalistliv*«. Ligesom første Bind »Efter Redaktionens Slutning« er dette Bind skrevet i hans muntre, letløbende Stil, der gør Læsningen til en ublandet Fornøjelse. I en Mængde brogede Billeder fortæller han om politiske Begivenheder, hjemme og ude, som han i sin Virksomhed er kommen paa nært Hold, og om den store Mængde betydelige Personer, han er kommen i Berøring med. Billederne er godt trufne, og der er i Bogen et ikke helt ringe Stof, der har Betydning udover det i de fleste Memoirer indeholdte ofte ret ligegyldige, der er glemt kort efter, at det er læst.

Ligesom første Del, »Svundne Dage«, bærer *Axel Henriques'* »*Glade Aar*« (Gyldendal. 260 S.) Undertitlen »Kaleidoskopiske Minder fra et langt Liv«, og det kaleidoskopiske Præg fremgaar allerede af Inddelingen i ikke mindre end 36 større eller mindre Afsnit, ret uafhængige af hinanden, kun knyttede sammen ved Mindets Traad. Der er selvstændige Afsnit om Mænd som N. I. Berendsen, Anton Melbye, Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ihsen, I. P. Jacobsen, Holger Drachmann, Edvard Brandes, Erik Skram og Sophus Schandorph. Særlig indgaaende Karakteriseringer indlader Forf. sig ikke paa, men den fornøjelige, letløbende Fortælling af de gamle Minder fra de glade Aar, ofte i rent anekdotisk Form, giver mange gode Bidrag ikke blot til Belysning af de nævnte Personer og mange andre, Forf. gennem sine forskelligartede Virksomheder er kommen i Berøring med. Selvironi mangler han ikke, og han slaar aldrig, saa han saarer; selv om Sandhederne, han fremsætter, kan være ret bedske, er Formen elskværdig og spøgende.

Oljert Jespersen, Oplevelser. (Forf.s Forlag. 163 S.). Komponisten Carl Nielsen indleder den smukke Bog med et Forord, hvori han karakteriserer den »frisk som en Kilde« og »sandfærdig som rustfri Staal«, Ord, som Læseren, efter at have lagt Bogen til Side, fuldt ud kan samstemme i. Nogen egentlig Selvbiografi er Bogen ikke, men dette lover Titlen jo heller ikke. Skildringen af Barndomshjemmet i Nyboder og af Forældrene er smuk og pietetsfuld. Adskillige af Bogens Afsnit er helligede Personer, som Forf. i sit Liv har truffet og arbejdet sammen med, Visedigteren W. Rantzau, Holger Drachmann og Edith, Frederik Jensen, Henriques og Melbye, Hermann Petersen, Johannes Dam og de to Direktører for Zoologisk Have, Julius Schiøtt og Valdemar Dreyer. Skildringen af disse Personer er gennemgaaende god og Billederne veltrufne. Bogen rummer mange Anekdoter, og ind i Teksten er der spredt talrige Viser, hvortil Forf. i sin Tid har sat Musik. Bogen er udstyret med Tegninger af Gerda Ploug Sarp.

I »*Nogle Træk af mit Liv og af dansk Teaters Historie*« (Gyldendal. 440 S.) har Professor *Einar Christiansen* taget Anledning af sit fyldte 70 Aar til at se tilbage over et virksomt og begivenhedsrigt Liv, et Liv, der ogsaa har haft Betydning for dansk Teatervirksomhed. Han fortæller i et godt og naturligt Sprog om Barndommen i København, om Aarene i Metropolitanskolen og Studenteraarene, der afsluttedes med teologisk Embedseksamen. Videre om den tidlige litterære Debut, om Rejser og Skolevirksomhed og om Gerningen som Redaktør af »Illustreret Tidende«. Det fyldigste Afsnit og det, som læses med størst Interesse, er Fremstillingen af hans Virksomhed som Direktør for det kgl. Teater i Aarene 1899—1909. Dette hæver sig langt over, hvad der i de senere Aar er fremkommet i de talrige Memoirer af Skuespillere, der ogsaa, men med afgjort mindre Held, har søgt at give Bidrag til Teaterhistorien, men rigtignok i højere Grad med deres egen kære Person som Centrum. *Einar C.s* Fremstilling giver betydelige Bidrag til Karakteristiker af *Emil Poulsen*, *Karl Mantzius*, *Will. Bloch* og *Sven Lange*. Ogsaa Folketeaterperioden og sin litterære Virksomhed behandler Forf., hvis gode Kultur overalt behersker Bogen. — Et andet Bidrag til det kgl. Teaters Historie har *Fru Anna Bloch* givet i »*Fra en anden Tid. Erindringer*«. (Gyldendal. 187 S.). Det er en usædvanligt fint fortalt Bog, en Bog, der kønt og smukt fortæller om Barndomshjemmet i Horsens, om den purunge Piges Længsel efter Scenen, om hendes Liv paa denne og om Mødet med mange af hendes Tids kendte Personer. Hun fortæller meget smukt

om det fremadskridende Bekendtskab med Sceneinstruktør Will. Bloch, som den unge Pige fra først af nærede stor Frygt for, og om hendes Indførelse i hans særprægede Familie. Bogen slutter ved Ægteskabets Indgaaelse, men Forf. maa jo have meget mere at berette, og det maa haabes, at en Fortsættelse af den smukke Bog maa følge. — Endnu en Memoirebog fra et Teatermenneske foreligger i *Elith Reumerts »Fra Livet og Theatret. I. Barndom og Ungdom«*. (Hagerup. 224 S.). Den 75-aarige Skuespiller fortæller her om sit Liv fra sin Fødsel 1855 til 1890, fortæller med sprudlende Liv, der ikke lader Læseren ane Forf.s høje Alder, om Barndommen, om Skoleaarene i Melchiors Skole og senere i Metropolitanskolen, — begge Skolers Lærere er ret udførligt karakteriserede, — om Lysten til Scenen, der voksede og voksede, indtil det lykkedes ham at bryde Faderens Modstand, saa at han kom til at optræde paa det kgl. Teater. Saavel herfra som fra Perioden 1882—90, da han virkede ved Folketeatret, rummer Bogen talrige, men neppe altid helt retfærdige Karakteriseringer. Den Objektivitet, som Forf. selv fremhæver som en Memoireforfatters Pligt, formaar han ikke at iagttage. Bogen rummer adskillige Angreb, der neppe altid er lige berettigede. Emil Poulsen og Kammerherre Fallesen faar saaledes en ret haard Medfart.

C. H. Rørdam, »*Mine Referatdage hos Kong Christian IX.*« (Hagerup. 232 S.). Det er sjette Del af »*Svundne Dage*«, der her foreligger, og den slutter sig nær til de tidligere udkomne fem Dele. Det er Optegnelser fra Tiden mellem Forf.s Tiltrædelse 1899 som Intendant hos Kongen og til dennes Død i 1906. Ligesom i de tidligere udgivne Bind burde en omhyggelig Beskæring have fundet Sted. Meget af Indholdet er saare ubetydeligt, og Forfs. Karakteriseringer af de forskellige Personligheder, han har truffet, meget tynde. Derimod giver Bogen et smukt Billede af Forholdet mellem den gamle Konge og hans elskelige Døtre.

Fru *Thyra Jensen* har i »*Fra gamle Præstegaarde*« (Hagerup. 256 S.) skrevet sine Livserindringer. I en Efterskrift siger hun, at som gamle Koner elsker at sy Kludetæpper og finder frem hængemte, brogede Rester og føjer dem sammen, saaledes har hun ogsaa grebet i Folkekirkens Kludebunke og søgt at samle de smaa Stumper og Stykker, der har Værdi for hende. Billedet er ikke ilde valgt, thi det Tæppe, der er kommet frem gennem hendes Bog, er rigt og afvekslende, det har mange og smukke Farver, og det virker lunt og hyggeligt. Hun fortæller om Lærerhjemmet i Yding, om den første Præstegaard, hun lærte at kende, i Østbirk, og senere om de Præstegaarde, i hvilke hun selv

fandt sit Hjem, Raabjerg og Skallerup. Bogen giver mange Bidrag til Belysning af aandeligt Liv i de Egne, Forf. har levet i, og Læseren stifter Bekendtskab med en Mængde Mennesker, hun har truffet. Bogen er forsynet med et Navneregister, men der burde ogsaa have været en Indholdsfortegnelse over de mange Afsnit, som Bogen er inddelt i. — — *C. Asschenfeldt-Hansen*, den kendte Missionspræst, har under Titlen »*Naade over Naade. Et Taknemmelighedens Tilbageblik over mange Naadeaar*« (Lohse. 155 S.) fortalt om sit Liv fra Barndomsaarene i Bov, hvor han fødtes 1856, fortsættende gennem Skoletiden i Viborg, Studenteraarene og endelig Livet som Præst i Folkekirken. Allerede i Studenteraarene blev han religiøst vakt, og som Præst blev han en af Førerne for Indre Mission i Danmark, kom i nært Forhold til Villh. Beck, om hvem Bogen rummer en Del af Interesse. Den er et godt Bidrag til Indre Missions Historie. — — *R. W. Winkel*, »*Banede Veje. Minder fra et langt Liv*«. (Lohse. 330 S.). Forf., der er født 1852 og tog polyteknisk Embedseksamen 1870, fortæller paa de første halvt hundrede Sider om Barndomsaarene og Skoletiden og endelig i et meget interessant Afsnit om Virksomheden i Vejvæsenets Tjeneste, i hvilken han blev Amtsvejinspektør i Københavns Amt. Dette Embede beklædte han fra 1886 til 1922, altsaa netop i den Tid, da de danske Landeveje ved Automobiltrafikens stærke Vækst genoplevede en Renæssanceperiode, der sikkert langt fra er afsluttet endnu. Endelig fortæller han udførligt om sin Deltagelse i kirkeligt Arbejde, hvor han blev en af Indre Missions fremtrædende Arbejdere, og om en Rejse til Østen, hvor han besøgte Missionsstationerne, for endelig at slutte med et Afsnit »Vort eget Hjem«. Bogen bringer adskilligt af Interesse, ikke mindst for Vejvæsenets Vedkommende, og bringer et smukt Vidnesbyrd om sin Forf.s ranke og mandige Personlighed.

SAMLINGER AF BIOGRAFIER.

»*Smaa Biografier af Studenterne fra 1880*. Udgivet i Anledning af 50-Aars Jubilæet«. Det er blevet en fast Regel, at hvert Aar bringer et Jubilæumsskrift for 25 Aars Studenterjubilæarerne, men den Tid maa vel komme, da dette hører op af den ganske naturlige Grund, at Jubilæarernes Tal vokser Biografen over Hovedet. Derimod er det ret ualmindeligt, at der udgives Festskrifter om 40 og 50 Aars Jubilæarerne. Fhv. Afdelingschef i Ministeriet for offentlige Arbejder *V. E. Munck* har i Anledning af sit 50 Aars Jubilæum udgivet den foreliggende lille Bog, der paa 32 Sider bringer kortfattede Oplysninger om de i 1880 dimitterede 188

Studenter og indledet Bogen med nogle statistiske Oplysninger om Dimittendernes Fordeling fra Skolerne samt i Erhverv. Det er et lille fordringsløst, men solidt og grundigt Arbejde i al sin Knaphed. — — »*Studerterne MCMV. Personalhistoriske Oplysninger samlede af Arild Falk-Jensen.* (Berlingske Bogtrykkeri. 251 S.). Denne aarlige Publikation bør fremhæves fremfor saa mange af de tidligere udkomne af samme Art, idet den bærer Vidnesbyrd om sin Udgivers stærkt udviklede personhistoriske Sans, haade m. H. t. Systematisering og Nøjagtighed. De biograferede anføres med Kaldenavn, men under dette er det fulde Navn angivet, og ved hver Biografi er givet Henvisninger til trykte Værker, saafremt den paagældende er optaget i saadanne. Der er et udførligt Register. —

Oscar Geismar, »Kirkemænd og Digtere«. (Aschehoug. 126 S.). Bogens første Del omhandler Adam Oehlenschläger, H. C. Andersen, Rousseau og Grundtvig (i een Afhandling), Henrik Ibsen, Knut Hamsun, Sven Lange og Jørgen Bukdahl. Det er Digterne. Kirkemændene er: Vilh. Beck, Oluf Olesen, Olfert Ricard, Edvard Lehmann, Chr. Ludwigs, Chr. Welding og Holger Begtrup, der lige saa lidt som Edvard Lehmann kan betegnes som Kirkemænd. Bogen slutter med et Afsnit, der er Bogens største, om »De præstegaardsfødte«, hvori Forf. omtaler en Del Præstesønner. Adskillige af Afhandlingerne er Nekrologer. Forf. er jo i Forvejen kendt som en god Skribent, og dette Ry befæster han i denne Bog, der rummer adskillige rammende Karakteristiker. Nekrologen over Ricard er vel nok det bedste i Bogen. —

Henri Nathansen, »Portrætstudier«. (Nyt Nordisk. 231 S.). N. behandler i Bogen følgende Personer fra Litteraturens, Journalistikens og Scenens Kredse: Henrik Ibsen, Vilhelm Andersen, Henrik Pontoppidan, Harald Kidde, Knud Hjortø, Henrik Cavling, Olaf Poulsen og Peter Fjelstrup, altsaa et ret broget Portrætgalleri. Portræterne er ikke af saa indgaaende Art, som det Forf. gav i sin store Skildring af Georg Brandes. De er mere hastige i deres Rids, langt fra saa facetterede, men i flere Tilfælde lige saa vellignende. Ofte er de byggede paa personlige Erindringer og Breve, saaledes Harald Kidde og Olaf Poulsen; den sidstes Portræt er særdeles levende, Vilhelm Andersens mindre.

I »Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift« har *Vilh. Marstrand* skrevet en Artikel »*Horsens Kirker og Præster 1532—1700*«, hvori han giver gode Bidrag til Byens Gejstligheds Historie og navnlig til Spørgsmaalet om den noget omstridte Peder Borgsmed og om Eksistensen af en Vor Frue Kirke i Horsens. Afhandlingen, der vidner fordelagtigt om dybtgaaende

Undersøgelser, har vistnok bragt fuld Klarhed over Horsens Kirkeforhold og deres Præster i det omhandlede Tidsrum.

A. *Fibiger*, »*Guds Vandringmænd*«. (Lohse. 221 S.). Undertitlen »Rids og Profiler af nogle Arbejdere i Guds Rige« angiver, at fyldige Karakteristiker og Biografier af de i Bogen omhandlede Personer maa man ikke vente sig. Da Bogen er delt i 31 Smaastykker, hvert omhandlende sin Person, kan man allerede heraf forstaa, hvor kortfattet Behandlingen maa være. Det største og betydeligste Bidrag omhandler naturligvis Vilh. Beck, men ogsaa de øvrige Rids og Profiler giver i deres Knaphed gode Oplysninger. Forf. har kendt alle de biograferede personligt, og han belyser dem ved mange selvoplevede Træk, skildrede i et livfuldt Sprog. Det vil føre for vidt her at nævne alle de omtalte Personer, og kun nogle enkelte skal derfor anføres: Stiftsprovst V. Zeuthen, Sognepræsterne Carl Moe, Chr. Sørensen, Jul. Winding, Olfert Ricard, H. P. Møllerup, Biskop Skat Rørdam, Lensgreve Holstein-Holsteinborg, Biskop C. Wegener, Gaardmissionær R. B. Clausen, Statsraad Thor Lange og Overkammerherre O. Oxholm.

Som sædvanlig bringer Amtsaarbøgerne nogle Bidrag til Degne- og Lærerhistorie. Saaledes meddeler *Ejnar Poulsen* i »*Hardsyssels Aarbog*« en større Afhandling »*Hardsyssels Degnehistorie*«, der synes at være ret udtømmende. Det er dog ikke blot Degnene, Afhandlingen beskæftiger sig med, men Skoleholdere, Lærere og Lærerinder lige op til 1930 er medtagne. For adskilliges Vedkommende synes Oplysningerne dog at have kunnet være noget fyldigere. Vielsesaar mangler ret ofte, og Stedet for Ægteskabers Indgaaelse endnu oftere. Mødres Navne er overhovedet ikke medtagne. — I »*Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift*« afslutter *Edv. Egeberg* sin Artikelserie »*Linaa Sogn i gamle Dage*« med et Afsnit om Degne og Skoleholdere og giver heri mange gode Bidrag til Belysning af disses Livsforhold, navnlig i ældre Tid, bl. a. ved en Indberetning fra 1772 om Linaa Degns Indtægter. Rækken føres tilbage til 1647, og i Tiden fra dette Aar til 1785 var der kun tre Degne i Sognet. Oplysningerne er byggede paa grundige Arkivstudier. — I »*Fra Himmerland og Kjær Herred*« meddeler *A. C. Ertbøll-Nielsen* en Liste over »*Skolelærerne i Aalborg Amt 1862*«, idet han har suppleret og omordnet den ret mangelfulde Liste.

Lektor *Hakon Müller* har i »*Fra Frederiksborg Amt*« skrevet en stor Afhandling (168 S.) om de »*Stænderdeputerede fra Frederiksborg Amt 1834—1848*«. Afhandlingen omfatter 12 Biografier, af hvilke den af Borgmester J. A. Stenfeldt er langt den stør-

ste, ca. 95 S., medens de øvrige biograferede nøjes med fra et Par og op til en halv Snes Sider hver. Dette tilsyneladende Misforhold fremkommer ved, at Forf. under Stenfeldt giver en indgaaende Oversigt over de forskellige Stændermøder og de paa disse drøftede Sager. Biografierne er iøvrigt godt udarbejdede og livligt skrevne.

Aage Heinberg, »Danske Erhvervsmænd. Generationen efter Tietgen«. (Nyt Nordisk. 256 S.). Paa det nævnte Sideantal behandler Forf. ikke mindre end fyrretyve danske Erhvervsmænd fra Tiden omkring Aarhundredskiftet og de to nærmeste Tiaar efter dette. Alle de biograferede, Bankmænd, Handels- og Industrimænd, er afgaaede ved Døden, og det er saaledes kun afsluttede Livsværker, som Forf. har beskæftiget sig med. Naturligvis har der kun kunnet være Tale om ret kortfattede Biografier, men ikke faa af dem er virkelig gode Skildringer af Manden og hans Virke. Man kunde for adskillige af de mere kortfattede Biografiers Vedkommende have ønsket, at Forf. havde begrænset Antallet for at fordybe sig mere i den enkelte. Forf. har aabenbart gode Anlæg for biografisk Arbejde. Bogen giver alt i alt et godt Tværnsnit gennem den paagældende Periodes Erhvervshistorie.

Aage Chr. Jørgensen, »Aktieselskabet Rasm. Holbeck & Søn, Odense 1830 — 27. Oktober — 1930«. (Ikke i Bogh. 22 S.). Det er Fremstillingen af et hundreaarigt Provinsfirmas Historie, grundlagt 1830 af en Skipper, der tog Borgerskab som Købmand og handlede med de Varer, som han hjemførte med sit eget Fartøj. Paa et Par Sider gør Forf. Rede for Handelslivet i Odense o. 1830 og gaar derefter over til at skildre det gamle Firmas Historie i Biografier af de skiftende Indehavere. Fordringsløst, men pænt gjort.

Olaf Fønss, »Danske Skuespillerinder. Erindringer og Interviews«. (Nutids Forlag. 125 S.). Forf. har i Bogen samlet ni Interviews, der tidligere i noget forkortet Skikkelse har været offentliggjort i »Politiken«s Magasin. Interviewene er optaget med Skuespillerinderne Gerda Madsen, Oda Nielsen, Eva Heramb, Agis Winding, Anna Larssen, Mathilde Nielsen, Anna Bloch, Clara Pontoppidan og Asta Nielsen, og de indledes med nogle Erindringer om de paagældende, ofte karakteriserende den paagældende godt og ofte visende en god Forstaaelse af dem som Kunstnere og som Mennesker. Skildringerne er let og livligt fortalte, ingenlunde blottede for Salt, men ogsaa lysende af varm Sympathi for de tidligere Scenekammerater.

»Sønderjydske Kvinder under Fremmedherredømmet«. I. Udgivet af *Hanna Jensen, Christiane Lund og Bothilde Skjold.*

(Haase & Søn. 208 S.). Bogen indeholder 19 Skildringer af sønderjydske Kvinder, der alle har ydet deres store og betydningsfulde Indsats i Kampen for Bevarelsen af det danske Sprog under Fremmedvældet, og desuden et kort Afsnit om Den nordslesvigske Kvindeforening. Det er rigtigt, at Mindet om disse stille, stærke Kvinder bevares i taknemlig Erindring om den Gerning, de øvede for Danmarks Sag, mere i det skjulte end Mandens Gerning, men derfor ikke mindre betydningsfuld. Man kunde have ønsket de enkelte Skildringer mere udførlige, end Tilfældet er blevet, — en enkelt er kun paa to Sider, — men de er skrevne af Personer, der alle har staaet de skildrede Kvinder nær, og har derved en betydeligere indre Værdi, end om de havde været skrevne af fremmede. Det er en god Bog om det genvundne Lands Trængselstid.

»*Grundtvigske Hjem i det 19. Aarhundrede. En Samling Livsbilleder*«. Udgivet af *Holger Begtrup*. II. (Gad. 184 S.). Begtrup har i det foreliggende Bind fortsat den i 1929 udgivne Samling med en ny, der ligesom den foregaaende slutter sig nær til de af afdøde Dr. Barfod udgivne Samlinger. Den nye Samling indeholder en biografisk Skildring af Politikeren Chr. Bergs Hustru, forfattet af Udgiveren selv. Frk. Rigmor Rørdam har skrevet om sine Forældre, Holger Fr. Rørdam og Hustru, og Else Nygaard om Valgmenighedspræsten Rasmus Pedersen i Vejstrup. Desuden indeholder Bogen Skildringer af Friskolelærer Emanuel Pedersen, Gaardejer Hans Frandsen og Hustru i Gudum m. fl. Bogen er en smuk Forøgelse af den allerede foreliggende store Samling Skildringer af grundtvigske Hjem, og den yder et godt Bidrag til den grundtvigske Menigheds Historie, som den har formet sig over hele Landet.

BIOGRAFIER AF ENKELTE PERSONER.

Gunner Engberg, »*Løft dit Hoved. En Bjørnson-Bog*«. (De unges Forlag. 216 S.). Bogen begynder med at fortælle om Bjørnsons Rejse til Paris, hvor Døden indhentede ham 1910, og om den storslaaede Hyldest, der paa Vejen hjem til Norge vistes hans Lig. Iøvrigt fortæller Forf. om Bjørnsons Liv i Kapitler som: Barndomsindtryk, som blev til Verdenslitteratur, Ungdomslængsler, Venskab i Bjørnsons Liv og Digtning, Livets Gerning, Mand og Kvinde, Fædrelandet, Samfundsopgaverne og endelig en Efterskrift. Bogen er fortalt for den Ungdom, som dens Forf. altid har staaet nær, og han naar gennem sin Skildring til at give denne Ungdom et godt Billede af den store norske Digter og faar peget paa, hvor frugtbare de tidlige Ungdomsaars Indtryk kan

være, og hvor kostelige Værdier for Livet Bjørnsons Digtning kan give de unge. — — *H. P. E. Hansen*, »*Johannes V. Jensen og hans Tid*«. (Hagerup. 136 S.). Forf. betegner sin Bog som en Indledning til et Forsøg paa gennem en Klarlægning af nogle Retningslinier indenfor moderne dansk Litteratur at naa til en Erkendelse af, i hvilke Linier dansk Aandsliv søger sin Fornylse, og han stiller i Forordet i Udsigt at ville behandle en Række andre danske Digtere som Henrik Pontoppidan, Henri Nathansen, Knud Hjortø, Jakob Knudsen, Harald Kidde o. fl. Dette kommer da ogsaa frem i det foreliggende Arbejde om Johs. V. Jensen, hvori han giver et rigt nuanceret Billede af denne særprægede Forfatter. Bogen er forsynet med Litteratur- og Navnefortegnelse. — — *A. C. Andersen*, »*Henrik Ibsen. En Vurdering*«. (Victor Dethlefsen, Vejle. 112 S.). Den lille Bog, der ifølge Forordet er skrevet af en Læser fra Firserne og Halvfemserne, da hvert nyt Værk fra Ibsens Haand var en Begivenhed, er ikke nogen egentlig Biografi af den store Nordmand, men et Forsøg paa en Omvurdering af ham hos de Læsere, der i Ungdommens Dage var hans begejstrede Tilhængere, samt en Hjælp for Nutidens Ungdom under dens Fordybelse i Ibsen. »Den kritiske Vurdering«, som Forf. ønsker at give, udgør den største Del af Bogen, og ved Vurderingen kommer Forf. til det Resultat, at Ibsen mere og mere blev Forretningsmand i sin Digtning. Forf. kan neppe siges at have magtet sin Opgave, men Fremstillingen læses med Interesse. — — *Gustav Hetsch*, »*H. C. Andersen og Musik*«. (Hagerup. 192 S.). I seks Afsnit, Sangeren Hans Christian Andersen. — Operaer, Syngestykker, Vaudeviller. — Venner og Bekendte blandt Musikere. — Jenny Lind. — Musik-Indtryk, og endelig: Hvad Andersen har inspireret Musikere til, gør Forf. Rede dels for Digterens opladte Sind for Musik, dels for hvad Musik skylder Digteren. Til Udarbejdelsen har Forf. benyttet et stort Brevstof og desuden baade trykt og utrykt Materiale, saaledes nogle af Censurerne over H. C. A.s indsendte Arbejder til det kgl. Teater, nu i Rigsarkivet. Det sidste Afsnit, »Hvad A. har inspireret Musikerne til«, er en Slags Bibliografi, i ren Fortælleform, over de af A.s Værker, der er sat Musik til. Bogen er et værdifuldt Bidrag til Musikhistorien, og den vidner smukt om sin Forf.s store Flid og Viden. — — *Kjeld Galster*, »*Carsten Hauchs Barndom og Ungdom*«. (Harald Jørgensens Bogtrykkeri, Kolding. 227 S.). Hauch er en af de faa danske Digtere, om hvem der ikke hidtil har foreligget nogen Monografi. Det er da et Savn, der afhjælpes ved den her foreliggende Bog, og Opgaven er løst paa en saadan Maade, at man maa ønske,

at Forf. maa faa Held og Lykke til at fortsætte sit Arbejde og skænke os en lige saa god og fyldestgørende Bog om Hauchs Manddom og Alderdom. Arbejdet er opbygget paa samtidige Breve, der næsten alle er utrykte og findes i det kgl. Bibliotek, paa Ansøgninger i Rigsarkivet, paa Hauchs Produktion og endelig paa hans egne Erindringer. Det Billede, Forf. har faaet frem af Hauch, er af stor Værdi for Bedømmelsen af denne af Litteraturhistorikerne hidtil i nogen Grad tilsidesatte Digter. — — *K. P. Plesner*, »*Jens Schelderup Sneedorff. En litterærhistorisk Monografi*«. (Levin & Munksgaard. 280 S.). Forf. har i sin Bog skildret en af Oplysningstidens mest typiske Mænd og gjort det paa en saadan Maade, at læge Læsere, til Trods for hele det videnskabelige Snit, der nødvendigvis maa præge en for Erhvervelsen af Doktorgraden skrevet Afhandling, kan læse den med stort Udbytte. Det er ikke blot Sneedorffs »Værk i dets danske og almen-europæiske Sammenhæng«, som Forf. har søgt at skildre, men han har ogsaa søgt at give en saa udførlig Biografi af ham som vel muligt. Paa det sidste Punkt har Forf. beklageligvis kun haft meget faa utrykte Kilder at øse af, idet saadanne ikke er bevarede. Bogen er et værdifuldt Bidrag til Oplysningstidens Historie. Den er forsynet med et omfattende Notestof, en Bibliografi og et udtømmende Register. — — *Gertrud Rung*, »*Georg Brandes i Samvær og Breve*«. (Gyldendal. 234 S.). Fru Rung stod Georg Brandes nær gennem de sidste Snese Aar af hans Liv, færdedes med ham paa Rejser og kom meget i hans Hjem. Det er Indtrykkene af B. gennem disse Aar, Forf. her lægger frem, mangfoldige Citater af Breve, Oplysninger om hans Arbejder og Arbejdsmetode, om hans i de senere Aar mere og mere afsondrede Levevis og hans voksende Menneskefjendskab. Der er noget brudstykkeagtigt over hele Bogen, men den kan ikke undervurderes som et betydeligt Førstehaandsbidrag til Belysning af B. i hans senere Aar. Den er forsynet med et ikke ringe Billedmateriale, særlig Amatørbilleder fra Rejserne. — — *Viggo Madsen*, »*Andreas Dolleris. Et Liv i Arbejde*«. (Fyns Boghandel, Odense. 164 S.). I Anledning af 80 Aarsdagen for hans Fødsel har Forf. udgivet denne Mindebog om sin afdøde Principal, Boghandleren, Digteren, Personhistorikeren og Lokalpatrioten Andreas Dolleris. Til Udarbejdelsen har han benyttet efterladte Dagbogsoptegnelser, Breve og personlige Meddelelser. D. var født i et fattigt Skomagerhjem i Skyum i Thy, men flyttede, da han var to Aar gammel, til Skjoldborg, hvor han kom i Skole og blev Hyrdedreng. Efter Konfirmationen kom han i Boghandlerlære i Nykøbing paa Mors, kom senere paa Galtrup Højskole og blev

1873 Boghandlermedhjælper i København. Allerede her begyndte han at skrive, bl. a. Dagbladsartikler, 1876 til Morsø Avis »Om Sognebiblioteker«, og udarbejdede »Meddelelser om F. H. Eibes Boghandel«, der ikke blev trykt. 1883 etablerede han sig i Vejle, men vedblev sin litterære Gerning, udgav en Del Digtsamlinger, der vel ikke var betydelige, men vidner om et aabent Sind for Natur og Mennesker, og flere personhistoriske Arbejder, af hvilke Bogen om Danmarks Boghandlere er det bedste. Viggo Madsens Skildring giver et kønt og sympatisk Billede af Dolleris. — — Fru *Gyrithe Lemche* har i »*Personalhistorisk Tidsskrift*« offentliggjort en Række værdifulde »*Breve fra Christian Winther til Alvilde Müffelmann*«. I Indledningen imødegaaer Fruen den Opfattelse, at der skulde have bestaaet gensidige Følelser mellem Digteren og hans Elev og dokumenterer dette ved Brevene. — — I *Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog*« skriver *Olaf Carlsen* om »*Digteren Jens Hansen Smidth i hans Breve til Johan Bülow*«. Smidth, der døde 1847 som Sognepræst til Aastrup paa Falster og 1816 havde faaet Professortitlen, var en meget produktiv Forfatter, der skrev lyriske Digte, Romaner, Dramaer og udgav Prædikener og Andagtsbøger. Hans Navn er længst forglemt. Carlsens Afhandling gør Rede for den Støtte, som Bülow ydede ham gennem mange Aar i Troen paa hans Geni. — — I »*Skivebogen*« har *Niels P. Bjerregaard* skrevet en køn og varmtfølt Mindartikel om »Historisk Samfund for Skive og Omegn«s trofaste Støtte og Redaktør indtil 1927 *Jeppé Aakjær*. I Artiklen gøres Rede for Aakjærs Bidrag til Aarbogen. De udgør ikke mindre end 78.

Helga Stemann, »*F. Meldahl og hans Venner*«. IV. (Hagerup. 275 S.). Det er fjerde Bind, der nu foreligger af dette betydningsfulde Samlerværk, og endnu et femte og afsluttende Bind stilles i Udsigt. Fjerde Bind begynder med Tiden omkr. 1874, og det bygger, ligesom de foregaaende, for en stor Del paa M.s egne Optegnelser og Brevsamlinger samt paa en Række Erindringer af M.s Hustru. Med særlig Interesse læses Afsnittene om M.s Virksomhed som Borgerrepræsentant i det lange Tidsrum 1866—92 og i Havneraadet 1883—96. Disse Afsnit er gode Bidrag til Københavns Udviklingshistorie i de betydningsfulde Aar, da Byen sprængte de snævre Rammer, da Voldene faldt, og Byen fra at være en Smaastad med stærke Skridt udviklede sig henimod at blive en Storby. Der er desuden gode Bidrag til Belysning af Johanne Louise Heiberg, Tietgen o. fl. betydende af Tidens Personligheder. — — *Georg Nygaard*, »*Maleren Martinus Rørbyes Rejsedagbog 1830*«. (Haase. 133 S.). Bogen er udgivet af Kunst-

foreningen i København og udsendt til dennes Medlemmer. Manuskriptet findes i det kgl. Bibliotek, og det omhandler en Rejse, som Rørbye foretog i Jylland og Norge. Udgifveren har forsynet Bogen med en Indledning, der giver biografiske Oplysninger om R., og Bogen er illustreret med Gengivelser af en Mængde Tegninger af R., væsentligst stammede fra den Skitsebog, R. havde med paa sin Rejse og flittigt benyttede. — — *Anders Uhrskov*, »*Kristian Kongstad*«. (Gyldendal. 77 S.). Uhrskov giver i den lille Bog et Billede af Kongstads Personlighed og af hans Virksomhed som Forfatter og Kunstner. Særlig værdifuld er en Fortegnelse over Kongstads Tryk. I selve Bedømmelsen af K. træder Beundreren maaske noget for ukritisk frem. Bogen er rigt illustreret. — — *Th. Oppermann*, »*Thorvaldsen i Rom og i København. 1819—1841*«. (Gad. 178 S.). Det er 3. og afsluttende Bind af Forf.s i 1924 paabegyndte Værk. Forf. gør her Rede for T.s Arbejde med Statuerne i Frue Kirke, for Pavementet og andre Arbejder, for T.s Forhold til Elever og Medarbejdere, Forberedelserne til Museet, for T. som Samler, for hans Opbrud fra Rom og endelig for de sidste Aar i Hjemlandet. Det er en flittig og omsorgsfuld Videnskabsmands Værk, præget af stor Omhu og kritisk Vurdering af Stoffet. Bindet slutter sig nøje til de to foregaaende, og O.s Værk er, som det her foreligger afsluttet, den bedste Skildring, der endnu er forelagt Læseverdenen, af den store Kunstner. — — Minder om *Niels W. Gade*. »*Kendte Mænds og Kvinders Erindringer*«. (J. H. Schultz. 188 S.). Det er Musikhistorikeren William Behrend, der paa Foreningen »Niels W. Gades Minde«s Vegne har samlet og redigeret disse personlige Erindringer, indsamlet hos 38 Mænd og Kvinder, der har kendt Gade og staaet ham mere eller mindre nær. Alle rummer de den dybeste Beundring for G. som Menneske og Kunstner, og den store Medarbejderstab borger for en alsidig Belysning, selv om Billedet vel netop herved bliver noget for uroligt og flimrende, end det formentlig vilde være blevet, om en enkelt, kyndig Historiker havde givet det. Blandt Bidragyderne skal blot nævnes nogle enkelte: Alfred Tofft, Felix, Axel og Dagmar Gade, Nina Grieg, Angul Hammerich, S. A. E. Hagen, Vilh. Rosenberg, Anton Svendsen o. s. fr. Det er en meget smuk lille Bog, Gades Minde fuldt ud værdig. — — *Gustav Hetsch*, »*Breve fra Peter Heise*«. (Gyldendal. 198 S.). Bogen er udgivet i Anledning af Hundredaaret for Heises Fødsel. Den indledes med et kortfattet Forord af Udgifveren, der ogsaa har udarbejdet det store og værdifulde Notestof. En Del af Brevene har tidligere været trykt, men Hovedmængden forelægges her for første Gang Offentligheden. Man faar gennem Brevene et godt Indtryk af Menne-

sket og Komponisten Heise, der i dem viser sig at være en udmærket Brevskriver. Brevene viser, som Udg. siger, Heise som »en sjældent sympatetisk, fængslende, fin og klog særpræget Personlighed«. Bogen slutter sig nær til den i 1926 af samme Udg. udsendte Bog om Heise.

I »*Personalhistorisk Tidsskrift*« har Bibliotekar, Dr. Joh. D. Landmark i Trondhjem skildret Victor Ronanders mærkelige Skæbne. Ronander var f. 1847, blev Musiker og berejste i mange Aar de nordiske Riger med et lille Selskab, indtil han paa en af sine Tourneer kom til Trondhjem. Her slog hans fra Barndoms-tiden nærede antikvariske og boglige Interesser igennem, og han døde 1929 som Bibliotekar ved Videnskabsselskabets Bibliotek.

»J. J. A. Worsaae. Breve 1840—1885«. (Hagerup. 75 S.). Ingeniør Ad. Clément har her samlet 43 Breve fra Worsaae, for den største Dels Vedkommende fundet spredt i det kgl. Biblioteks Brevsamlinger. Brevene er ordnede kronologisk. De er ofte ret ubetydelige, og adskilligt kunde uden Skade været skaaret bort, men i det store og hele er Brevsamlingen et godt Bidrag til Bedømmelsen af W. Et Brev, som det W. i April 1852 skrev til Forchhammer, omhandler Bønderhuse, de nordiske Stednavne og Personnavne i Normandiet, og rundt om i andre Breve omtales ogsaa arkæologiske Iagttagelser.

Franz v. Jessen, »*En slesvigsk Statsmand*«. Dansk Udenrigspolitik i Tiden 1680—1703. I. (Reitzel. 421 S. 1 Kort). Bogen er første Del af et planlagt tre Bind Værk om Præsident for Kancelliet i Gottorp Thomas Balthazar Jessen, 1648—1731, til hvis Historie Forf. gennem dybtgaaende Arkiv- og Biblioteksstudier har samlet et meget stort og delvist nyt Materiale. Det foreliggende Bind handler dels om Slægten Jessen, dels om Thomas Balthazar J.s tidligste Liv og dels om Danmarks udenrigske Politik i Tiden 1680—1703. Navnlig det sidste Afsnit er meget udførligt behandlet, saa udførligt, at man undertiden over det glemmer Bogens Hovedperson. De to kommende Bind maa imødeses med stor Interesse. Forf. viser sig i Besiddelse af en omfattende Viden, og Fremstillingen er dokumenteret med talrige Noter. Bogen er smukt illustreret.

K. C. Rockstroh, »*General de Meza og Dannevirkes Rømning*«. (Reitzel. 141 S.). I 1928 udgav Kaptajn Rockstroh »General de Mezas Krigsdagbøger 1849—51«, der vakte berettiget Interesse, særlig ved Udgiverens Biografi af de Meza og Generalens Beretning om Begivenhederne ved Danevirke 1864. Da denne Bog blev udsolgt, imødekom Rockstroh Henvendelser fra mange Sider ved at udgive den nu foreliggende Bog, der indeholder en dokumenteret Fremstilling af Begivenhederne i Februar 1864.

Bogen, der tillige indeholder den i Krigsdagbøgerne meddelte Biografi, slutter sig naturligvis meget nær til sin Forgænger, og Udg.s Syn paa de Meza har ikke forandret sig. Derimod er hans Syn paa Monrad snarere mere fjendtligt end i den første Bog.

F. Ahlefeldt Laurvig, »Generalen«. IV. (Tryde. 245 S.). Grev Ahlefeldt Laurvig havde varslet Afslutningen af sin Skildring af General, Grev Ahlefeldt allerede med III. Bind. Nu foreligger IV. Bind, og det endda kun som dettes første Halvdel. Der gøres heri Rede for Generalens Virksomhed som Kirke- og Skolepatron. Nogen religiøs Personlighed var Generalen ikke, og for Kirkens Sjøleforsorg interesserede han sig kun lidet. Mere Interesse havde han for Skolevæsenet, der under hans Beskyttelse udvikledes i ikke ringe Grad paa Langeland. Ved Fremstillingen af Generalens Virksomhed paa de to Felter, som Bogen omhandler, har Forf. kunnet gøre Brug af et ikke ringe Brevstof, bl. a. til Kancelliet og til Præsterne paa Langeland. Ligesom de foregaaende Bind bringer dette betydelige Bidrag til Tidens Kirke- og Skolehistorie. Anden Halvdel vil bringe Kildeangivelser og Navnefortegnelse til alle Bind af det fortjenstfulde Værk.

Kay Larsen, »En dansk Officers Kongofærd. Knud Jespersen«. (Reitzel. 145 S.). Det er en ret fordringsløs Skildring af en dansk Mands Oplevelser i Kongo. Jespersen er Bornholmer, f. 1873, og tog som saa mange andre danske Reserveofficerer Tjeneste i Kongo, hvor han tjente sig op til Kommandant. Efter tyve Aars Ophold vendte han hjem, men længtes tilbage og er nu Inspektør ved Kongos Dampskibsselskab. Bogen beretter om hans Oplevelser i den første halve Snes Aar efter hans Ankomst til Kongo 1897, Rejser i Landet, Kampe med fjendtlige Stammer, Dyrehistorier o. a. m. Den er pænt illustreret.

I *»Samlinger til jydsk Historie og Topografi«* har Landsarkivar *Hans Knudsen* skrevet en læseværdig Afhandling *»Landsdommer Fr. Schinkel som Godsejer paa Hald«*, hvori han belyser den berygtede Landsdommer og Herremand i hans Forhold som Godsejer, et Forhold, der ikke tidligere har været underkastet nogen nøjere Undersøgelse. Det er hans Forhold til Præsterne, Naboerne og Bønderne, der her fremdrages, og det kan ikke siges, at han her bliver mere tiltalende, end han var i Forvejen.

Michael Neiiendam, »Erik Pontoppidan. I. (1698—1735). Studier og Bidrag til Pietismens Historie«. (Gad. 271 S.). Dette første Bind om den udprægede Repræsentant for Pietismen i Danmark, Historikeren, Topografen (*»Danske Atlas«*), Nationaløkonem, tilsidst Biskop i Bergen Erik Pontoppidan, gaar til 1735, det Aar da P. bliver Hofpræst i København. Hensigten med det

samlede Værk er at give en Fremstilling af Pietismen i Danmark med P. som dens fornemste Repræsentant, og i det foreliggende Bind skildrer Forf. Pietismen i Europa og faar derved Baggrunden frem for Pietismen herhjemme. Bogen er et smukt Vidnesbyrd om dens Forf.s Evne til at trænge til Bunds, om hans store og omfattende Viden og om hans klare Fremstillingsevne. Holder 2. Del, hvad 1. Del lover, vil vi i Forf.s Bog om Pontoppidan faa et meget betydeligt kirkehistorisk Værk. — — *H. G. A. Jørgensen*, »*Ribebispen Gabriel Koch. Hans Liv og hans Tid*«. (Frimodt. 305 S.). Det er den i 1922 afdøde Biskop Koch, som Forf. her har biograferet. For en stor Del er Fremstillingen bygget paa Kochs Breve, Taler, Manuskripter og hans Værker, men Forf. bygger ogsaa paa egne Erindringer samt paa Meddelelser fra Kochs Søster. Bogen, der er forsynet med et rigt Billedstof, gør Rede for K.s aandelige Liv, hans Svingninger fra at være Martensens Tilhænger, gennem Grundtvigianismen til Indre Mission. Om K.s Fortjenester som Biskop i de sønderjydske Landsdele under Genforeningen beretter Forf. udførligt. — — *Bjørn Kornerup*, »*Til Minde om Holger Rørdam 1830—1913*«. (Gad. 129 S.). Bogen, der er udgivet af »Selskabet for Danmarks Kirkehistorie«, har set Lyset i Anledning af Hundredaaret for Rørdams Fødsel, og Selskabet har ved dens Udgivelse ønsket at mindes den Mand, der gennem en lang Aarrække styrede Selskabet og var den utrættelige Udgiver af »Kirkehistoriske Samlinger«. Bogen er delt i tre Afsnit: en hidtil utrykt Afhandling af Rørdam om Præsten og Forfatteren Mag. Povl Jensen Kolding, Forstander for Herlufsholm. — Professor J. Oskar Andersens Mindeord ved Rørdams Jordefærd 16. Maj 1913 — og Fortegnelse over H. F. Rørdams Skrifter og Afhandlinger ved Bjørn Kornerup. Den lille, smukke Bog er et værdigt og enkelt lille Minde over den gamle Kirkehistoriker.

I »*Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift*« offentliggør *Sigurd Elkjær* »*Biskop Peder Hygoms Visitatsindberetninger for Aarhus Amt 1739—52*«. Hvad der navnlig præger Bispens Indberetninger, er hans store Interesse for Skolevæsenet i det ham an betroede Stift, men de indeholder tillige mange gode Oplysninger om de enkelte Personer, der ikke altid faldt i den stærkt pietistiske Bisps Smag. — — Forf. af nærv. Oversigt har i »*Personalthistorisk Tidsskrift*« fortsat sine »*Uddrag drag af Biskop Jens Bircherods Dagbøger 1658—1708*«. Uddragene vil være afsluttede i Løbet af 1931.

I »*Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift*« har *Emanuel Sejr* under Titlen »*En Skolemands Vandringer*«

Fragmenter om Skole- og Selskabslivet i Aarhus 1805—15« offentliggjort nogle Erindringer af Erich Gjørup Tauber, 1782—1854. T. var Teolog og blev 1805 Adjunkt i Aarhus, 1814 Overlærer ssts., 1818 Rektor i Kolding, 1822 Direktør for Sorø Akademi, 1830 Afsked, men Aaret efter Rektor i Frederiksborg til 1835. Erindringerne omfatter væsentligst T.s Aarhusperiode, Brydningen indenfor Byens Skolevæsen og rummer flere gode Karakteristiker af Personer indenfor dette. — — I samme Aarbog skriver *Niels Kristensen* om »*En Skolemand. Krarup paa Haraldslund*« og fortæller her om Niels Chr. Bygum Krarup, 1802—65, der først var Seminarielærer, senere tillige Præstegaardsforpagter og fra 1840 Ejer af Haraldslund, hvor han oprettede »Den landøkonomiske Lærestalt paa Haraldslund«, der hurtigt blev meget søgt som Uddannelsessted for unge Landmænd. — — I »*Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog*« fortæller *Svend Jørgensen* om »*Rasmus Sørensen*. *En af de reventlowske Lærere*«. Sørensen var født 1799 og kom, efter at være dimitteret fra Vesterborg Seminarium, som Skolelærer først i tre Aar til Aarhus, derefter til Brandstrup, hvor han virkede til 1827, da han blev Lærer i Venslev. Han var en ivrig Agitator for Højskolesagen, Landbolovgivning og Afholdssagen og desuden stærkt interesseret i Politik. — — Adjunkt *Hans H. Fussing* har i »*Personalhistorisk Tidsskrift*« skrevet en større Afhandling om »*Thomas Aabye. En Odense-rector paa Holbergs Tid*«. Det er ikke for sine Dyders Skyld, at den gamle Rektor, der laa i Strid baade med Kolleger, Disciple og Byens Borgere og desuden indlod sig i mindre heldige Transaktioner, er blevet fremdraget.

Lærer *Jens Abildtrup*, der tidligere i sin Bog »*Jens Maarbjerg og Ellen Marie*« har behandlet en af Førerne fra de gudelige Forsamlings Tid, den der forberedte Jordbunden for Indre Mission i Vestjylland, har i »*Iver Viftrup*« (Lohse. 181 S.) skildret en anden Fører fra den Tid. Iver Viftrup, 1793—1878, en Fæstebondes Søn fra Tinkerdal i Ringkøbing Amt, der, samtidig med at han o. 1820 giftede sig og blev Gaardmand paa Viftrupgaard, blev aandeligt vakt. Forf. skildrer Viftrups Virksomhed som Lægprædikant, en Virksomhed, der førte ham omkring i Vest- og Midtjylland, hvor det lykkedes ham at skabe en betydelig Vækkelse. Bogen beretter ogsaa om hans Kamp mod Indførelsen af Balles Lærebog, som han og hans Trosfæller fandt ikke saa lidt mittet af rationalistisk Tankegang. Andragender saavel fra de stærke Jyder som fra Fynboer og fra Jyder i tre Amter om at maatte beholde Pontoppidans Forklaring blev afslaaet, og fra Præsters og Sognefogders Side begyndte en Kamp,

der først endtes ved Grundlovens Sikring af Tros- og Forsamlingsfrihed. — — I en anden Bog »*Christen Madsen*«. *Menighedens Mænd*. V. (Lohse. 175 S.) fører samme Forf. Læseren til Fyn, hvor Husmand Christen Madsen fra Drigstrup, 1777—1892, der blev vakt ved Paavirkning af Lederne af de gudelige Forsamlinger paa Fyn, Skomager Ole Swane og Rasmus Klink, og som selv ved sin Død kunde overgive sin Gerning til ikke mindre end 16 Lægprædikanter, udførte et meget stort Arbejde. Bogen fortæller om de vaktes Strid med den rationalistiske Sognepræst i Kerteminde, en Strid, der førte Madsen i Fængsel og paadrog ham en Dom paa 5 Gange 6 Dages Vand og Brød, ved Højesteret ændret til en Bøde paa 30 Rdl. Madsen var imidlertid afgaaet ved Døden et Par Maaneder, før Dommen faldt. Anklagen lød paa, at der i de gudelige Forsamlinger skulde have fundet noget ulovligt Sted, og at der var ført falsk Lære. Begge Bøger er vel-skrevne og ikke uden Værdi som Bidrag til Vækkelsens Historie i Danmark.

Gerda Mundt, Edel Liisberg. Ungdomsaar og Livsgerning. (Lohse. 236 S.). Kun 43 Aar gl. afgik Edel Liisberg, en Datter af Bering Liisberg, ved Døden i 1928 efter siden 1920 at have drevet et opofrende Settlementsarbejde i den indre Del af København. Hun kom som Barn i Huset hos Frk. Gerda Mundts Forældre, og fra Opholdet her bestod der hele hendes Liv igennem et varmt Venskab mellem hende og hendes Biograf. Kun 24 Aar gl. optog Edel Liisberg et Arbejde blandt de fattigste i Aarhus, og fra 1913 til 1919 var hun Sekretær i K. F. U. K.s Hovedafdeling i København. Den sidste Periode af sit Liv arbejdede hun ikke mindst for fattige Børn i det mørkeste København og fik oprettet et Børnehjem i Kronprinsessegade. Frk. M.s Skildring bygger dels paa et nøje personligt Kendskab til Edel Liisberg og hendes Gerning, dels paa Breve fra hende. Bogen giver et meget smukt Portræt af den opofrende Kvinde og er skrevet med en Understrøm af varm Pietet overfor hende og hendes Gerning.

H. P. Hansen, Trøstrup fra Torsted. Manden, der skabte Herning Museum. (Gyldendal. 143 S.). Konservator H. P. Hansen, der nu er Forstander for det af Trøstrup skabte Museum, har i Bogen givet en, maaske lidt for bredt fortalt, men meget levende Fremstilling af sin originale Forgænger, Manden, der begyndte som Hyrdedreng, blev Tjenestekarl, Biskolelærer, tog Skolelærereksamen og i 30 Aar var Lærer i Torsted. Efter sin Afsked i 1892 levede han endnu til 1915, stadig optaget af at samle og samle. Noget egentligt smigrende Billede faar man ikke af Manden, men et saadant vilde sikkert heller ikke have været ægte. Ofte fra-

stødende i sit Væsen, Optræden og sin malpropre Fremtoning, djærv og kras, men i Besiddelse af en uhyre Energi og Evne til at snuse op har han været. Der er meget interessant i Bogen, der giver mange gode kulturhistoriske Bidrag.

Olaf Linck, Kong Hans ved Stillehavet. (Nyt Nordisk. 132 S.). Det er, som Undertitlen angiver, Eventyret om den fynske Husmandssøn, der er blevet den store Bygmester i Seattle. Hans Pedersen er født 1864 i Stenstrup ved Svendborg og kom i ung Alder til Amerika, hvor han nu i Seattle er en af de største Bygmestre samt Ejer af flere Farms. Forf. betegner sin Bog som et Sidestykke til den af ham tidligere udgivne »En Dansker i Østen«, Storfabrikanten Lauritz Andersen, der skænkede en Formue til Nationalmuseets Nybygning og oprettede et Kæmpelegat til Fordel for Handelsmænd i Danmark. Bygmesteren og Cigaretkongen ligner ikke hinanden ret meget udover det ene, at de har gjort deres gamle Land stor Ære ude i Verden, den ene i Vest, den anden i Øst. Bogen giver et godt Indtryk af den travle Mand og et godt lille Indblik i det hastige Forretningsliv i Amerika.

GENEALOGIER.

I »*Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift*« har A. E. Bryndum under Titlen »*En Rytterbondeslæggt fra Ustrup i Hylke Sogn*« meddelt en lille Stamtavle over Familien Ustrup. Slægten, i hvilken Personer af Navnene Feveile, Lange, Obelitz, Bryndum, Harhoe, Langgaard m. fl. er indgiftede, kan føres tilbage i det 17. Aarhundrede.

I »*Svendborg Amt*« har Harald Kier skrevet »*Erindringer om Slægten Bondesen*«, *Efterkommere af Eskild Bondesen (1680—1748)*, Øltapper i København, blandt hvilke var Sønnen Jacob B., Sognepræst til Moltrup og Bjerning, Sønnesønnen Provsten og Salmedigteren Jens B. i Stillinge, Overlæge, Dr. med. Victor B., 1813—83, og Peter Nicolaj B., 1818—74, Lærer i Illebølle, blandt hvis Børn Forfatteren Ingvor B. og Personhistorikeren, Lærer P. C. B. Bondesen. Skildringen samler sig om de yngste Generationer, som Forf. personlig har kendt og giver et smukt Billede af.

Th. Hauch-Fausbøll og S. Nygård, Patriciske Slægter. Femte Samling. (Tryde. 186 S.). Indeholder Stamtavler over Familierne Bergsøe, Blechingberg, Bohr, Engelstoft, Lous, Wederkinch og Zachariae. Bogen er udstyret med 16 Billeder og 3 Vaabenafbildninger samt en god Navnefortegnelse.

Præsteslægten Gad. 1930. (Gad. 134 S.). Stamtavlen er udarbejdet af stud. med. Ulf Gad, der straks i Forordet tager Reser-

vationer mod, at Arbejdet betragtes som »et fuldstændigt genealogisk Værk«, idet han bygger paa den i 1881 udgivne Stamtavle, som han har suppleret med Familieoplysninger. Forf. savner da ogsaa den for Udarbejdelsen af »et fuldstændigt genealogisk Værk« nødvendige Teknik, og Arkivundersøgelser er slet ikke foretagne. Stedsbestemmelser mangler de fleste Steder, og Fejl er der ikke faa af. Derimod skal Udgiveren roses for den generationsvise Opstilling. Det var at ønske, at alle, Amatør- som Faggenealoger, vilde følge denne, der er den eneste fornuftige Ordning. Der er et godt Navneregister og nogle Oversigtstavler.

H. P. H. Novrup, En Slægts Historie med Stamtavler. (Trykt som Manuskrip. 57 S. m. Oversigtstavler). Betegnelsen er noget misvisende, idet Bogen ikke omhandler een, men fire Slægters Historie, nemlig Forf.s fire Bedsteforældres. I de 57 Sider Læsestof gør Forf. Rede for de enkelte Slægters Historie og naar for dem alle tilbage i det 18. Aarhundrede. Dette Afsnit giver gode kulturhistoriske Bidrag, medens Stamtavlerne, der omhandler Slægter, der ikke har haft nogen Betydning, kun har Interesse for Slægternes Medlemmer.

Danmarks Adels Aarbog 1930 (J. H. Schultz) bringer fuldstændige Stamtavler med Vaabenafbildninger og Portrætter over Familierne Heintz, Meyercrone, Rantzau, — samtlige endnu bestaaende og uddøde adelige Linier — Wessel-Tordenskiold og von Oetken. Stamtavlen Rantzau, der beslaglægger ca. 170 Sider, er et imponerende Arbejde.

Endnu skal nævnes nogle Genealogier, der enten er trykte som Manuskripter og ikke ønsket anmeldt, eller ikke er komne Forf. af nærv. Oversigter for Øje.

F. B. Fabricius og L. P. Fabricius, Danske Slægter Fabricius. IV. Slægten Fabricius fra Ærø. — — Stamtavle over Efterkommerne af Georg Frederik Ulrich og Anna Magdalene Herbst. (Ikke i Bogh.). — — *Stamtavle vedrørende Slægten Dreyer og de med denne beslægtede Familier.* Udarbejdet paa Foranledning af M. C. H. Dreyer. (Hempelske Bogh., Odense). — — *Viggo Piper, Slægten Tvede's Stamtavle.* — — *N. C. Nielsen, Stamtavle over Slægten Alling Smedegaard.* — — *Pastor N. M. Harboe og Hustru f. Truchs Descendenter.* — — *Anton Kjølby, Slægten Rosky (Raaschou).* — — *V. Hostrup-Schultz, Familien Hostrup fra Mariager.* — — *C. P. Nielsen, Slægtsbog for Efterkommere af Christen Jensen, Knappen i Volstrup.* — — *Henr. Fr. Eiler, Stamtavle over Familien Eiler.* De syv sidstnævnte Stamtavler er ikke i Boghandelen.

H. Hjorth-Nielsen.

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENINGS REGNSKAB 1931.

INDTÆGT.

Beholdning Januar 1931	5653,72
Kontingenter: A. Foreninger	817,39
B. Byraad	380,00
C. Institutioner	580,00
Statstilskud	840,00
Renter	218,26
Hagerups Boghandel (Salg af Tidsskriftet)	135,55
Abonnement paa Tidsskriftet	337,18
	<hr/>
	i alt Kr. 8962,10

UDGIFT.

Sekretærens Honorar	300,00
Nielsen & Lydiches Bogtrykkeri	512,20
Forfatterhonorarer	431,50
Ekspedition af »Fortid og Nutid«	173,11
Forfatterpræmie	200,00
Repræsentantmødet i København	327,00
Honorarer for Foredrag	100,00
Bestyrelsens Rejseudgifter	57,20
Gebyrer ved Postkontoen	8,00
Trykkeriet Aka, Indbinding og Maskinskrivning	16,00
Frimærker	43,25
Beholdning Januar 1932	6793,84
	<hr/>
	i alt Kr. 8962,10

København, d. 28. Januar 1932.

Holger Hansen.

Undertegnede har under Konferering af Bilag med Regnskabsposterne gennemgaaet ovenstaaende Regnskab og intet fundet at bemærke.

A. Holck.

Jørgen Olrik.

S. NYGÅRD:

**Anvisning til at drive historisk-
topografiske Studier.**

Særtryk af
»Fortid og Nutid« VII. 1927.

Pris 50 Øre.

Kan faas ved Henvendelse til Sekretæren.

INDHOLD:

	Side
Dansk Folkemuseums Virksomhed 1928—30	65
KAJ ULDALL: Kirkens Profanbenyttelse i ældre Tid	119
H. HJORTH-NIELSEN: Oversigt over personhistorisk Litteratur i 1930	140
Dansk historisk Fællesforenings Regnskab for 1931	160

»FORTID OG NUTID« udkommer med 8 Ark aarlig og koster i Boghandelen 5 Kr. pr. Aargang. To Aargange udgør et Bind. Det kan bestilles gennem enhver Boghandel. Medlemmer af Amtssamfund under DHF. kan faa det for halv Pris ved Henvendelse til vedkommende Samfunds Bestyrelse. Bidrag til Tidsskriftet samt Bøger, der ønskes anmeldt deri, bedes sendt til Fællesforeningens Sekretær, Adjunkt R. L. BALSLEV [NB. Ny Adresse:] ROSENØRNSALLÉ 41, KBHVN. V.
